

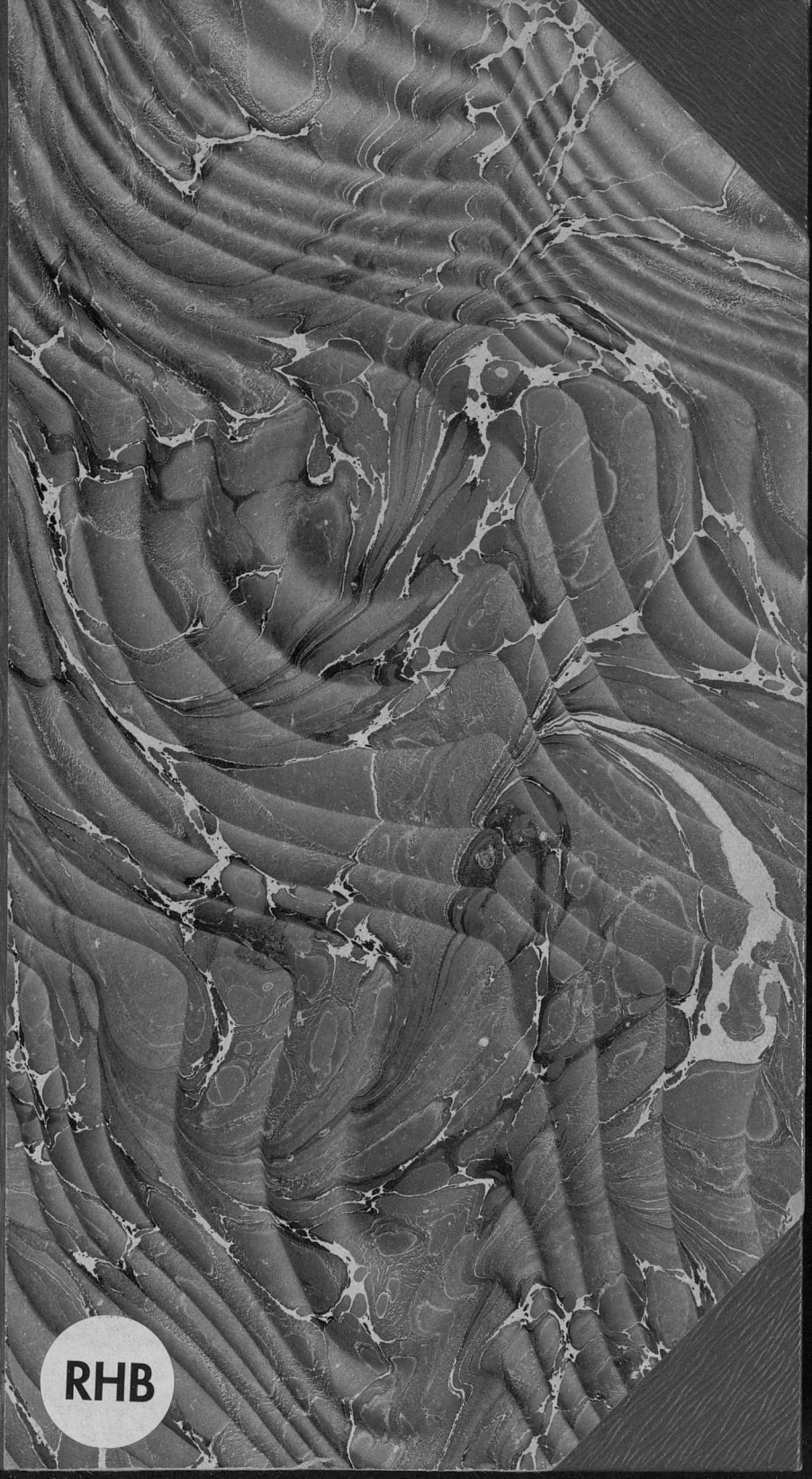

545381400

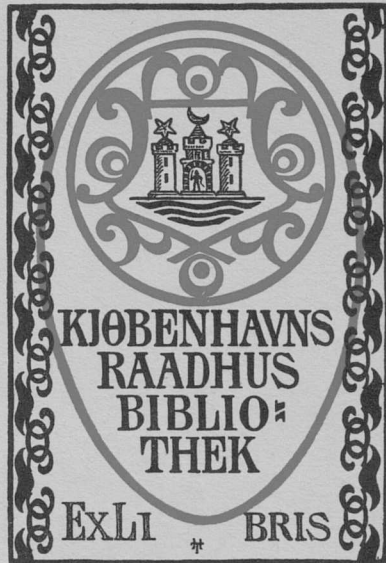
101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

99.4 Begtrup, Holger Be

RHB

99.4 Begtrup, Holger Be

HOLGER BEGTRUPS LEVNERD

FORTALT AF HAM SELV

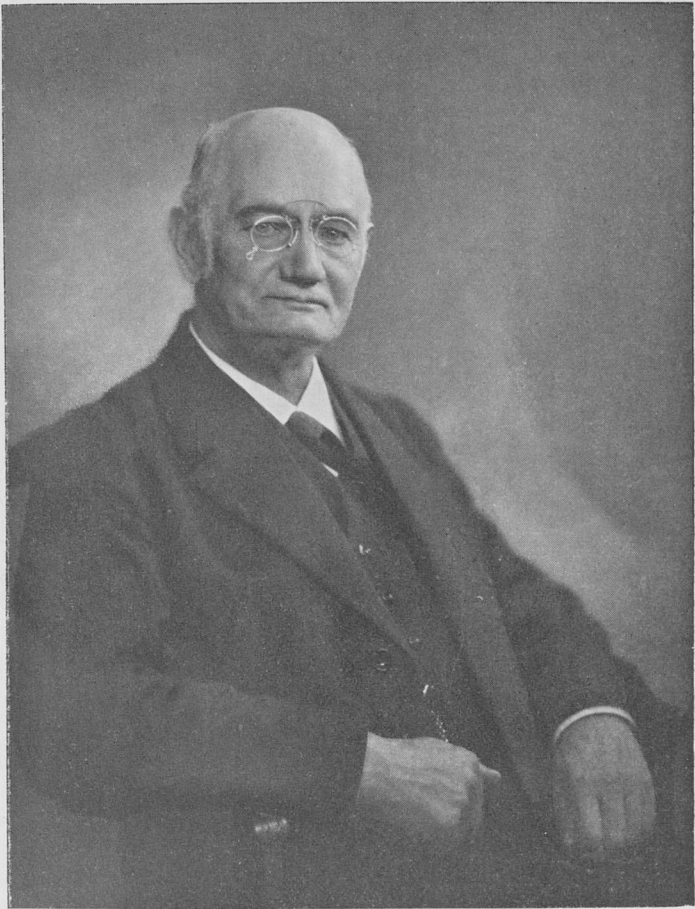
II

G. E. C. GADS FORLAG - KØBENHAVN

1929

HOLGER BEGTRUPS
LEVNED

II

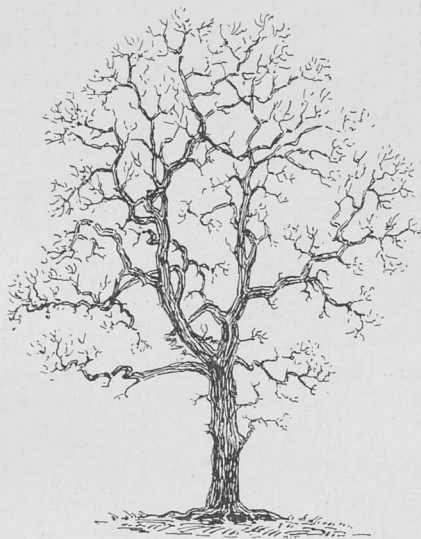

Holger Begtrup.

HOLGER BEGTRUPS LEVNED

FORTALT AF HAM SELV

ASKOV OG FREDERIKSBORG

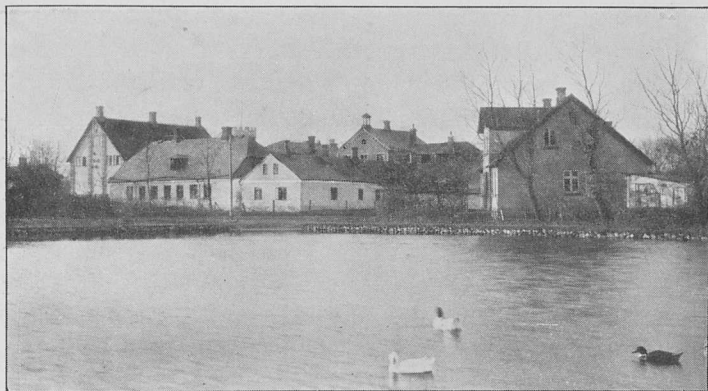

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1929^{28/10}

99.4

Be

Bd. 2

Askov Højskole o. 1890.

I

DET FØRSTE AAR I ASKOV 1882—83

Da jeg kom til Askov den 3. Oktober 1882 for at tiltræde Pladsen som Lærer ved »den udvidede Højskole«, var der næsten mennesketomt. Vintereleverne ventedes først et Par Dage senere, og Familien Schrøder var ikke hjemme. — Der holdtes nemlig samme Dag et stort Bryllup paa Melvanggaard, hvor Jens Ebbesens Datter blev gift med Ungkarl Niels Hansen, og alle Schrøders var med til Gildet.

Jeg fik alligevel en hjertelig god Modtagelse paa Højskolen af Fru Schrøders gamle Mor, Oberstinde *Charlotte Wagner*, som var ene hjemme. — Mens jeg fik et Fad Smørrebrød og et Glas Øl bragt ind fra Køkkenet, sad vi to sammen i Havestuen, hvor hun havde sin Lænestol, og fik os en hyggelig Passiar, der paa bedste Maade satte mig ind i Hjemmets og Skolens daglige Forhold.

Gamle Fru Wagner, som gerne kaldtes »Bedstemor«, var dengang 71 Aar. Hun var en svær Kone med et rundt Ansigt, der lyste af Velvilje, og med et skælmsk Blink i de smaa graa Øjne. Hendes stadselige Kappe og Klædedragt gav hende udvortes Værdighed, og man saae straks, at hun var en dannet, klog og rar Kone, paa een Gang moderlig og ungdommelig af Sind.

Hun var blevet Enke under Trearskrigen, men havde med stort Livsmod holdt Hjemmet oppe for sine fem begavede Børn. De boede i København, indtil de to Døtre blev gift med Brødrene Ludvig og Johannes Schrøder, og de tre Sønner kom i selvstændige Stillinger, den ældste som Præst, de to yngre som Officerer. — Da Fru Wagner var blevet ene i Hjemmet, flyttede hun over til sin ældste Datter, Fru Charlotte Schrøder i Askov, og dær blev hun siden boende, til hun døde oppe i Firserne. Hun havde som gammel Kone et godt Helbred og kunde være grumme meget for alle sine Børn og Børnebørn. Om hende samledes Slægten tit fra nær og fjern, og hun havde dem stadig i Tankerne, mens hun sad og strikkede Strømper og uldent Tøj til de mange Poder, der voksede op i Askov og i de andre Hjem.

Det gav Livet paa Askov en ejendommelig Tone af mild og munter Menneskelighed, at hun var dær. Hvergang man kunde føle sig lidt trykket af Folkelighedens tunge Alvor, der især prægede Schrøders Væsen, var det en stor Lindring at sætte sig hen hos Bedstemor, der altid var rede til en hyggelig Samtale. Der var Solskin omkring hende, og det personlige Liv kunde rigtig udfolde sig i Samværet med hende.

Det fik jeg straks at mærke, da vi to sad ene sammen den første Dag. Hun talte aldeles aabenhjertigt med Lune og djærv Kritik om Forholdene i Højskolesamfundet. Hun betroede mig mange Ting med Tilføjelsen: »Men inte mine

Ord igen! — Der havde været en Brydning imellem Schrøders og nogle af Lærerfamilierne i Anledning af, at Fru Schröder som ivrig Forsvarsven havde taget sig af den Indsamling, som »Kanonkvinderne« dengang foretog til svært Skyts paa Københavns Volde. Denne pinlige Sag blev jeg sat godt ind i. — Det Bryllup, som holdtes paa Melvanggaard, havde en romantisk Forhistorie, som jeg ogsaa fik fuld Besked om. Men især glædede det mig, hvad hun af et varmt Hjertelag fortalte om det store folkelige Arbejde paa Askov. Hendes Syn derpaa stemte saa godt med min personlige Sans. Jeg følte mig, kort sagt, fra første Dag hjemme i Skolens Liv ved hendes Hjælp. — Hvor tit har jeg ikke siddet hos hende, og hvor mange hyggelige Samtaler har vi ikke ført med hinanden!

Da Schrøders kom hjem, fik jeg en venlig Velkomst af dem. Næste Dag havde Husets Folk travlt med Forberedelserne til Elevernes Komme, mens jeg kunde nøjes med at tænke paa min egen Indkvartering. — Jeg fik, efter eget Ønske, et Værelse paa Kvisten mod Syd i »det høje Hus« eller »Skriveskolen«. Nedenunder var der en Skolestue, og paa alle Sider var jeg omgivet af Elevkamre med Plads til 3—4 Karle paa hvert. — Jeg kom saaledes midt ind i Flokken og blev som Regel ikke forstyrret af Elevernes muntre Liv omkring mig. Naar jeg trængte til en rolig Samtale, kunde jeg søge over til Jakob Knudsen, der boede mere fredeligt paa Urmager Christensens Kvist ved Byens Dam.

Og saa kom den højtidelige Dag, da Skolen blev aabnet og mit Arbejde begyndte. — De første Aar paa Askov staar lyslevende for mit Minde. Jeg blev saa optaget af Højskolelivet, at jeg aldrig længtes efter København og Birkerød. Jeg blev frigjort for mit Hang til Selvbetraktning og var saa neddykket i den ny folkelige Luft, som omgav mig paa alle Sider, at jeg knap tænkte paa, hvad Vejr vi havde udenfor fra Dag til Dag.

Til dette aandelige Velvære hjalp det især, at jeg blev inderlig knyttet til dem, som ledede hele Arbejdet gennem deres daglige Hjemliv. Jeg tør sige, at jeg næsten kom til at færdes som en Søn i Schrøders Hus.

Vel var *Schröder* selv ikke personlig indladende overfor mig. Det hørte til Manglerne ved denne udmærkede Mand, at han ikke forstod at vise muntert Vennesind mod sine Husfæller. Han var saa aldeles optaget af sin store Livsgerning, at dens Alvor prægede hele hans Væsen. Og dette kunde nok lægge et Tryk paa hans Omgivelser. — Han var dengang i sin Manddoms fulde Kraft, og jeg har aldrig truffet nogen, der arbejdede mere end ham. Men han var ingenlunde stundesløs. Det var ikke en Forretningsmands rastløse Liv, han førte. Han var fyldt af sit aandelige Kald, og dette lagde en højtidelig Ro over hans Adfærd, hvor virksom han end var fra Morgen til Aften. Han ønskede ogsaa at sætte andre i Gang med Arbejde. Naar man mødte ham i Skolegaarden, havde han gerne en eller anden lille Opgave at stille en. Jeg maa tilstaa, at jeg ofte sneg mig om Husgavlen, naar han var i Farvandet, for at slippe fra at blive taget i Tjeneste. — Han dømte gerne Mennesker efter, hvad de udrettede for den gode Sag, og han kunde bruse op, naar Lediggængere eller passive Kritikere kom ham paa tværs. — Men naar han stod paa Talerstolen, var han i stor Ligevægt. Som Foredragsholder gav han sig gode Stunder til at udvikle, hvad der vældede op i hans Sind. Som Husfader kunde han være mærkelig tavs og indesluttet, naar han sad for Bordenden i den store Spisestue.

Han havde langt sort Haar over sit høje Hovede og et bredt sort Skæg, som groede langt op paa Kinderne og naaede ham helt ned paa Brystet, saa at man næppe saae hans korte Hals. De smukke Øjne var tit sammentrukne under de svære Bryn. Naar han sad saaledes uden at mæle et Ord, mindede han om Odin, der grubler over Valhals

Vaade, eller om Mimer, hvis Hoved dukker op af Tidernes Hav med gaadefulde Tanker.

Der hørte Mod for en ung Mand til at spørge ham om noget, og det hændte, at man slet ikke fik noget Svar. Men havde der været Mening i Spørgsmaalet, kunde det ske, at Svaret kom i hans næste Foredrag. — Med mit spillende Væsen dansede jeg om ham paa en Maade, som jeg selv fandt lidet værdig i Forhold til hans overlegne Ro. — Til andre Tider var han dog mere meddelsom, og da var det let at mærke, hvor meget det laa ham paa Sinde at faa sine unge Medlærere sat godt i Gang. Han vilde gerne give os gode Raad, skønt han ikke øvede nogen Tvang paa os. Naar vi selv havde en Idee, som faldt i Traad med Skolens Arbejde, gjorde han alt muligt for at fremme den. Alting gik for ham op i Skolens aandelige Trivsel, og han yndede at betragte os andre som fri Medarbejdere i dette.

Han blev ligefrem stolt, naar vi kunde præstere noget særligt. — Da jeg f. Eks. i Foraaret 1883 fik tilkendt Universitetets Guldmedalje for min Prisaafhandling, gjorde han langt mere Væsen deraf, end jeg selv fandt rimeligt. — Jeg følte i det hele, at saa længe jeg kunde gøre Gavn i Skolens Tjeneste, kunde jeg være tryk paa Schrøders virksomme Støtte. Men det var først efter adskillige Aars Forløb, at der voksede et mere personligt Venkab op imellem os*).

Den Evne til fri hjertelig Omgang, som Schrøder savnede, ejede til Gengæld hans Hustru i rigeste Maal. — *Fru Charlotte Schrøder* var en meget begavet Kvinde. Hun var sin Mand jævnbyrdig i Evner og forstod paa en udmærket Maade at udfylde hans Mangler. Det var hende, som fremfor nogen anden gjorde Askov Højskole til et stort, folkeligt Hjem for Ungdommen. — Hendes Sjæl var fyldt af festlig Stemning. Hun vilde gerne gøre Livet paa Skolen til et

*) Jeg vil her henvise til den lille Bog, som jeg i 1913 har skrevet om *Ludvig Schrøder* i Serien »Mennesker» paa det Schönbergske Forlag.

dagligt Gilde, og hun frydede sig, hver Gang der var Lejlighed til at fejre en særlig Højtid. »Jeg samler paa Fester!« sagde hun. — Med smaa ydre Midler kunde hun bringe dem i Stand. Nogle Flag og grønne Kranse var nok til at gøre Højskolens Øvelseshus til en Gildeshal, der mindede om de gamle nordiske Høvdingers og stemte Deltagernes Sind til storstilet og dog hjemlig Festlighed. — Disse store Møder paa Askov fik et ydre Præg, der svarede smukt til Skolens Maal: at vænne dem, der kom fra de smaa Hjem, til ogsaa at blive hjemme i Folkets historiske Højsal.

Naar Fru Schröder sad hos sin Mand ved et saadant folkeligt Gilde, maatte jeg tænke paa Frigga ved Odins Side i Valhal. Naar hans Miner var noget mørke, som Valfaders grublende Aasyn, kunde hun med sit lyse Smil kaste Solskin over ham og over alle i Salen. Og naar hun rejste sig med Haanden paa sin Husbonds Skulder for at byde velkommen, var Tonen straks slaaet an for det glade Samvær. Hun kunde ogsaa holde en Tale, der gav Gæsternes Stemning et højere Sving. Nutzhorn, der var Gildets Brage, plejede at sige: »Jeg er den næstbedste Lejlighedstaler i Askov!« — Han og vi andre enedes let om, at Fru Schröder var den bedste.

For mig, som daglig færdedes i Huset og fik mange indgaaende, fortrolige Samtaler med Fru Schröder, blev det snart kendeligt, hvilken afgørende Indflydelse hun øvede paa sin Mand. — Da jeg en Gang klagede til hende over hans indesluttede og affærdigende Væsen, svarede hun: »Husk paa, at Schröder ikke har kendt sin Mor!« — Han var kun tre Aar, da hun døde. — Dette gav mig en god Forklaring. Men jeg følte ogsaa, at det Savn, han havde lidt ved Tabet af sin Mor, nu blev godt erstattet af hans kærlige Hustru. — Jeg har ikke været Vidne til et mere harmonisk Fællesskab imellem to Mennesker end det, jeg mødte hos dem. Der var aldrig et stridbart Ord imellem

dem, og jeg kunde snart skønne, hvad deres fuldkomne Fortrolighed maatte betyde for hans aandelige Udvikling i hjertelig Retning. — Naar Schröder i sine Foredrag saa tit fremhævede Kærlighedens Magt som »den rolige Kilde for Kræfternes Elv« og talte saa betagende skønt om de Danekvinder, der fremtræder i vore Oldsagn, saa var det tydelig nok i Lyset af det »Kvindespejl«, han ejede i sin Hustru.

Hun var ogsaa en klog og kærlig Mor for sin store Børneflokk, der aldrig blev forsømt trods hendes mange andre Pligter. Hendes Moderkærlighed omfattede alle os unge, som færdedes i Hjemmet, og strakte sig til de mange Smaafolk i Byen, der nød godt af hendes Gavmildhed og gode Raad. — Ja, langt videre virkede hun med sit kvindelige Hjertelag, mens andre Kvinder tit afgrænser deres bedste Følelser til Hjemmets Kreds. Fru Schröder kendte ikke saadanne Grænser for sin levende Medfølelse. Hun fulgte med hjertelig Deltagelse alt, hvad hendes Mand var aandelig optaget af: det folkelige Liv i Danmark, den danske Sag i Sønderjylland, den nordiske Oplysning og Grundtvigs store Tanker om Højskolens Betydning for hele Menneskeslægten. — Selv om det var fantasifulde Stemninger, der bar hendes Følelser saa langt ud, tabte de aldrig helt deres Varme. Hun gav som en Fylgje sin Mands store Overblik indre Liv ved sit kvindelige Hjertelag.

Schrøders ældste Børn var ikke ret mange Aar yngre end mig, og vi blev snart gode Venner. Især havde jeg Glæde af de to Døtre, *Margrethe* og *Ingeborg*, som siden den Tid har staaet min Kone og mig meget nær. — Den ældste i Flokken, den senere Fabrikant *Jens Schröder*, som var født i Rødning under Krigen i 1864, lærte jeg at kende, da han som Smedesvend vendte hjem for at være Elev paa den udvidede Højskole. — *Jacob Appel*, der blev gift med Ingeborg, og *Karl Konstantin Hansen*, som blev gift med Mar-

grethe, var ogsaa Elever paa Højskolen i nogle af de første Aar, jeg var i Askov. — De yngre Sønner var jeg med til at undervise en lille Smule i deres Drengaar. — Den yndige og begavede *Julie*, der døde som ung, var halvandet Aar, da jeg kom til Askov. — Senere fødtes endnu to Sønner. Den ene af dem, Ingeniør *Holger Schröder*, fik jeg Lov at staa Fadder til. Den anden, *Frederik Schröder*, som nu er en kyndig Grundtvigs-Forsker, blev født Aaret efter, at hans Forældre i 1887 fejrede deres Sølvbryllup.

Næst Schrøders var *Nutzhorns* Hjem det, som jeg tidligst fik min trygge Gang i. — H. Nutzhorn var en usædvanlig ligevægtig, rolig og munter Mand. Han var lige saa flegmatisk, som Schröder var kolerisk. De to udfyldte hinanden paa en velgørende Maade under deres mer end fyrretyveaarige Samarbejde i Askov. — Nutzhorn var lille af Vækst med en buttet, velbygget Krop. Han havde et kønt rød-musset Ansigt og store klare Øjne. Trods hans Fuldskæg og skaldede Isse var der noget barnligt ved hele hans Skikkelse. Man kunde godt forestille sig, hvor smuk han, som der sagdes, havde set ud som lille Dreng med gule Krøller. Han havde som Barn været med i et Tableau, som Thorvaldsen overværede. Da Forestillingen var forbi, havde den store Kunstner sagt: »Lad mig dog se det dejlige Barn lidt nærmere!« Og derefter havde han taget ham paa sine Arme og givet ham et Kys.

Nu var han omtrent halvhundrede Aar og regnedes allerede som gammel af os unge Lærere, da han var Højskolens Nestor. Men den barnlige Glorie laa paa en Maade om ham endnu. Altid lyste der et Smil paa hans friske Ansigt. Naar han — uden Hat — kom vandrende fra sit Hjem til Skolen, var der som Solglans om ham. Og naar man kom ind i hans Stue, hvor han sad mellem sine mange tusinde Bøger, men aldrig syntes at blive forstyrret ved vores Besøg, syntes

jeg, at Solen skinnede derinde selv paa Graavejrsdage. — Han var gæstfri paa den behageligste Maade. Man følte sig velkommen, men der blev aldrig gjort Stads af ens Komme. — »God Dag, værsgo' at sidde ned,« sagde han med sin muntre Røst. Hans lyse, rolige Sind prægede alt omkring ham. Der var næsten ingen Bølgegang at mærke i hans Væsen. — Da jeg rejste fra Askov, sagde han Farvel med samme Tonefald, som om vi skulde ses igen den næste Dag. Og da jeg Aaret efter kom paa Besøg i Askov, sagde han Goddag, som om vi havde set hinanden igaar.

Nutzhorn var Lærer i Danmarkshistorie. — I hans Bog-samling fandtes der en Mængde værdifulde historiske Skrifter, som han med største Villighed laante os yngre Lærere. Saa længe jeg var paa Askov, gjorde han Forberedelser til at skrive en folkelig Danmarkshistorie. Men til sin Kones Sorg naaede han aldrig at faa bearbejdet sine betydelige Samlinger til en Bog. Det blev kun gennem sine Foredrag, han gav os andre Del i sine store Kundskaber paa dette Omraade. Men disse Foredrag var ogsaa noget af det bedste, som blev budt paa Askov Højskole. — Han var ganske vist ikke saa dybtgaaende i sin Tale som Ludvig Schrøder. Han manglede det strømmende indre Liv, de rige Følelser og de stærke aandelige Syner, som Schrøders Foredrag bar Vidne om. Han stod derfor i anden Linje og erkendte det sikkert selv uden at trykkes deraf. Men det var, aandelig talt, sundt dagligt Brød, han bød Ungdommen. Hvad der fattedes af Poesi i Fremstillingen, blev erstattet af et ægte dansk Lune.

For mig blev det meget værd at følge hans daglige Morgen-timer, og hvad der især tiltalte mig, var den Paavisning, han gav af Danskhedens Liv i de skiftende Tider. — Det havde været godt, om han havde naaet at skrive en Bog om Kampen mellem fremmed Indflydelse og dansk Folke-

aand i de to første Aarhundreder efter Reformationen. Paa det Omraade tror jeg næppe, at nogen anden Historiker, hverken lærd eller læg, var hans Lige.

Da jeg blev gift, kom vi til at bo lige overfor Nutzhorns, og der gik sjælden en Dag, hvor jeg ikke var et Rend ovre hos ham og hans forstandige, men lidt bekymrede Hustru, hvor der altid var gode Raad at hente, enten det gjaldt Skolearbejdet eller vore hjemlige Anliggender.

Den tredje Hovedlærer paa Askov var *Poul la Cour*. — Han var den mest yndede af alle Lærerne. Hans ædle, rene Personlighed virkede betagende paa os alle, og det var meget opbyggeligt at lægge Mærke til, hvorledes han kunde forene sin klare videnskabelige Tænkning med en barnlig Tro paa Kristendommens Sandhed. — Han evnede at fremstille matematiske og fysiske Spørgsmaal saa tydeligt, at de fleste forstod det. Og selv de Tilhørere, der ikke helt kunde følge med, blev saa grebne af hans Personlighed, at de fandt hans Taler henrivende. For mange af de Unge var han saa nær ved at være en Helgen, som et jordisk Menneske kan være det.

I Højskolearbejdet var han Schrøders Lærling og saae hen til ham som den rette aandelige Fører. Det var Schrøder, som med sit Syn paa »den historiske Højskole« fik la Cour til ogsaa at behandle sine Fag historisk. Det lykkedes især godt paa Naturlærens Omraade. Den »historiske Fysik«, som han udgav sammen med Jacob Appel, blev en værdifuld Frugt af Askov Højskoles Undervisning i de Aar.

Trods Poul la Cours store Elskværdighed kom jeg i Begyndelsen ikke til at staa ham saa nær som Schrøders og Nutzhorns. Det var først senere, at han og hans kloge Hustru, *Christine la Cour*, født Marstrand, og hans Søster, *Jenny la Cour*, kom til at høre til vore allernærmeste Omgangsfæller paa Askov.

Et andet mærkeligt Lærerepar var *Anders og Augusta*

Pedersen, der havde bygget sig et meget kønt, straatakt Hus, som de kaldte »Veum«. — Anders Pedersen var en velhavende Gaardmandssøn fra Hadsherred, som havde taget juridisk Eksamen. Men hans Studeringer havde ikke sat noget akademisk Præg paa hans Væsen og Tænkemaade. Han var den »folkeligste« af Askovlærerne, trofast som faa mod Grundtvigs og Kolds Livssyn, men ogsaa aaben overfor nye Tanker, som var i Samklang dermed. Han blev senere en ivrig Tilhænger af Henry George og en munkestreng »Planteæder«. Han var høj og mager med meget klare Øjne, som lyste af det ædle Sind, som boede i ham. Han var saa opsat paa at tale rent Dansk, at det lagde Baand paa hans Tale. Men hvad han sagde, var altid værd at høre.

Hans lille Kone var Gunni Buscks yngste Datter og levede helt i det kristelige og danske Aandsliv, hvori hun var opfødt. Jeg har ikke kendt noget Menneske, hvis Liv var saa gennemlyst af Grundtvigs Tanker. Og da hun var en sjælfuld Kvinde med stærk Trang til aandeligt Fællesskab, kom hun til at virke meget paa dem, som kunde dele hendes Livssyn. Hun var noget af en Profetinde. Hendes Udtalelser kunde være dunkle som et Digt af Grundtvig. Men ingen kunde tvivle om hendes hjertelige Hengivenhed for Aandens Liv, der fyldte hende meget stærkt og prægede hele hendes Færd. Hun var en Personliggørelse af den ægte Grundtvigianisme, saaledes som den artede sig i »den Gamle«s sidste Leveaar, da hun færdedes som et Barn i hans Hjem.

Anders Pedersens havde ingen Børn, da jeg kom til Askov. De fik senere en lille yndig Pige, som de kaldte »Ædle Veum«. Men hun døde i sin første Barndom. — Deres smukke Hjem med dets ejendommelige folkelige Stil var et kært Samlingssted for nogle af de bedste og alvorligste af Højskolens Elever. — Derimod havde Anders Pedersen

mindre Held som Lærer paa Skolen. Det var Schrøders Tanke, at han skulde give historisk Undervisning i Lovkyndighed og fremstille gammel nordisk Ret i Modsætning til den romerske. Men han kunde ikke vække Deltagelse for dette Emne hos Eleverne. Der var kun faa, som hørte hans Foredrag, og derved blev hans Stilling ved Skolen i Længden uholdbar.

Dertil kom, at Anders og Augusta Pedersen ikke fandt sig vel ved den Retning, Højskolen i det hele tog, efter at den var blevet udvidet. De syntes, at de gamle folkelige Grundtanker blev tilsidesatte for en mere udadvendt Kundskabslære, og de sukkede over, at Schrøder ikke længer talte saa hjertelig om de gamle nordiske Myther som før. — Derved kom de i kendelig Modsætning til den øvrige Lærerkreds, og det var kun naturligt, at de et Par Aar efter mit Komme opgav Skolearbejdet og flyttede bort fra Askov. — Anders Pedersen overtog efter sin Svoger Johannes Busck Klevanggaard i Nabosognet Brørup og drev i nogle Aar denne store Ejendom med Flid og Held. — Senere byggede de sig et Aftægtshus, »Lille Veum«, paa Gaardens Grund, og dær har min Kone og jeg tit haft Glæde af at gæste dem. — Augusta Pedersen havde et godt Greb paa at hjemliggøre Højskolelivet og kom som ældre til at virke meget i saa Henseende for sit Vennelag nord og syd for Grænsen. — Til mig har hun sagt mange Ord, som har haft en retledende Indflydelse paa min folkelige Virksomhed.

En anden af Gunni Buscks Døtre, *Mally*, var gift med Askov Højskoles Læge, *Boe Bojesen*, der ejede den smukke Gaard »Dortheasminde« ved Østenden af Estrup Skov, henved en halv Mil fra Højskolen. De havde en stor Flok Børn, og deres Hjem var et herligt Sted at komme. — Bojesen skjulte under et barskt Doktorvæsen, som fra-stødte adskillige, et varmt menneskeligt Hjertelag, som kom mange til Gode under hans Lægegerning. Han saae

— ligesom Anders Pedersens — med en Del Kritik paa Askovs nyere Skoleretning. Men han var en saare fornøjelig Vært for os unge Lærere.

I det hele var der en rig Mangfoldighed indenfor det Samfund af venlige Mennesker, som havde dannet sig omkring Askov Højskole, og da jeg snart blev Husven hos dem alle, kom jeg ikke til at savne god Omgang.

Saa længe *Jakob Knudsen* og jeg var ugifte, fortsatte vi paa Askov det fortrolige Samliv, som vi før havde ført i København. — Vi kom helst sammen hos ham i hans rummelige Værelse paa Urmagerens Kvist, og dær sad vi til langt ud paa Natten for at snakke eller læse Digterværker højt for hinanden. — Vor Sysse med den Tids nyeste Skønlitteratur var et Felt, som laa udenfor vort Skolearbejde, og hvor vi ikke havde Interesse tilfælles med de ældre Lærere. — Schröder sagde om disse »realistiske« Bøger: »De kan maaske være fornøjelige for dem, som har Tid til at læse dem.« Selv var han standset ved Bjørnsons og Ibsens Ungdomsskrifter. Han ærgrede sig over, at vi talte om »Realismen« i den moderne Literatur. »Jeg skulde tro,« sagde han, »at jeg er nok saa meget Realist som jer unge Mennesker!« Og han havde utvivlsomt Ret deri, naar man ved Realisme forstaar et virksomt Forhold til Livet selv. Men han havde ingen Sans for den saakaldte Realisme, der vilde indføre fransk Æstetik hos den danske Ungdom.

Jeg havde en Følelse af, at dette var rigtigt fra Folkehøjskolens Synspunkt. Den ny Tids udenlandske Tanker maatte i al Fald gennearbejdes stærkt for at komme Folkeoplysningen til Gode, og da jeg ikke magtede dette, svandt min Dyrkelse af Skønlitteraturen ind til et lille privat Gartneri, som jeg foreløbig ikke kunde frugtbar gøre i min Skolegerning.

Det samme gjaldt min Sysse med den saakaldte moderne

Videnskabelighed. — Jeg kunde ikke udnytte den i mine Foredrag og beholdt derfor de fleste Tanker derom hos mig selv, mens jeg paa Skolen holdt mig til den historiske danske Overlevering, som da ogsaa fyldte mit Sind langt mere, efter at jeg var kommet ud i det folkelige Oplysningsarbejde. — Det blev først lidt efter lidt, at Glimt fra det moderne Tankeliv trængte ind i mine Taler paa Skolen og andensteds.

Hos Skolens Elever var der paa en Maade mere Jordbund for Tidens nyeste Spørgsmaal end hos de ældre Lærere. Men det var langt mindre den Brandesianske Æstetik end den politiske og sociale Gæring, som dengang gjorde sig gældende hos de opvakte Højskoleelever. Digtningen tog de kun med, for saa vidt den belyste Brydningerne i Samfundslivet. Dog var der enkelte af dem, som blev paavirkede i deres indre Liv af det »Fritænkeri«, som især I. P. Jacobsen var en Forkynder af. Enkelte andre grublede over Udviklingslæren. Men Modsætningen mellem Gamle og Unge paa Askov var i de Aar hovedsagelig af politisk Farve. Eleverne var gennemgaaende mere radikale end de ældre Lærere, og Schrøder blev en Del kritiseret, fordi han stræbte at holde Politik udenfor Skolens Liv.

Det var en broget Flok af Elever, der i Vinteren 1882—83 var samlede paa Askov, og Samlivet med dem spillede selvfølgelig en Hovedrolle i min ny Tilværelse. Da mange af dem var ældre end mig, faldt det mig ikke ind at se paa dem alene som mine Lærlinge. Jeg følte mig snarere som deres Kammerat og fik snart min Omgang med dem indrettet derefter. — Schrøder foreslog Jakob Knudsen og mig, at vi skulde være Dus med Eleverne, og det stemte godt med min Iver efter at blive »folkelig« ogsaa i udvortes Henseende. Jeg slog ind paa den Tone, som jeg fandt iblandt dem, og deltog i deres indbyrdes Løjer, Brydekampe osv. — Jeg var dog noget handikappet af, at jeg gik med

Næseklemmer. Det saae i deres Øjne fælt overlegent ud. Men mit øvrige Væsen bødede derpaa. Jeg har aldrig haft Trang til at holde paa min Værdighed. Men jeg vil forøvrigt ikke rose mig af min Opførsel som ung Lærer. Jeg maa tværtimod tilstaa, at den Blanding af tidlig Modenhed og sen Barnagtighed, som prægede min Optræden, tit gjorde det svært for andre at forstaa, hvad jeg egentlig var for en Fyr. Især har jeg lidt under, at min drengeagtige Spøg blev taget ilde op. Den blev anset for spydigt Komediespil og saarede tit til min Sorg stilfærdige Mennesker.

I det hele var Kammeratskabet dog godt og fornøjeligt. — Knudsen og jeg tog Del i adskillige smaa Sammenkomster paa Kamrene, enkelte Gange ogsaa i Gilder, som gik lidt over Stregen efter Skoleloven. Men derved er der ingen Grund til at dvæle. Hellere vil jeg fremhæve det Venskab, jeg vandt med mange af de ypperlige unge Mænd, der fandtes i Elevflokken.

De firsindstyve Karle, som opholdt sig paa Skolen i Vinteren 1882—83, var gennemgaaende flittige og retsindige Folk. Der var enkelte Vandbier i Kuben, som levede let eller »nød« deres egen Dybsindighed i værdiløse Grublerier. Men de fleste var ivrige til Arbejdet og stærkt optagne af Foredragenes Indhold. Ikke saa faa iblandt dem var ældre, udviklede og alvorlige Mennesker, som jeg kunde lære meget af.

En af dem, som gjorde stærkest Indtryk paa mig, var Husmandssønnen *Hans Poulsen* fra Eskildstrup paa Fyn. Han var en viljestærk ung Mand, der havde sat sig et stort Livsmaal. Han agtede nemlig at drage ud som Missionær til Rød-Karenerne i Bagindien. Tanken derom havde han faaet ved at læse en engelsk Missionærs Bog om disse fjerntboende Hedninger. Det var formodentlig Opdigtelser i front Øjemed, naar Forfatteren meddelte Træk af Rød-Karenernes Sagn, der mindede mærkeligt om de bibelske

Fortællinger i Første Mosebog. Men Hans Poulsen tog dem i god Tro og fandt, at det vilde være skønt at bringe Evangeliet til Hedninger med saa dybe Paradisminder. Denne sværmeriske Tanke var hos ham parret med et sundt Syn paa Livets Virkelighed. Han havde den Plan, at han vilde arbejde blandt Karenerne i deres Kaffeplantager, og saaledes paa det jævne vinde Indgang hos dem for et Vidnesbyrd om Kristus. Men hans Livs Saga blev kun kort. Aaret efter sit Askovophold rejste han, sammen med sin Højskolekammerat Hans Jørgen Jensen, til Bagindien. De naaede ogsaa op til det hede, sumpede Karenerland, men det varede ikke længe, inden de begge fik Feber og døde uden at kunne bringe det gode Budskab til Egnens Folk. — En ung Pige fra Lindknud ved Navn Andrea Gelert rejste over for at være dem til Hjælp. Hun naaede kun at sidde ved Hans Jørgens Dødsleje, men fandt snart efter en Virksomhed blandt de nordiske Søfolk i Kalkutta. Siden prøvede en anden Askovelev, Jens Kristian Knudsen, at optage Missionen blandt Rødkarenerne, men opgav det igen efter faa Aars Forløb.

Det hele blev saaledes udvortes et mislykket Forsøg. Men dog tror jeg ikke, at Hans Poulsen ofrede sit Liv uden Frugt. Hans Martyrdød gjorde et dybt Indtryk paa hans danske Venner, og hvem veed, hvad han derved kom til at udrette i sin Herres Tjeneste! — Allerede mens han var paa Askov, øvede han med sin stærke Personlighed Indflydelse paa mange af sine Kammerater. En lille Kreds samledes om ham til daglig Opbyggelse, og alle saae vi hen til ham som en af de ædlest og alvorligste unge Mænd, vi havde mødt i vort Liv.

En af Hans Poulsens nærmeste Venner var Vendelboen *Niels Dael*, som i de Aar opholdt sig paa Askov, og som især fik uforglemmelige Indtryk af Schrøders bibelske Taler. — Hans senere Liv og store Gerning i den danske Menighed

er saa velkendt, at jeg ikke behøver at omtale den nærmere. — Vi to blev allerede ved vort første Møde inderlig gode Venner, som vi da har vedblevet at være indtil denne Dag. — Han var den Gang slet ikke klar over sit Livsmaal. Men han ejede det levende, søgende Menneskesind, som straks drog mig til ham, og som endnu er Sjælen i hans rige Virksomhed.

En anden af Askoveleverne, som jeg lagde særlig Mærke til, var *Hans Peter Hanssen* fra Nørremølle. — Han var dengang kun tyve Aar gammel, men optraadte dog med Kalot paa Hovedet, fordi han i en heldig Stund havde mistet sit lyse Haar og derfor var blevet kasseret som tysk Soldat, mens det senere groede rask frem igen. — Det var en frejdig ung Mand med udmærkede Evner og et klart Maal for sin kommende Livsgerning. Naar han paa sit friske Sundevedsmaal talte om den danske Sag i Sønderjylland, havde han altid en lyttende Kreds omkring sig. — Jeg skal ikke forsøge at tegne noget Billede af denne store Folkefører i hans Ungdom. Det har han selv gjort bedst i sine nylig udkomne Erindringer. Jeg vil nøjes med at sige, at han ad personlig Vej, som altid har været den virksomste paa mit Sind, førte mig ind i den sønderjydske Sag og siden har været min Mærkesmand, hvor det gjaldt den folkelige Side af Kampen for Danskheden ved Landegrænsen.

Allerede Aaret efter mit Komme til Askov fik han mig i Pinsen 1883 til at gøre en Rejse til Sundeved og Als, hvor jeg hos Nis Nissen i Nordborg holdt Foredrag om Ansgar og nød den Ære at blive standset midt i Talen af en preussisk Gendarm, mens Nissen senere fik en Bøde af Herredsfoged Klinker for Brud paa Politiloven. — Denne Oplevelse bragte mig i god Føling med vore Landsmænds Kaar under det fremmede Herredømme.

Men det dybeste Indtryk af Danskernes Liv syd for

Grænsen fik jeg dog ved at komme i Kirke hos *Cornelius Appel* i Rødding. — Mens H. P. Hanssen stod for mig som Sønderjydernes vordende politiske Fører, lærte jeg af gamle Appel, hvad der kristelig set var Kraften i vort Folkehaab. — Hans yngste Søn, *Jacob Appel*, der som ganske ung var Elev paa Askov i mit første Læreraar, har siden staaet for mig som den bedste Talsmand for denne Side af den danske Sag i Sønderjylland.

Det er en Selvfølge, at Askov Højskole, ved sin Oprindelse og ved sin Beliggenhed lige nord for den daværende Grænse, maatte give mig stærke Indtryk af Kampen for Modersmaalet i den fraskilte Landsdel. — Paa den nordlige Rand af Kongeaadalen, omtrent en halv Mil fra Askov, ligger Skibelund Krat, hvorfra der er en vid Udsigt over Sønderjylland. I dette Krat af gammel Egepurl havde Schrøder sammen med andre Mænd fra Egnen faaet indrettet en Festplads, der i Aarenes Løb blev tilplantet og prydet med Mindestene for den danske Sags Forkæmpere i Slesvig. Og her holdtes der hver Sommer et Par store Folkemøder, hvortil Sønderjyderne stævnedes over Grænsen i Hundredtal. — Disse Skibelundsmøder betog mig meget. Det var, som om alle de Stemninger og Følelser for den danske Sag, som vi bar i os, her kunde mødes og faa aandelig Styrke ved de gode Ord, der lød, og de fælles Sange, som til Sønderjydernes Glæde kunde tone frit under aaben Himmel. — Ved disse Møder, der blev ledede af Schrøder, som ogsaa gerne var Hovedtaler sammen med Niels Jokum Termansen fra Gammelby, følte jeg ret, hvilken Styrke det gav Askov Højskole, at den som et Træ var rodfæstet i den sønderjydske Jord.

Til den anden Side strakte dette Træ sine Grene ud over Danmarks forskellige Egne. Her mødtes unge Folk fra alle Kanter af Landet og lærte at sande Blichers Ord:

Og Fynbo, Jyde og Sjællandsfar
Til eet Hus alle jo høre!

mens man samtidig kunde glæde sig ved det Spil af Mod-sætninger, der er indenfor vort lille Lands Befolkning. Det voldte her ingen Rivninger, som saarede, fordi vi alle følte os forenede af den samme Folkeaand og det fælles Livssyn.

Paa Askov blev jeg ogsaa daglig mindet om Broderskabet med Nordens andre Folkeslag. Der var nemlig indenfor Elevflokken adskillige fremmelige unge Mænd fra Norge og Sverige. — I mine første Læreraar var der især Karle af Vælden oppe fra Norge. — En af dem var *Oddmund Vik*, som dengang var ung Højskolelærer, men siden blev Statsraad og Fylkesmand. Han var en rød Fremskridtsmand, men trods sine stærke Ord ingenlunde oprøsk. — Jeg husker f. Eks., hvorledes han en Gang fik os til at gyse ved at begynde en Tale med de Ord: »Jeg tørster efter Kongeblood!« Men det lettede i Sindet, da han i Talens Løb forklarede, at det var »Kongebloodet i det norske Folks Aarer«, han ønskede at faa til at rinde stærkere. — Han holdt drabelig lange Foredrag om Wergeland og Ole Bull, som blev fulgt med Spænding af de danske Tilhørere.

Mere ejendommelig var dog Vosse-Digteren *Per Sivle*, som stammede fra en vild Fjelddal ved Stalheim. — Hans Kvæde om Thord Folason gik os til Marv og Ben, især Slutningslinjerne:

Og det er det stora,
Og det er det glupa,
At Mærket det staar,
Um Mannen han stupa!

De Ord staar nu med Rette paa den høje Bautasten, der er rejst til hans Minde i Nærheden af hans Fødegaard.

Han kunde med Kraft forme Slagord for den norske Folkesag i hine Kampaar. Men han kunde ogsaa i det vakre

Vossemaal fortælle de fineste Træk af Barnelivet, som han mindedes fra sin Drengetid. — Jeg har ikke truffet nogen Digter, hvis Sjæl skjalv saa dybt i lyriske Stemninger. Men det var vemodigt at se, hvorledes han trængte til bogstavelig at gyde Vin i sine Hjertesaar. — Han traf paa Askov en begavet, musikalsk Bergenserinde, Venche von der Lippe Nielsen, som var i Slægt med Alexander L. Kielland. De blev forlovede, og det fremkaldte smukke Elskovsdigte hos ham. — Mange Aar senere boede de to en Tid her ved Frederiksborg Højskole, hvor han skrev sine »Olafskvæder«. Vi fornyede vort Venskab fra de unge Dage i Askov. Men det var trist at mærke, hvor opløst han var blevet i sit Indre. Da jeg forærede ham et lille Haandskrift af Wergeland, græd han som et Barn af Rørelse derover. — Kort efter døde han paa en tragisk Maade. Men hans Digtning vil leve længe i det norske Folk.

Blandt Nordmændene, som gæstede Askov i 1882—85, var der ogsaa flere Bondesønner fra Trøndelagen med stor Kærlighed til Folkeoplysningen, saaledes som Ole Vig havde virket for den: Andreas Naavik, Karl Hagerup, Theodor Ystad, Johannes Bragstad og Ingvald Saxhaug. — De fik meget at betyde for deres danske Kammerater og os unge Lærere. — Siden har de været fremragende Højskolemænd hjemme i Trøndelagen, der synes mig at være det bedste Grosted i Norge for Grundtvigs folkelige Tanker.

Jeg kunde nævne adskillige danske Elever fra de samme Aar, som var fuldtro Højskolevenner, og som har gjort et godt Arbejde for Folkeoplysningen i deres modne Alder. — Men der var ogsaa en lille Kreds af dygtige Mennesker i Elevflokken, som allerede dengang stillede sig noget kritisk overfor Aanden paa Askov, og som især i politisk Henseende dannede en radikal Klike, der higede efter andet end det, som lød fra Skolens Talerstol. — Sællænderen *Jens Peter*

Sundbo var en af de mest fremtalende iblandt dem. Til disse Folk stod jeg som ivrig Bergianer i et ret venskabeligt Forhold. — Endelig var der et Kompani af elskværdige unge Fyre, som lod *Fiolen* sørge, og med dem fik jeg heller ikke saa lidt at gøre.

Naar jeg tænker paa den Ungdomsflok, jeg kom til at leve sammen med i mine første Højskoleaar, staar de meget mere for mig som mine Kammerater end som mine Lærlinge. — Jeg kan heller ikke sige, at det i synderlig Grad lykkedes mig at optræde som deres aandelige Vejleder. — Jakob Knudsen og jeg holdt hver et Foredrag om Ugen for den samlede Skole. Mine drejede sig om Nordens Oldtid. Men hvor livlige jeg saa søgte at gøre dem, kunde jeg ikke holde Tilhørerne samlede om dem. De klattede fra den ene efter den anden. Ved Skolens Slutning havde jeg ikke mere end tyve Mand tilbage, og det var kun en ringe Trøst for mig, at Knudsen kun havde ti!

Derimod gik det helt godt for mig med Undervisningen i *Dansk*. Og her tør jeg nok sige, at jeg gjorde Nytte ved at sætte dette vigtige Fag paa en bedre Fod i Askov. — Anders Pedersen underviste det mindre Hold af andet Aars Elever, mens Jakob Knudsen og jeg delte det store første Aars Hold mellem os. — I Dansktimerne, som Eleverne fulgte med stadig Flid, lagde jeg Vægt paa at indøve den formelle Nøjagtighed, som før havde været en svag Side i Folkehøjskolens Undervisning. Jeg hørte mine Lærlinge i Sproglæren, analyserede daglig i Læsebogen og rettede deres Stile med Omhu. Desuden drev vi Øvelser i Oplæsning og brugte herved en ejendommelig »Korlæsning«, som jeg havde lært af Rektor *H. H. Lefolii* fra Viborg.

Denne udmærkede Skolemand var en god Ven af Askov og tog ofte Del i Skolens »Lærermøder« i August Maaned. — Vi benyttede hans »Sproglære«, og da jeg senere udarbejdede en lille Bog, som jeg kaldte »Den danske Sproglæres

Benrad«, byggede jeg den paa Grundlag af hans større Arbejde med enkelte Tilsætninger af min egen Opfindelse.

Først og fremmest sørgede jeg for, at Danskimerne gik med Liv og Lyst. Mine gamle Elever har tit mindet mig om de Løjer, jeg drev med dem. Men jeg tror ikke, disse ungdommelige Indfald gjorde Skaar i vor alvorlige Flid med Faget. — Jeg brugte gerne Billeder til at oplyse mit Syn paa Sprogets Liv. Jeg fremstillede f. Eks. Forholdet mellem Tale og Skrift paa følgende Maade: Det levende Sprog er »en dejlig ung Jomfru, en ædel Kongebrud«, der færdes frit i Danmarks Have. Ingen kan give hende Paabud om hendes Klædedragt og Adfærd. Den raader hun selv for. Men alt, hvad hun gør, falder naturligt og kønt, fordi det adlæs af hendes indre Væsen. — Skriften er derimod en Tjener, som følger hende paa passende Afstand, hvor hun gaar. Han bærer et Liberi, der er nøje foreskrevet, og maa sørge for, at hver Knap og Lidse derpaa er i fuldkommen Orden. Naar *hun* løber let afsted, maa *han* gaa efter med lange afmaalte Skridt. Naar hun staar stille, maa han ogsaa standse i behørig Afstand. Intet vilde være mere latterligt, end om han pludselig gjorde omkring og kommanderede hende til at følge i Hælene paa sig.

Med dette Billede vilde jeg laste de Skolemestre, der lærte Folkets Børn at tale som en Bog, og i det hele protestere mod Pædagogernes vigtige Formynderskab, som er ved at blive en Landeplage i vor »oplyste« Tidsalder. Jeg henviste til, at de virkelige Sproggranskere har en anderledes Ærbødighed for Folkets levende Tale end de halvstuderte Pedanter, som vi tit maa trækkes med i det offentlige Skolevæsen.

Vi brugte paa Askov Flors Haandbog i den danske Literatur, og det var en Selvfølge, at jeg under Læsningen af Digterværkerne i denne Bog gav Eleverne Del i det Kendskab, jeg fra Barnsben har haft til Guldalderens Poesi.

— Denne Side af Undervisningen lagde Grundvolden til de mange Foredrag, jeg siden har holdt om dansk Digting paa Højskolen og i folkelige Foredragsforeninger.

Det var som Dansklærer, jeg først vandt fast Fod indenfor Skolearbejdet paa Askov, og det var paa dette Omraade, jeg efter Schrøders ivrige Tilskyndelse stræbte at oparbejde et nyt Hovedfag paa Skolen. — Tanken var, at der paa den udvidede Højskole burde gives en historisk Oplysning om Modersmaalet, som kunde blive et nyt Led i den aandelige Side af Skolens Arbejde, paa samme Maade, som Poul la Cour havde gjort Naturlæren til en levende Del af den almindelige Folkeoplysning ved sin historiske Fysik.

Jeg blev snart stærkt optaget af at løse denne Opgave. — Det var mig klart, at en historisk Fremstilling af selve det danske Sprogs Udvikling gennem Tiderne ikke kunde gøres til Grundlag for en saadan Undervisning. Dette forudsatte nemlig et Kendskab til det ældre danske Sprog, som Eleverne manglede. — Jeg læste ganske vist »Oldnordisk« med en Tylvt af dem. Men vi naaede ikke ret langt dermed, og Flertallet af Eleverne kendte i al Fald kun Dansk i den Form, de selv talte. Desuden var jeg selv for lidt kyndig i nordisk Filologi til at kunne oprede Sprogudviklingen paa en forsvarlig Maade. — Derimod mente jeg, at der i *Ordforraadets Historie* var et Emne, som jeg med Tiden kunde magte nogenlunde, og som let kunde sættes i Forbindelse med hele Folkets Udvikling under dets skiftende Skæbner.

Det er jo nemlig givet, at Ordindholdet i det Sprog, et Folk taler, er det sikreste Udtryk for det ydre og indre Liv, Folket fører. — Runemaalet med dets rene »danske Tunge« er vor bedste Kilde til Oplysning om, hvorledes vore Fædre levede, tænkte og følte i de Dage, da de endnu ikke var kommet under væsentlig Paavirkning af andre Folkeslags Sæder og Skikke. Og Fremmedordene, der for

tusind Aar siden begyndte at trænge ind i det danske Sprog, er det tydeligste Kendetegn paa, hvorledes fremmed Aand fra den Tid har faaet Indflydelse paa Folkets Liv.

Der kan spores Virkninger af Handelsforbindelser med de sydlige Lande i vore ældste Laanord. Saadanne latinske Ord som »Skrift«, »Kalk«, »Natur« (i Betydningen af løndomsfuld Egenskab) m. fl., der træffes i vore ellers rent nordiske Oldskrifter, viser jo klart, at vi har lært at skrive af vore sydlige Naboer, at vore Husholdningsredskaber for en Del er købt af romanske eller angelsaksiske Handelsmænd, og at den fremmede Visdom er blevet modtaget med Ærefrygt af de enfoldige Nordboer. — Ordet »Kristen« paa Harald Blaatands Runesten i Jælling er som en Indskrift over Døren til den danske Kirke og minder om, hvorledes der med Kristentroen kom noget stort Nyt ind i Folkets Liv. — Hele den Flok af græske og latinske Ord, som dermed strømmede ind i det danske Sprog, viser paa det nøjeste, hvad Kirkens sydlandske Kultur bragte med sig til vore Lande. Men det er i denne Sammenhæng værdifuldt at lægge Mærke til, at det egentlige Kristenliv for det meste lader sig udtrykke med ægte danske Ord, som »Gud« og »Aand«, »Tro« og »Haab«, »Daab« og »Nadver«, mens Kirkevæsenets ydre Ordning medfører en Mængde Fremmedord, som »Kirke«, »Præst«, »Biskop«, »Alter«, »Kloster« osv.

Senere kommer de tyske Haandværksnavne, som oplyser, hvorledes Arbejdsdelingen med Bykulturen trænger ind i det forhen rene Bondeland, Riddervæsenet med sine Høflighedsformer osv. — Endelig røber de nedertyske Ord, som fra Tiden omkring 1300 vrimler frem i det daglige Talesprog, hvilken livsfarlig Magt Hansestædernes verdslige Kultur kom til at øve over hele Folket i dets aandelige Kraftløshed.

Det Mylr af Fremmedord, der nu findes i vor Tale, er ingenlunde Tilfældighedens Værk. Naar man synes, at vort Sprog ligner et Kludetæppe, saa kommer det af, at man

ikke kender dets historiske Vævning og derfor ikke kan efterspore Traadene i dets stærke fremmede Islæt. — Naar dette opredes, vil man bedre forstaa den uløselige Sammenhæng mellem Sproget og Folkets historiske Liv og ikke længer, som de blinde Maalstrævere, nøjes med i Flæng og Spræng at sætte danske Ord i de fremmedes Sted. Nej, da vil man indse, at Ordforraadet stammer fra dybe Kilder, og modvirke Aberiet efter de fremmede ved at leve sit danske Liv med mere Kraft og Ægthed. Kun en Oplivelse af Folkets egen Aand kan rense Folkets Tungemaal og blæse det fremmede Ukrudt bort, mens vi dog ikke maa glemme, at vi fra andre Folkeslag har modtaget meget, som vi for vort eget Livs Skyld aldrig vil slippe.

Det var med saadanne Tanker, jeg tog fat paa, hvad jeg, for at være rigtig nordisk, kaldte *den danske Maalsaga*. Jeg mener den Dag i Dag, at det var en vigtig Opgave, jeg dermed prøvede at løse. Men for mit Vedkommende blev det kun til et ufærdigt Arbejde, som jeg senere opgav, dels fordi jeg ikke kunde gøre det grundigt nok, og dels fordi der var andre Opgaver, som laa mig lettere for Haanden og krævede al min Tid.

Vinterskolen paa Askov varede dengang til Slutningen af April, og i den sidste Maaned fik vi Besøg af to Mænd, som oplivede os alle. — Det var Nørregaard og Baagø fra Testrup, som holdt en Række udmærkede Foredrag paa den udvidede Højskole, efter at de havde sluttet deres egen Vinterskole til 1. April.

Nørregaard var dengang i sin bedste Kraft og i et straalende Humør. Med stor Veltalenhed fremstillede han Aandslivet hos de gamle Grækere. Han gennemgik og oplæste flere af de græske Tragedier og fremsagde Dialoger af Platon, som han kunde udenad. Der var mere Kunst og dramatisk Liv i hans Tale end i Askovlærernes. Derfor kunde han gøre sine Timer saa festlige for os alle.

Baagø talte malende og stemningsfuldt om sine Rejser i fremmede Lande og dvælede især ved de gamle Kirkebygninger, han havde set. Naar han beskrev de romanske og gothiske Katedraler, var det, som om deres Søjler og Buer rejste sig for vore Øjne, og Stenene fik Mæle for at vidne om Middelalderens kraftige Aandsliv.

Det vilde unægtelig have gjort den udvidede Højskole mere alsidig, hvis disse to Mænd var kommet i stadigt Samarbejde med Schrøder, Nutzhorn og la Cour, som de udfyldte paa en meget heldig Maade. Jeg fik ved deres Besøg bedre Forstaaelse af, hvad Nørregaard havde drømt om, da han slog til Lyd for »Højskolen i Soer«. Jeg maatte erkende, at der var Sider af det danske Aandsliv, som kun gjorde sig svagt gældende hos de alvorlige Askovmænd. Der manglede noget af den højere Dannelses Glans over deres ærlige Arbejde. Men jeg blev samtidig sikker paa, at det folkelige Aandsliv dog havde sin myndigste Ordfører i Ludvig Schrøder.

Da Vinterkarlene var rejst, kom der hundrede unge Piger til *Sommerskolen* hos os. Det var ogsaa noget, der gav Lysning over Arbejdet, og det blev ikke mindst for mig en god Opmuntring. — Fru Schrøder sagde om Pigeskolen: »Den, som kan faa Prinsessen til at le, har vundet Spillet!« Og dertil var jeg efter mine livlige Anlæg ikke saa ringe. — Det forekom mig, at Pigeskolen forholdt sig til Karleskolen som Hvedebrød til Rugbrød. Men jeg mærkede ogsaa nok, at Arbejdet med Karlene om Vinteren var mere vægtigt end det paa Sommerskolen, der gik som en Leg. — Dette stadige Skifte af mandlige og kvindelige Skolehold efter Aarets Tider gør meget til at holde en Højskolemand frisk i sin Gerning. Men det varede for Resten ikke længe, inden den kvindelige Ungdom ogsaa holdt sit Indtog paa Vinterskolen i Askov.

Nordiske Højskolemænd paa Askov 1883.

II

AARENE 1883—85

I September 1883 fejredes *Grundtvigs Hundreedaarsdag* paa en Maade, som gav mine Tanker om Højskolens Gerning en videre Synskreds.

Den 1.—3. September holdtes i den Anledning *det første nordiske Højskolelærermøde* i Testrup. Der var omtrent 50 danske, en halv Snes norske og 20 svenske Deltagere deri. De var næsten alle Mænd og Kvinder, som virkede i Folkehøjskolens Tjeneste. — Jens Nørregaard var en udmærket Vært for Selskabet. Han var gæstfri, munter og festlig i sin Optræden. Men det kan ikke nægtes, at han som Mødets Leder var en lille Smule egenraadig og kommanderende,

hvad der især gik ud over den radikale Fløj af Forsamlingen. — Baade han og Schrøder var meget optagne af Gæsterne fra vore Nabolande og søgte især med Held at vinde de svenske Højskolemænd, som hidtil havde staaet temmelig fremmede overfor den udpræget grundtvigske Aand i de danske og norske Højskoler.

Naar jeg mindes den hensynsfulde Omhu, hvormed Schrøder i sin Tale stræbte at undgaa alt, hvad der kunde støde Svenskerne, og at fremhæve alt, hvad vi havde tilfælles med dem, skammer jeg mig over, at jeg efter at være kommet op i Aarene ingenlunde har haft samme Held i saa Henseende. — Der er en dyb Forskel paa den danske og svenske Højskole i deres Livssyn og Arbejdsmaade. Men det er ikke godt at bruge vore Sammenkomster til at fremhæve dette saa stærkt, at Broderskabet lider derunder. Det samlende i Schrøders Tankegang kom her paa sin rette Plads, da han dog ikke forsømte at forkynde Grundtvigs Syn paa en værdig Maade.

De lange og livlige Forhandlinger gik ret fredelig, saa længe de drejede sig om Folkehøjskolens Forhold til Staten, om den indbyrdes Forbindelse mellem Skolerne i de forskellige Lande og om den historiske Undervisning paa Højskolen. Og der var Festglans over det store Folkemøde, der holdtes om Søndagen i Skolegaarden. Jeg mindes især Schrøders Tale om »Frihed, Lighed og Broderskab«, hvori han hævdede, at Nordmændene var Frihedens, Svenskerne Lighedens og Danskerne Broderskabets naturlige Talsmænd. — Men da vi Søndag Aften fik en Forhandling om »Politikens Forhold til Folkehøjskolen«, indledet af *Viggo Ullmann*, slog dette brændende Spørgsmaal ud i stærke Flammer, især da Nørregaard advarede imod at bringe den politiske Strid paa Tale indenfor Højskolens Vægge, fordi det let vilde gøre Luften »sveden« omkring os. — Dette virkede som en Brand i Næsen paa Ullmann og Arvesen, der stod

midt i den store Kamp for folkeligt Selvstyre i Norge, og som dristig erklærede, at hos dem var al Folkelighed paa Venstres Side. De fik en kraftig dansk Støtte fra *Jens Lund* i Vejstrup, som dengang var langt fremme i Venstres Kamp mod Ministeriet Estrup. — Da Nørregaard den næste Formiddag ligefrem fratog Jens Lund Ordet, fordi han under en anden Forhandling, i sin ejendommelige, skarpe Form, fremsatte sin Mening om Højskolens Pligt til at give politisk Oplysning, var det nær kommet til Oprør indenfor den »frisindede« Del af Forsamlingen, hvortil jeg naturligvis hørte. — Det gjorde ogsaa et pinligt Indtryk paa mange af os, da Nørregaard ved Slutningsfesten talte djærvt for »Forsvarssagen«, som han mente, burde samle alle uden Hensyn til de politiske Modsætninger.

Trods disse Brydninger var Glæden over Fællesskabet mellem Nordens Højskolemænd dog det, som helt igennem prægede Mødet. — For mig var det meget fornøjeligt at være sammen med saa mange norske og svenske Kaldsfæller. Jeg beundrede især Nordmændene Ullmann og Arvesen, baade for deres store Veltalenhed og for den Kraft, hvormed de hævdede Højskolens førende Opgave i Folkelivet. Der var et aandeligt Vejr i deres Ord, der mindede om Hostrups Sang:

Lad det bryde, lad det gære,
Stem ej Strømmen, taal dens Brag!
Den vil bære Grøde
Til en Sommerdag!

Tiden viste desværre senere, at de ikke mægtede at staa fast i Strømmen, men blev revet med af Dagens Politik, saa at de tilsidst gik tabt for Højskolesagen, som de havde ofret al deres Ungdomskraft. — Især maa jeg beklage, at Ullmann, som var en saa herlig Ordfører for grundtvigsk Folkeoplysning, blev slugt af Politiken uden nogensinde at

blive en virkelig Fører indenfor Statslivet. — De norske Fossere er vidunderlige, men der har været stort Vandspild ved deres brusende Fremfærd. Hidtil er det nok mest i Mekanikens Verden, de har gjort Gavn med deres vældige Drivkraft.

Svenskerne var mere rolige, men til Gengæld mindre aandsbaarne. Det »medborgerlige« spillede en større Rolle i deres Tankegang end det »folkelige«. — Enkelte af dem blev dog øjensynlig stærkt grebne af Mødet med den dansk-norske Højskoleaand. Det gjaldt især *Teodor Holmberg* fra Tärna Folkhögskola, der sammen med sin begavede Frue næsten blev bjergtagen af Ullmann. Det kendes endnu paa denne ellers saa ægte svenske Højskolemand, at han fik Gavn af, hvad han lærte i Danmark og Norge.

Ved Testrupmødet var jeg endnu for ung til at give mit Besyv under de stærke Forhandlinger. Men jeg vovede mig dog frem ved Slutningsfesten med en lille Tale for Island, som indbragte mig en varm Tak fra gamle Dr. C. Rosenberg, der trolig havde deltaget i hele vor Sammenkomst.

Da Mødet var forbi, gjorde de norske og svenske Deltagere en Rejse til Sydjylland sammen med enkelte af os Danske. Det blev et Festtog, som ingen af Deltagerne vil glemme. Svenskerne kaldte det en Eriksgata, og Nordmændene sammenlignede det med en Brudfærd. — I de første Dage var Højskoleforstander Rosendal en udmærket Fører. Vi kørte gennem Grejsdalen op til Jælling, fik et godt Gilde med Vin paa Vinding Højskole og kom saa til Fredericia, hvor Rosendal fortalte levende om Krigens store Minder. — Derefter overtog Schröder Ledelsen og førte Gæsterne til Askov. Da vi rullede ind i Højskolens Gaard, og jeg saae Fru Schröder med sine to Døtre, klædt i Hvidt med røde Baand, staaende i Hoveddøren, der var prydet med Grønt og Flag, gik der en varm Bølge gennem mit Bryst. Jeg følte mig hjemme igen og var vis paa, at Festen her vilde

blive storstilet og hjemlig fremfor noget andet Sted. Deri blev jeg heller ikke skuffet. De svenske Højskolemænd, der førte deres Hustruer med sig, fik en saa hjertelig Modtagelse af Fru Schrøder, at der straks blev sluttet et Venskab imellem dem og hende, som holdt i de kommende Aar.

Fra Askov gik Turen med Jernbanen til Kolding og derfra i et langt Vogntog mod Syd til Skamlingsbanken. — Christen Hanssen fra Nørremølle, som dengang boede paa Stavnsbjerg i Hejls, kørte forrest og lod Hestene vade et lille Stykke i Strandkanten paa det Sted, hvorfra Karl Gustav i 1658 gik paa Isen over til Fyn. Det gav Anledning til mange muntre Ord af Svenskerne, som nu gæstede Egnen paa en anderledes fredelig Maade. — Paa Skamlingsbanken oplivedes Minderne om de store »Sprogfester« i Fyrrerne. Og den ældste af Svenskerne, Dr. Magnusson, som vi kaldte »den Gamle från Uppsal«, foreslog under almindelig Tilslutning, at de norske og svenske Højskolemænd skulde rejse en Mindesten for Grundtvig paa dette Sted, hvor han med sin Tale, den 4. Juli 1844 havde indviet den første Folkehøjskole, som var ved at rejse sig i Rødding.

Fra Askov fik nogle af Gæsterne Lejlighed til at gøre en Tur over Grænsen til Rødding, og jeg tror nok, at det Indtryk, de her fik af Kampen for den danske Sag under Preussernes Herredømme, blev det stærkeste, de modtog paa den mindeværdige Færd.

Men nu gik Rejsen videre til København, hvor vi næsten alle deltog i den store Mindefest for Grundtvig, der fejredes paa hans Fødselsdag, den 8. September, og de to følgende Dage.

Skønt det, mærkelig nok, kun var Grundtvigs Disciple, som holdt denne Fest, blev den dog meget storladet i ægte folkelig Stil med flere Tusinde Deltagere fra hele Norden. — Klokkeren 10 om Formiddagen blev det gyldne Kors paa Marmorkirken afdækket under Basunklang og Salmesang.

Kl. 11½ samledes 5000 Mennesker til Vennemøde i Kongens Have. Birkedal talte meget smukt om Grundtvigs kirkelige Betydning, hans dybe Alvor og hans glade Kristendom. Hostrup fremhævede paa sin jævne og elskværdige Maade Grundtvigs folkelige Gerning. Derefter sang vi Hostrups Digt til Dagen:

En Kæmpe han var i al sin Færd,
Hvem Frygten aldrig lammed —

Det turde være det kraftigste og ædleste Mindekvad, vi har om vor store Fører. — Arvesen talte højstemt om Grundtvigs Forening af kristen Tro og folkeligt Frisind. Schrøder dvælede ved den historiske Gang i hans Livsværk og mindedes Sønnen, Frederik L. Grundtvig, der netop i de samme Dage blev viet til Præst blandt de Danske i Amerika. Til Slut foreslog C. J. Brandt, der var Ordstyrer, at vi skulde synge Sangen: »Hvad kvidrer I om, I Spurve graa —«, som Grundtvig havde digtet efter sin Vandring gennem Kongens Have Nytaarsaften 1838, og hvori han havde udtalt det Haab, der paa udvortes Maade var opfyldt i Dag:

Da straalere Korset paa Kirketop,
Og Vidneskaren staar herlig op,
Og Støvets Tunger gløde!

Da Forsamlingen var saa stor, at de yderste i Kredsen daarlig kunde høre, hvad der blev sagt, udvandrede de til et andet Sted i Haven, hvor, saa vidt jeg mindes, Pastor Christiani og flere holdt Taler for dem i et noget andet Tonefald end de officielle Ordføreres.

Men det var dog først den følgende Aften, da vi samledes i Vodroflund, at det kom rigtig for Lyset, hvor vanskeligt det var at forene alle Grundtvigs Venner til en levende Enhed. Her kom nemlig Kritiken over den gamle Vennemødetone kraftig til Orde. — *Morten Pontoppidan*, som

dengang gjaldt for en fuldblods Grundtvigianer, var en herlig Talsmand for nyt Liv i Kludene. — Han havde ikke været med paa Testrupmødet og det følgende Festtog gennem Jylland. Derimod hørte han i København Svenskerens Lovtaler over den folkelige Udvikling i Danmark og syntes vel, at der var stukket dem lidt Blaar i Øjnene. Da han kom op paa Talerstolen, sagde han med sit velkendte Kast med Hovedet: »Man fristes til at spørge, hvad det er for en Fyrst Potemkin, som har ført vore skandinaviske Gæster omkring i Landet.« Virkeligheden — fortsatte han — er langt fra saa lys, som den synes at være fremstillet for dem. Vi Grundtvigianere trænger til helt anderledes at tage fat paa det nuværende Livs Opgaver, hvis vi skal svare til vort aandelige Kald. Han mente, at den grundtvigske Fylking burde træde frem med sluttet Kraft i Dagens Strid paa alle Omraader. Taler og Sange var vi snart ved at faa mer end nok af.

Det løb mig koldt ned ad Ryggen, da Pontoppidan udslyngede Ordet: Fyrst Potemkin. Det maatte jo sigte lige paa Ludvig Schrøder. Men mærkeligt nok blev det fra en hel anden Kant, han fik Svar paa sin Tiltale. — *C. Berg* og *Jens Busk* var begge med ved Mødet, og de opfattede Pontoppidans Tale som en Opfordring til at danne et særligt grundtvigsk Parti indenfor Venstre paa Rigsdagen. — De blev ogsaa krænkede over en Udtalelse af Ludvig Schrøder. Han sagde, at »Statsskibet for Tiden laa i Taage«. Nogle havde troet, at Biskop Monrad, der havde ladet sig vælge ind i Folketinget, skulde gøre Gavn som Lods. Men det saae ikke ud til at lykkes. — Man kunde vel sige, at disse Ord indeholdt en Tvivl om, at Berg og de andre Venstreførere kunde klare Pynten. Men det var dog en Fordrejelse, naar Berg og Busk paastod, at Schrøder havde beskyldt dem for »at gaa i Taaget«.

Berg var netop dengang vanskelig stillet. Han kunde ikke

faa Hørupperne med til at danne et samlet Venstre, og han havde den Tort, at Edvard Brandes havde skrevet en ned-sættende Artikel om Grundtvig og Grundtvigianerne til selve Hundredaarsfesten i »Morgenbladet«, som han redigerede sammen med Berg og Hørup. Skulde nu ogsaa Grundtvigianerne gøre Knuder, saa vilde Berg komme til at sidde mellem to Stole, og denne Stilling gjorde ham aabenbart nervøs. Han talte med Bitterhed om, at Højskolens Mænd ikke gav Folketingets Flertal en bedre Støtte under Kampen mod Estrup, og brugte saa stærke Ord, at der blev en voldsom Hyssen fra alle Sider i Salen. En ellers god Bergianer fra Vestjylland gav sin Harme Luft i Raabet: Ned med ham! — Vennemødet var nær ved at blive et politisk Rabaldermøde, og Harald Holm, der var Ordstyrer, havde al sin Snarraadighed behov for at stille Stormen.

Jens Busk sagde temmelig højt, da han gik ned af Talerstolen: »Vi skal dog en Gang vise de Højregrundtvigianere, at vi ikke længer lader os spille paa Næsen!« Men for disse Ord gav den ridderlige Baagø ham en kraftig Irettesættelse.

Jeg blev meget forpint ved dette Optrin, hvor Førerne for Folkets Oplysning og for den politiske Frihed tørnede saa haardt sammen. Men det lettede mageløst paa Stemningen, da »den gamle från Uppsal«, Dr. Magnusson, traadte frem med et stort Smil paa Ansigtet og sagde, at han havde glædet sig meget over denne Ordstrid, som rigtig viste, hvor meget Liv der var i Grundtvigianerne!

Det stormende Optrin fik en vis historisk Betydning. Det viste sig den Aften, hvad der allerede var varslet om elleve Aar i Forvejen, ved Bjørnstjerne Bjørnsons Tale under Grundtvigs Gravfærd, at Grundtvigianerne ikke mere dannede et fredeligt Vennelag. Det store »Vennemøde« i 1883 blev i Virkeligheden det sidste i sin Slags. Men vi har efterhaanden lært, at Brydningen kom i Medfør af Livets Gang. Grundtvigs Tanker har efter hans Død bredt sig saa vidt

i Folket, at vi helst maa opgive at enes om dem, og hellere hver for sig maa virke for at frugtbar gøre dem i hele det danske Samfund.

Dog var det velgørende, at Mindefesten ikke sluttede med denne Ufred. Den tredje og sidste Festdag blev tværtimod fuld af rig Stemning, der kom til at lyse som den dejligste Aftenrøde over det mindeværdige Møde. — Den 10. September gjorde nemlig mange Hundreder af Grundtvigs gamle og unge Venner en Udflugt til Sydsælland for at besøge hans Fødested og hans Grav.

Vi kørte med Ekstratog til Lundby Station, hvor vi blev hentede i Vogn, som Egnens Bønder havde stillet til Raadighed. Jeg agede med min Kammerat fra Askov, Hans Larsen fra Lundby, der gav mig god Besked om alt i Egnen. — Det gjorde et dybt Indtryk paa mig, første Gang at komme til Grundtvigs Fødeby, forbi de gamle Huse med Halvdøre mellem Hyldetræer ad Byens Gade op til Præstegaarden, der laa næsten uforandret med sine straatækte Længer som for hundrede Aar siden. Vi saae den Stue, hvori Grundtvig var født, hans Kapellanværelse i Sidelængen og den gamle Have, hvori nogle faa Lindetræer endnu løftede deres Kroner »kækt over Taget«. — Gennem denne Have, som han har sunget saa liffligt om, vandrede vi op til Kirken og »Grinebakken«, hvor der skulde afsløres en Bautasten i Dagens Anledning.

Et Par Tusinde Mennesker var samlede om Stenen, hvorfra der er en vid Udsigt over Egnen, og aldrig har jeg været med til at synge: »Kirkeklokke, ej til Hovedstæder støbtes du, men til den lille By —« i stærkere Stemning end dær. — Birkedal dvælede i en kort, gribende Tale ved Minderne om Grundtvigs Ungdomsliv paa dette Sted og drog en Sammenligning mellem hine fattige Tider og det rige Menighedsliv, som nu var vakt ved Grundtvigs Sang og Tale om Guds levende Ord. — Saa gled Dækket fra den høje, smukke

Mindesten. Der blev sunget en ny Sang af Chr. Richardt, og da endnu et Par Præster havde talt, kørte vi tilbage til Lundby og tog med Toget til Køge.

Herfra vandrede vi i yndig Eftermiddagssol ud til »Aasen«. Da vi var samlede foran Gravstedet, holdt Ernst Trier en hjertelig Tale, og gamle Sveistrup fra Vejen fremsagde Troens Ord, Fadervor og Nadverordene. Tilsidst gik vi, tre i hver Række, ind foran Gravhvælvingen, hvor man kunde se Grundtvigs blomstersmykkede Kiste gennem Gitterdøren.

Det var et dybt Drag af Mindebægeret, jeg nød den Dag. Det gav mig en god Indvielse til den Gerning, jeg siden har faaet som Grundtvigs Sagamand. — Paa Vejen fra Køge til Aasen kom jeg til at følges et Stykke med Ludvig Schrøder og C. J. Brandt. De havde talt sammen om Udgivelsen af Grundtvigs efterladte Papirer, der nu maatte overtages af andre efter Svend Grundtvigs Død i Juli 1883, og Schrøder maa have nævnt mig for Brandt som en brugbar Sekretær ved dette Arbejde. — Brandt sagde nemlig til mig: »Naa, dær har vi den unge Mand, som maaske kan gøre Nytte ved Udgivelsen af Grundtvigs Skrifter!« — Det varede adskillige Aar, inden jeg for Alvor kom i Gang med dette Arbejde. Men Schrøders Tanke og Brandts Ord rettede allerede dengang mit Blik mod denne Opgave, som jeg senere fik Lov at løse.

*

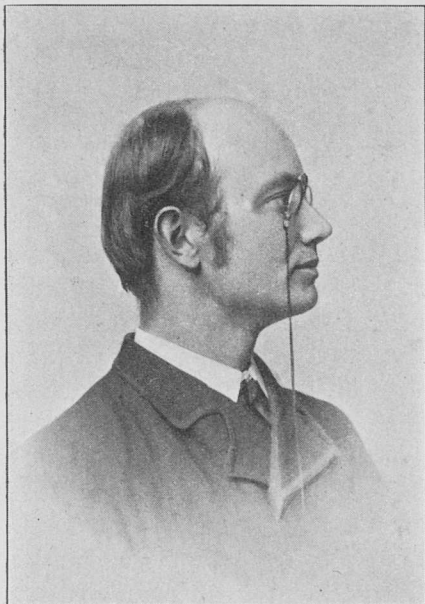
Mens jeg saaledes ved de store Møder i September 1883 fik min aandelige Sans udvidet for det, som i mine Øjne er Nordens største Folkesag, blev mine Tanker i den følgende Vinter mere og mere rettede paa mit Liv indenfor Hjemmets Døre.

Den 22. August 1883 havde jeg været med til Jakob Knudsens Bryllup i København, og nu higede jeg selv

stærkt efter at blive gift og sætte Bo i Askov. — Udsigterne dertil var ret lyse. Højskolens Elevtal var i jævn Vækst, og Schröder havde faaet saa god Tro til mine Evner som Højskolemand, at han gerne vilde knytte mig til Gerningen som gift Lærer. — Han mente at kunne love mig 1200 Kr. om Aaret, naar jeg fik min egen Husholdning. Desuden havde jeg begyndt at tjene lidt ved at skrive Artikler i »Historisk Maanedsskrift« og »Højskolebladet«. Min bedste Biindtægt fik jeg dog som Foredragsholder i de folkelige Forsamlingshuse.

Schröder gav mig Høkrøgen i Munden ved ivrigt at opfordre os unge Lærere til offentlig Foredragsvirksomhed, og Nutzhorn hjalp mig godt igang dermed ved at sende mig ud som sin Stedfortræder. — Paa denne beskedne Maade vandt jeg Indpas og fik snart direkte Indbydelse fra mange Foredragsforeninger i Sydjylland. — Den rare Nutzhorn hjalp mig ogsaa til et særlig godt Foredragsemne. Jeg havde hørt ham fortælle *Johannes Ewalds* Liv og fandt, at Digterens egen Fremstilling deraf i hans »Levnet og Meninger« egnede sig ypperligt til folkelig Genfortælling. Saaledes dannede jeg et Foredrag om Evald, som jeg siden har holdt mangfoldige Gange i alle Landets Egne. Jeg gengav hans geniale Drømmerier »paa Højen« med dramatisk Liv, men dvælede ogsaa ved hans senere alvorlige Digtning, hvoraf jeg lærte store Stykker udenad. Emnets romantiske Blanding af Lystighed og dyb Alvor laa godt for mine Evner, og jeg tør sige, at dette Foredrag om Ewald hurtig hjalp mig til at blive en yndet Taler i de folkelige Forsamlingshuse. Efter et Par Aars Forløb var jeg saa kendt i Landet, at jeg fik flere Opfordringer til at tale, end jeg kunde overkomme, og Tallet paa mine offentlige Foredrag voksede til 100 om Aaret. — Man fik ganske vist ikke store Honorarer i de Tider. Det sædvanlige var 10 Kr., uden Tillæg af Rejsseudgifter, saa den samlede Aarsindtægt af Rejseriet blev kun

nogle faa Hundrede Kroner. Men dette var naturligvis heller ikke Hovedsagen for mig. Jeg havde saa stor Fornøjelse af at komme omkring i Landet og lære saa mange rare Mennesker at kende, at jeg gerne kunde have gjort mine Rejser uden

Holger Begtrup.

Løn, hvis jeg havde haft Raad dertil.

Med de 1500—1600 Kr., jeg omtrent kunde tjene om Aaret, mente jeg nok at kunne gifte mig. Og jeg kom da heller ikke til at lide nogen Slags Nød derved. — Jeg har i det hele aldrig kendt til økonomisk Tryk. Mine Indtægter voksede jævnt sammen med vor Børneflokk, og vi kunde endda faa de Bøger og gøre de Rejser, som vi ønskede.

Som mange unge Mennesker, der længes

efter at blive gift, fandt jeg, at et Par tarvelige Stuer maatte være nok til at sætte Bo i. — Schrøder købte ved den Tid et gammelt Husmandssted langt ude i Marken mod Vest for at lægge dets Jordlod til sin Avlsgaard. Han spurgte mig, om jeg vilde have fri Lejlighed i det forfaldne Stuehus, der ellers skulde rives ned, og det gik jeg med Glæde ind paa. Men til alt Held blev denne Hyttedrøm dog ikke virkeliggjort. Højskolens gifte Gartner, Ole Jensen, som havde bygget sig et pænt Hus overfor Skolens Have, flyttede til en lille

Gaard i Malt og lejede mig sit Hus, som jeg fandt helt herskabeligt. — Aaret efter købte jeg det for 4000 Kr., og dær boede vi godt og hyggeligt i de første seks Aar af vort Ægteskab.

Da dette Spørgsmaal var klaret, kunde vort Bryllup staa.

Min Kæreste, som i de sidste Aar havde været Lærerinde i Ringkøbing, rejste omkring den 1. Marts 1884 hjem til mine Forældre for at sy Udstyr, og den 16. April s. A., som var Tredje Paaskedag, blev vi viede af Far i Birkerød Kirke. — Med en Levning af min gamle Særhed havde jeg ønsket, at der slet ingen Gæster skulde bydes til Bryllupet. Men der samledes dog en Kreds af Frænder og Venner i Præstegaarden den Dag. Og det var saare

Johanne Begtrup.

godt. Jeg mærkede nemlig, at den inderlige Forening mellem min Brud og mig aabnede mit Hjerte som aldrig før overfor hele den Kreds, jeg havde nær. Jeg forstod Værdien af den gamle Skik at fejre Bryllupsfest i et Vennelag og gav min Glæde Luft ved Brudebordet, hvor alting syntes mig saa hyggeligt og hjerteligt, som jeg ingensinde havde følt det i mange Menneskers Selskab.

Det var en velsignet Dag, skønt det var Aprilsvejr med kolde Haglbyger, og bagefter gjorde Johanne og jeg en

herlig Tur, inden vi tog hjem til Askov. Vi vandrede i Skovene ved Hellebæk og Gurre, hvor Solen skinnede, mens Isen endnu laa paa Dammene i Skovens Tykning. Vi besøgte min Gudmoder Emma Hagenstrøm, der nu boede med sine Søskende paa Strandvejen ved Helsingør, og min 80-aarige Tante Frederikke i Fredensborg, der havde været med til vort Bryllup. Derefter tog vi til København, hvor vi var Gæster hos min Kones moderlige Veninde Johanne Meyer og hendes Mand. — Paa Vejen til Jylland gjorde vi Ophold hos Hempels paa Højstrup og hilste paa mange Venner fra Ludvig Helvegs Kreds.

Da vi efter en halv Snes Dages Forløb kom til Askov, var Vinterskolen endnu ikke sluttet, og vi fik den festligste Modtagelse af Gamle og Unge. — Nutzhorn hentede os paa Vejen Station i sin ny Vogn med røde Plydses Sæder, som han havde faaet af Venner i Egnen. Han var selv Kusk og viste os sine hvide Handsker, hvormed han en Gang havde trykket Kronprins Frederik i Haanden. — Da vi nærmede os Askov By, mærkede vi, at det var et højtideligt Indtog, der ventede os. Alle Flag var oppe, og alle Folk var paa Benene for at tage imod os. Min personlige Ven, Skrædder og Digter Ole Lauritzen, afskød flere Geværsalver, da vi rullede ind i Højskolens Gaard. Og dær stod Schrøder og Fru Schrøder med deres Børn, de andre Lærerfamilier og hele Karleflokken for at hilse os med Sang og Hurraraab.

Der var beredt et Festmaaltid for os i Øvelseshuset. Men den kærlige Fru Schrøder sørgede for, at vi først fik en lille Stund for os selv i vort eget ny Hjem, hvor hun og hendes Datter Ingeborg havde sat alting i Stand til vor Hjemkomst og endogsaa fyldt vort Spisekammer med Fødevarer og en stor Kransekage til de første »Hvedebrødsdage«. — I Stuerne mødte der os en ny Overraskelse. — Vi havde kun lidt at sætte Bo for. Men nu saae vi Dagligstuen fyldt med kønne Egetræsmøbler, som Venner fra Askov, Fyn og Sælland

havde slaaet sig sammen om at give os i Brudegave. — Da vi havde opholdt os hjemme en Timestid, der kun blev forstyrret af en lang Visit af en løjerlig Amerikaner ved Navn Professor Barker, som havde været Engelsk-Lærer paa Vinterskolen, kom Højskolens Lærere og Elever for at føre os over til Festen paa Skolen i et højtideligt Brudetog. Vi blev bænkedede paa Hæderspladsen i den smukt pyntede Sal, og hele Selskabet fik et godt Maaltid med Steg og Kage. Der blev holdt Taler og sunget Sange ved Bordet. Men det, som gjorde stærkest Indtryk paa mig, var, at Jakob Knudsen traadte frem og sang for til en Kæmpevisе om »Hr. Holger af Begtrupland og Jomfru Johanne af Langeland«.

Dens sidste Vers lød saaledes:

Foroven jert Hus dær sidder en Stær,
— I træde let i Dansen —
Den sang denne Vise, da I drog nær,
— I træde let i den lyse Vaar mod liflig Skærsommer.

Min gode Ven havde selv digtet Visen og Tonen dertil. I det Eksemplar, som vi fik, havde han tilmed tegnet og malet en hel Række Billeder, der baade var kønne og morsomme. — Festen sluttede med en Dans, hvor Johanne og jeg maatte først ud paa Gulvet.

Ja, saaledes blev min unge Hustru og jeg modtaget i vort ny Hjem. Vi følte os favnede af Vennelaget og var dermed straks indlevede i Kredsen som bosatte Folk. — Paa Sommer-skolen, der begyndte kort efter, fik Johanne Timer i Haand-gerning. Vi gled — »i den lyse Vaar mod liflig Skærsommer« — muntert ind i det daglige Højskoleliv, som jeg kendte saa godt, og som Johanne ogsaa hurtig kom til at føle sig hjemme i, især da Fru Schrøder fra første Færd var en moderlig Veninde og klog Raadgiver for hende baade paa Skolen og i Hjemmet. — Vi havde al Grund til at føle os hjertelig taknemlige for denne lyse Indgang i vort ægte-skabelige Liv ved Siden af det store Folkehjem.

Vort eget lille Hjem stod aabent for Besøg af Højskolens Ungdom. Men der blev dog god Fred til Samlivet imellem os to indbyrdes. Vort Ægteskab var meget lykkeligt. Trods smaa Brydninger, som vi aldrig gik udenom, grundlagdes der et Fællesskab imellem os, som voksede i Fylde, da Børnene kom til, og som afgjort bragte mig mit Livs dybeste Indhold og bedste Glæder.

Vore nærmeste Venner og daglige Omgangsfæller var Jakob og Sofie Knudsen. De boede først til Leje paa Skovgaard, men fik snart bygget deres eget grundmurede Hus øst for Askov By, hvor Jakob fra sin Stue havde Udsigt helt over til Lejrskov Kirke. — Skønt vi levede meget intimt sammen, fik Johanne og jeg mærkelig nok ikke Blik for den skæbnesvangre Kløft, der var mellem Jakob Knudsen og hans dygtige Hustru. Vi oplevede ganske vist adskillige Sammenstød imellem dem og saae naturligvis den store Forskel, der var paa deres Naturer. Men da de selv talte aldeles aabent derom, troede vi, at de dog inderst inde levede i dyb Forstaaelse med hinanden. — Jakob Knudsen fandt Lindring for sine tunge Tankeer ved den fortrolige Omgang med os, som var livsglade Mennesker. Men jeg har senere forstaaet, at jeg dog ikke gjorde Fyldest som Ven for ham i disse vanskelige Aar, fordi jeg tog altfor let paa hans pinlige Skrupler.

Med Knudsens kom vi flere Gange paa Besøg hos hans Forældre i Lejrskov. Det fik stor Betydning for mig at lære den ejendommelige jydsk Præstemand I. L. Knudsen at kende og at se det smukke Liv, han førte paa sin myndige Maade med Kone og Børn. — For Resten var vi gode Venner med alle vore Naboer i Askov, og ikke mindst fornøjede jeg mig ved at omgaas de Smaakaarsfolk, der var i Byen. Vi fik mere at gøre med dem end med Egnens Gaardmandsfamilier, som ellers var Højskolens gode Støtter. Det hængte

vist sammen med, at jeg uvilkaarligt søgte det samme »Milieu«, som jeg var vant til hjemme i Birkerød.

Den 11. Februar 1885 fødtes vor ældste Datter, som blev kaldt *Kristine* efter sin Mormor. Ved den Lejlighed fik jeg en aldeles ny Erfaring om, hvor forunderligt det er, naar et Barn kommer til Verden og hilser den med sin første lydelige Graad. Fru Schrøder hjalp os i de Dage paa den bedste Maade, og Hjemmet blev endnu mere for os begge, end det før havde været.

*

I Høsten 1885, mens Johanne med lille Kristine var hjemme i Birkerød Præstegaard, kom jeg til at gøre min første egentlige *Udenlandsrejse*. — Jeg havde tidligere kun været nogle Gange i Skaane. Men nu gik Færden helt op til *Norge*, som jeg naturligvis længtes efter at se, da jeg lige fra min Barndom havde syslet med de norrøne Oldtidsminder og i de sidste Aar havde lært mange gæve Nordmænd personlig at kende.

Der skulde i August Maaned holdes et almindelig nordisk Skolemøde i Kristiania, og forud for dette var vi indbudt til et nyt Højskolelærermøde paa Sagatun af samme Art som det, der var holdt paa Testrup i 1883.

Vi var flere danske Højskolemænd, som rejste sammen med Dampere fra København til Kristiania. — Om Eftermiddagen naaede vi ind til Gøteborg, og det morede mig at se de runde nøgne Skær, der omgav os paa alle Sider under Indsejlingen. Men langt stærkere Indtryk gjorde det dog paa mig, da vi den næste Morgen tidlig fik Norge i Sigte. En Flok af os stod ved Solopgang i Skibets Forstavn, da Kysterne af Kristiania Fjord tonede frem. Da vi fik Øje paa de første Klipper med røde Bjælkehuse hist og her op ad Lierne, istemte vi begejstret:

Ja, vi elsker dette Landet,
 Som det stiger frem,
 Furet, vejrbitd over Vandet
 Med de tusind Hjem —

Hvert Ord i disse malende Linjer svarede forunderligt til, hvad vi her havde for Øje. Bjørnsons Fædrelandssang fik et helt nyt Liv for mig, og dens Fylde voksede siden for mig, hver Gang jeg ved de store Folkemøder, jeg tog Del i deroppe, hørte den sunget som ud af Folkets Sjæl. Den var i hine Aar et mægtigt Løsen under Nordmændenes Kamp for folkelig Fremgang.

Sammen med den høje Begejstring for Norge, som greb mig, da jeg saae Landet »stige frem«, gik der en mild Bølge gennem mit Sind ved Følelsen af, at der ved Siden af det ny og fremmedartede tillige var noget underligt hjemligt og kært for mig ved at komme til dette Land. Det vakte Barndomsminder og Ungdomsdrømme i min Sjæl, og jeg fornåm med Glæde, hvor Nordmændene dog staa vort Hjerte nær. — Den samme broderlige Følelse har varmet mit Sind, hver Gang jeg siden har haft Lejlighed til at gæste Norge. — Jeg er ikke kommet dertil som Turist og har kun gjort faa Udflugter deroppe alene for Naturens Skyld. Men jeg har stadig higt efter Samvær med de Nordmænd, med hvem jeg kan dele folkeligt Syn. Kun som Baggrund for dette har den mægtige Fjældnatur talt stærkt til mig, fordi den hører uløselig sammen med det norske Folkeliv.

I Kristiania traf vi flere danske Højskolefolk, som vi slog Følge med. Der var i det hele over 100 Danskere ved Mødet i Sagatun, saa at vi endog overgik de deltagende Nordmænd i Tal. — Jernbanerejsen forbi Eidsvold og langs Mjøsen var meget skøn, og *Sagatun Højskole* ved Hamar, hvor vi samledes, laa henrivende med fri Udsigt over Søen til Totens og Hedemarkens rige Bygder. — Vejret var saa

straalende, at Mødet kunde holdes udendørs i Højskolens Gaard, og om os bølgede den friske norske Luft, der for mig syntes mættet af Minder fra Sagatiden.

Ordførerne var for en Del de samme som paa Testrup-mødet: Schröder og Nørregaard, Arvesen og Ullmann, Teodor Holmberg osv. Men jeg fik dog ogsaa en ny Røst at høre, som trængte dybt ind i min Sjæl. — Det var den mærkeligste norske Højskolemand, *Christopher Bruun* fra Vonheim, som jeg saa og hørte for første Gang. — Alene hans Ydre gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Han var lille af Vækst, rank og fintbygget, og gik klædt i hjemmegjort norsk Vadmel af udsøgt Smag. Dragtens graa og brune Farver var nøje sammenstemte. Selv hans Urkæde var tvundet af Uldgarn. — »Hans Aasyn var fagert.« Det mindede med det lange Hovedhaar og tvedelte Skæg om de Billeder af Kristus, man oftest ser.

Som Taler var han lige saa mærkelig. Han var ikke veltalende som Ullmann, hvis klare Ord flød i en sølverne Strøm. Bruun talte i korte Sætninger og gjorde tit lange Ophold imellem dem. Men derved faldt Ordene med desmere Vægt. Hver enkelt Udtalelse blev frembaaret som et hamret Stykke fra »den hellige Ild« i hans Indre og gav hans Tale Præg af den rene, stærke Vilje, der gjorde ham til en af Norges sande Stormænd. — Bjørnson sagde engang om ham: »Hans Karakter er for stor til hans Begavelse!« Bruun kunde vist have sagt det modsatte om Bjørnson.

Indenfor Højskolemændenes Kreds indtog Christopher Bruun en ejendommelig Særstilling. Som Skolemand var han Grundtvigs Lærling og har givet dette et mesterligt Udtryk i sine »Folkelige Grundtanker«. I saa Henseende stod han som den selvskevne Fører indenfor Folkehøjskolen i Norge. Men i kirkelig Henseende var han ikke Grundtvigianer. Han følte sig som Talsmand for den norske

Folkekirke med dens lutherske Arv og kunde ikke dele de andre Højskolemænds Sværmeri for et frit Menighedsliv uden Ledelse af noget Kirkestyre. Han var dog ikke »høj-kirkelig« i dette Ords almindelige Mening. Han talte stærkt imod den gammeldags Kirkeforfatning med Kongen som »øverste Biskop« i Landet. Han vilde have Kirkestyret saaledes omdannet, at det blev det menige Folk sammen med Præsteskabet, der kom til at raade for Kirkens Ordning, omtrent som i de kalvinske Lande.

Dette har altid været en farlig Afvej i Grundtvigs og hans Venners Øjne. Og da Bruun paa Sagatunmødet traadte frem som Talsmand derfor, vidste han godt, at han stod i Modsætning til Forsamlingens store Flertal. Han sagde det selv i Begyndelsen af sin Tale. Men der var stor Magt i hans Ord, da han tilføjede: »Sin Overbevisning maa man jo følge, selv om det gaar ud i svarte Natten!« — Ullmann, som talte efter ham, havde let ved at rive sine Tilhørere med, da han med Klarhed og Varme udviklede sit fri grundtvigske Syn paa Menighedslivet under Aandens Førelse. — Ludvig Schrøder talte fredsælt og smukt i samme Retning, mens Jens Bek fra Møllerup greb »de Frisindede« iblandt os ved at minde om Grundtvigs Ord paa et af »Vennemøderne«, at vi var »ved den sidste Holdeplads paa Rullevejen til det ny Jerusalem«.

En anden Forhandling drejede sig om det norske Maalstræv, og her vovede jeg mig frem for at give denne Folkesag min fulde Tilslutning. Jeg var stolt over, at Christopher Bruun og Herman Anker bagefter sagde nogle venlige Ord til mig i den Anledning.

Herman Anker var ogsaa een af de Nordmænd, som jeg saae første Gang, og han gjorde et vemodigt tiltalende Indtryk paa mig. — Han var et sjælefint Menneske, der fra sin Ungdom havde sluttet sig til det grundtvigske Livssyn under Paavirkning af Præsten W. A. Wexels i

Kristiania. Hans Far var en af Norges rigeste Mænd, og han ofrede sine arvede Midler for sammen med Bondesønnen Olavus Arvesen at rejse Landets første Folkehøjskole i Hamar. Men han gled efterhaanden i Baggrunden under sin Medarbejders stærke Stræben efter at raade for Skolen. Nu havde han trukket sig tilbage til Privatlivet sammen med sin begavede danske Hustru, Fru Mix Anker, som var en Datter af »Budstikke-Bojsen«. — Jeg var en Aften i deres Hjem, der var meget smukt udstyret med lidt falmede Minder om en svunden Velstand. Deres unge Døtre saae udmærket ud i deres smagfulde norske Folkedragter. Men der var noget nedslaaende ved at se de skønne Omgivelser i kendeligt Forfald. Anker selv gik med en høj sort Hat, der var lodden af Ælde. — Han fik kort efter af Sverdrups Regering Stillingen som Postmester i Hamar som en tiltrængt Hædersløn for sit opofrende Arbejde i Folkesagens Tjeneste.

Arvesen var ganske anderledes i Skuddet; men det gik senere ham som Ullmann. De blev helt tagne af det politiske Liv og kom derved ud af deres lykkelige Stilling som Førere for den folkelige Oplysning i Norge.

Fra Sagatun drog vi tilbage til Kristiania for at tage Del i det store nordiske Skolemøde. Højskolemændene gjorde sig godt gældende under de mange Forhandlinger, som man bl. a. kan se af det vidtløftige Referat, som jeg sendte til »Højskolebladet« i Kolding. Men for mig bar dette Kæmpe-møde ikke Vand mod vort eget paa Sagatun.

Min Askovkammerat Oddmund Vik, der talte Norsk paa Skolemødet med megen Fynd, førte mig en Dag ud til Statsraad *Baard Haugland*. — Det var en stor Begivenhed for mig at hilse paa den første Bonde, der var kommet i Kongens Raad, da Sverdrup dannede sit Ministerium. Vi blev venligt, lidt højtideligt modtaget af Statsraaden, der i sin lange sorte Frakke og med det alvorlige Ansigt mindede

mig noget om en Lægprædikant. Vi spiste til Middag hos ham, og skønt der foruden Vik og mig ikke var andre fremmede end et Par vestlandske Lærere, der sagde du til Værten, rejste Haugland sig dog ved Bordet og holdt med stramme Træk en lille pæn Tale for Danmark. — Da vi kom til at snakke om Politik, mistrøstede han mig med den Erklæring, at vi Danske først sent vilde vinde Sejer over Estrup, fordi vi havde Landstinget at trækkes med. Og Manden fik jo Ret deri.

Efter Skolemødet gjorde Jakob Knudsen og jeg en dejlig Fodtur til Krogkleven, og derefter skiltes vi, da han skulde hjem til København, mens jeg — i Følge med Schrøder, Baagø og et Par andre Danske — skulde længere op i Norge for at besøge Højskolevenner i Trøndelagen.

Paa den døgnlange Jernbanerejse fra Kristiania til Trondhjem kom vi først igennem Østerdalen med sine mørke Naaleskove op ad Lierne paa begge Sider af Glommen. Ved det højtliggende Røros hørte Skovene op, og vi saae Snefald, skønt det var mildt Septembervejr nede i Dalen. Da vi kørte over denne barske Højslette, maatte jeg tænke paa min Farbroder Julius Begtrup, der for en Menneskealder siden havde haft sin alvorlige Præstegerning paa dette afsides Sted. — Men nu gik Turen nedad mod Trondhjem gennem den dejlige Gulaadal, hvor Eftermiddagssolen skinnede smukt paa de grønne Lier med de hvide Birke-træer og de anselige, rødmaalede Gaarde. Forbi mange Mindesteder fra Haakon Jarls og Olav Tryggvasons Tid naaede vi ved Solnedgang til den ærværdige By Trondhjem (eller Nidaros) med dens herlige Domkirke.

Vi blev modtaget med stor Gæstfrihed af vore Værtsfolk og fik ikke Lov at betale noget i den Uge, vi færdedes i Trøndelagen. — Hovedmanden blandt de grundtvigske Folk var den elskelige gamle Præst i Trondhjem *Frederik Wexelsen*, som straks vandt mig ved sin milde Munterhed.

Han havde boet tredive Aar i Byen, havde været Hjertensven med de to tidlig døde Folkeførere Ole Vig og Anders Reitan og var nu som en aandelig Fader for alle Grundtvigs Venner i Trøndelagen.

Vi saae naturligvis Domkirken, hvoraf dengang kun Koret med sine fine engelske Spidsbuer var brugbart til Kirketjeneste. Vi var ogsaa ovre paa Munkholm, hvor Griffenfeldt sad fængslet i 18 Aar, og ude paa Hladehammeren, hvor Haakon Jarls Gaard havde ligget.

Næste Dag sejlede vi med Dampskib ind ad Fjorden til Indtrøndernes Bygder, hvor vi skulde være med til en Række Folkemøder. — Fr. Wexelsen tog Del i denne Rejsefærd. Hans Broder Hans Wexelsen var ogsaa med. Han var en frisindet Skolemand og en Mester i at fortælle oldnorske Sagaer. — Undervejs stødte Ullmann til os. Men han maatte snart igen forlade Selskabet, da han havde Ærinde andesteds. Der skulde nemlig være Storthingsvalg, og i den Anledning foer han fra det ene Vælgermøde til det andet. Han skulde i Løbet af en Maaned tale 32 Steder! Hvor megen Pris der blev sat paa hans Nærværelse, fremgik af, at der en Dag blev sendt en Ekstradamper alene for at hente ham, da han ellers ikke kunde naa frem til Mødetiden. Hvor populær han var, kunde jeg slutte af, at en stout Bonde, som skytsede mig op i Værdalen, med Glæde fortalte, at hans smukke Hest hed »Viggo Ullmann«. Den var ogsaa fyrig nok til at gaa paa.

Ullmann var i de Aar Norges bedste politiske Taler. Men han blev slemt misbrugt som Agitator. Jeg mærkede, hvor forkørt han var, og jeg hørte med Mishag, hvor meget han gled ud i løs Tale for at vinde Bifald. Han havde for meget af »den svedne Luft« om sig, som Jens Nørregaard havde advaret imod paa Testrupmødet. Jeg fik derved Øje paa den store Fare, som det altid er for en veltalende Højskolemand at blive Politiker.

Vi sejlede forbi Frosta med Trøndernes gamle Thingsted ind til den lille By Levanger paa Værdalsøen. — Her havde *O. Kuløy*, som jeg kendte fra Møderne i Testrup og Hamar, holdt Højskole et Par Aar. Men han havde ingen fast Bopladss dær. Han drog nemlig fra Bygd til Bygd med sin Skole og slog sig ned paa en eller anden Gaard, hvor der var en Storstue, som kunde rumme hans Elever. — Først en Del Aar senere blev der bygget en anselig Højskole for ham i Sund. — Kuløy var en kraftig bygget Mand med stort, sort Skæg. Han kunde i Udseende og for Resten ogsaa i Tankegang minde noget om Ludvig Schrøder. Men han var mere vennsæl i daglig Omgang. Det var ham, som havde ordnet Møderne for os i Indtrøndelagen, hvor han allevegne var meget afholdt.

I *Levanger* holdtes der et Tredages Møde, der var besøgt af mange Hundrede Mennesker fra Omegnen. Det kneb slemt med Plads, saa længe vi for Regnens Skyld maatte samles i en Sal. — Mødet begyndte med en Gudstjeneste i Byens store lyse Trækirke, hvor Fr. Wexelsen prækede om den kristne Menigheds store Minder og store Haab. — Den næste Formiddag talte Holmberg, Ullmann og Schrøder. — Om Eftermiddagen indledede Storthingsmand L. M. Bentsen, som før havde været Højskoleforstander i det Nordenfjeldske, en Forhandling om det Forslag, Sverdrup havde fremsat til en ny Ordning af det norske Skolevæsen. Han søgte at fremstille Sverdrups demokratiske Plan i det bedste Lys. Men bagefter fremtraadte Fr. Wexelsens Søn, den senere Statsraad og Biskop V. A. Wexelsen, som dengang var Præst og Storthingsmand. Han talte djærvt fra sit grundtvigske Stade om Faren ved en gennemført demokratisk Skoleordning, der vel kunde fyldestgøre Lighedens Krav, men let vilde krænke Friheden for hvert Hjem til at faa Børnene oplærte efter Forældrenes Ønske.

Den tredje Dag var Vejret heldigvis saa godt, at Mødet

kunde holdes under aaben Himmel paa en smukt prydet Festplads i Byen. — Dagen begyndte med et politisk Møde, hvortil der samledes henved 2000 Mennesker. Og her fik vi Danske en udmærket Lejlighed til at sætte os ind i de store Reformer, som stod paa Dagsordenen, efter at Folkepartiet var kommet til Magten. Vi hørte tre gode saglige Foredrag af L. M. Bentsen (om den ny Statsskik), V. A. Wexelsen (om Kirkestyret) og Sorenskriver Qvam (om Juryvæsenet). Tilsidst holdt Ullmann en almindelig Valgtale. Men det pinte mig, at han talte saa lidt sagligt. Han vakte Latter ved sine flotte Vittigheder om Højres Dumhed og lastede Partiet, fordi det manglede store politiske Ideer, men han blev selv mindre i mine Øjne derved.

Da det politiske Møde var sluttet, fortsattes der med et almindeligt Folkemøde, hvor flere af de danske og svenske Gæster tog Ordet. Jeg talte ogsaa og fremdrog Kampen for den danske Sag i Sønderjylland, der syntes at vække Deltagelse hos de gæve Trønder. — Om Aftenen samledes vi til en lille Fest inden Døre, og her fik jeg især et godt Indtryk af *Qvam*, der var Hædersgæst iblandt os. Han var allerede dengang Trøndernes politiske Fører og traadte snart efter i første Linje paa Stortinget i Kristiania. Men skønt han først og fremmest var Politiker, stod han i et meget venligt Forhold til det grundtvigske Røre i Trøndelagen. I det hele fik jeg at mærke, hvor godt Arbejdet for folkeligt Selvstyre og folkelig Oplysning fulgtes ad i denne Egn af Norge.

Dagen efter begyndte vi en mindeværdig, meget festlig Rejse til nogle af de bedste og smukkeste Bygder i Indtrøndernes Land. — Først kørte vi i et langt Vogntog op gennem Værdalen til *Stiklestad* og holdt Møde paa den navnkundige Valplads, hvor Olav den Hellige ved sit Fald vandt en stor aandelig Sejer for Kristendommen i Norge. — Vi samledes ved den Bautasten, der var rejst for ham,

med Udsyn over den Sænkning i Fjeldene mod Øst, hvor han var kommet dragende med sin Hær af kristne Kongsmænd. Bjergene deroppe »laa Lys i Lys« for os i den solklare Dag. — Vi var alle dybt grebne ved det mægtige historiske Minde, og der blev talt mange gode Ord ud af den løftede Stemning. Især tror jeg, at Ludvig Schrøders aandsbaarne Tale om Olaf den Helliges Kongegerning faldt i god Jord hos Nordmændene. Hans Wexelsen og jeg fortalte »Sagatotter«, som handlede om Mænd fra den Egn, vi færdedes i.

Om Eftermiddagen kørte vi ned til Fjorden og omkring en Vig af den over til *Inderøen*. — Bjørnstjerne Bjørnson skal have kaldt dette Sted for det dejligste i hele Norge. Og vist er det, at det var et vidunderligt Syn, der mødte os, da vi kom op paa Højden af Inderøen, som egentlig er en Halvø, og havde Trondhjemsfjordens Næs og Sunde til begge Sider og foran os i Vest, saa langt Øjet kunde række. — Bjergene her var ikke skyhøje men mildt rundede, som de laa graanende og blaanende i Afstandstaagen. Mange af dem var klædt i hvidligt Helgenskær under den synkende Sol.

Paa Inderøens Vestpynt, 400 Fod over Havet, laa den store rødmalede Gaard Haugum, hvor vi gjorde Holdt. Pladsen var fuld af Folk, der tog imod os som gamle Venner, skønt det var første Gang, vi saae hinanden. — Efter at have drukket Kaffe i Haven samledes vi paa en Kæmpehøj vest for Gaarden og holdt et Vennemøde, mens Solen gik ned. Den hvidhaarede Præstemand Frederik Wexelsen talte hjerteligt, som en Far til sine Børn, ud af Øjeblikkets Stemning om Menneskelivets Herlighed og Kristendommens Fred. Det var en aandelig Opbyggelse under aaben Himmel, som jeg aldrig vil glemme, en Aftenandagt i de dejligste Omgivelser med Glimt af Himmeriges Herlighed, som den kan aabenbare sig for glade Kristne allerede paa denne

Jord. Hele vor Norgesfærd blev signet derved. — Alle de Taler, som fulgte efter Præstens, hørte jeg i denne romantiske og dog saa dybtgaaende Sjælestemning. — Vi skiltes først ved Midnatstid for at komme til Hvile omkring i Egnens Gaarde. Og den næste Morgen tidlig samlede vi igen paa Kæmpehøjen ved Haugum til en Morgenandagt med Sang og Taler i samme Aand.

Derefter gik vi ned til Damperen, som ventede os ved Landgangsbroen, og bød Farvel til de gode Indtrøndere. — Kuløy sagde ved Afskeden: »Man har spurgt mig, *hvor* min Højskole egentlig ligger. Nu tror jeg, vore nordiske Venner vil forstaa mig, naar jeg siger: Den ligger i Indtrøndernes Hjerte, og dær har den en god og rummelig Plads!« — Ja, det sandede vi alle.

Mens de andre Danskere sejlede lige til Trondhjem, gik Baagø og jeg i Land paa Frosta. Og her talte vi ved et Folkemøde, som lærte os, at Frostingerne var lige saa aandelig vakte og folkelig oplyste som deres Naboer paa Inderøen og i Værdalen.

Dagen efter tiltraadte jeg den lange Rejse hjem til Danmark. — Sært nok har jeg aldrig siden været i Trøndelagen, hvor jeg dog har saa mange Ungdomsvenner, der trofast har virket for den samme Sag som mig. — Men Mindet om mit Besøg deroppe bor med Liv i mit Hjerte.

Da jeg vendte hjem til Askov, kom Schrøders syvaarige Søn Karl en Dag hen til mig og sagde: »Maa jeg se dine Sporer?« — »Jeg har ingen Sporer,« svarede jeg. — »Jo,« sagde Drengen, »Far siger, at du har faaet nogle oppe i Norge.« — Paa den morsomme Maade fik jeg at vide, hvad Schrøder dømte om de Taler, jeg havde holdt deroppe. — Jeg fik paa den Rejse et aandeligt Ridderslag, som indviede mig godt til min kommende Gerning som nogenlunde moden Højskolemand.

III

AARENE 1885—1890

Min Væbnertid var omme. Men det kan ikke nægtes, at jeg i de følgende fem Aar tit optraadte som en mindre værdig Riddersmand, end jeg havde drømt om. Jeg slog for mange Slag i Luften, flakkede for vidt omkring og sloges stundom med Vejrmøller, ligesom en velkendt ældre »Ridder af den bedrøvelige Skikkelse«. Derfor kan jeg kun med blandede Følelser se tilbage paa mit Livs brogede Indhold i hine Aar. Jeg kan halvvejs undskyldes med, at det offentlige Liv, som jeg nu traadte ind i, var slemt af Lave i de samme Aar. Men havde jeg haft mere indre Hold, vilde jeg ikke have delt min Kraft paa ydre Opgaver, der laa udenfor mit egentlige Kald. Og da vilde jeg være blevet en bedre Arbejder i Højskolens Tjeneste, end jeg var, saa længe denne Hvirvelvind huserede om mig og i mig.

De daglige Skoletimer gik dog fremdeles fornøjeligt nok, og mit Vinterarbejde i Askov fik forøget Liv, da der i Efteraaret 1885 aabnedes en Afdeling for unge Kvinder paa den udvidede Højskole. — Poul la Cours Søster *Jenny la Cour* flyttede i den Anledning til Askov og dannede sig et kønt Hjem paa »Veum«, som hun overtog efter Anders Pedersens. Johanne og jeg kom snart til at høre til hendes nærmeste Venner. Der var en Ynde og Friskhed over hendes jomfruelige Væsen, som bragte i Glemme, at hun var en halv Snes Aar ældre end os. — De tyve unge Piger, som boede hos hende i den følgende Vinter, og som fik

det meste af deres daglige Undervisning i den smukke Storstue paa »Veum«, var et udvalgt Hold af velbegavede og elskværdige Mennesker, som jeg var meget glad ved at have til Elever i Dansk og Literaturhistorie. Arbejdet blev drevet med Orden og Flid. Men jeg gjorde mig Umage for at krydre det med mange lystige Paafund, som var til god Opmuntring for begge Parter.

Men skønt dette ny Arbejde tiltalte mig meget, var jeg ikke længer tilfreds med kun at være en livlig Faglærer i Dansk. — Den Fremstilling, jeg gav af »den danske Maalsaga«, blev vel hørt med Fornøjelse baade af Karle og Piger. Men den kunde ikke gennemføres i en saadan Dybde, at den kunde blive noget væsentligt Indskud i Skolens aandelige Liv. Det blev snart i mine egne Øjne et Pusleri med Smaating. — Jeg higede imidlertid stærkt efter at føre en Tale, som stod i Sammenhæng med de store Strømninger i Folkelivet. Men dette kunde kun ske, naar jeg fik Lejlighed til at holde historiske Foredrag, og her syntes Vejen spærret af de ældre Lærere, som jeg hverken kunde eller vilde fortrænge fra deres Forret til Talerstolen. — Jeg maatte da lægge mig efter saadanne historiske Emner, der laa udenfor Schrøders og Nutzhorns brede Felter. Jeg optog for Eksempel Ruslands Historie, som dengang havde vundet en Del Interesse ved den russiske Digtning, der var oversat paa Dansk. Jeg holdt Foredrag om Turgenjew, Tolstoy og Dostojewskij og skildrede deres Liv i en Række Afhandlinger, der blev trykt i Tidsskriftet »Danskeren«, som paa den Tid var Askov Højskoles literære Organ.

Men dette var jo et fjernt udenrigsk Omraade, der ikke kunde stilles i Sammenhæng med det danske Folks aandelige Liv. Og da jeg ikke kunde finde Plads for historisk Tale om dette Liv i sin Helhed, maatte jeg nøjes med at tale om de Dele af den danske Digtning, som de ældre Lærere lod ligge. Herved udfyldte jeg vistnok et Savn ved Skolen,

som nok kunde trænge til at faa poetisk Glans over sit alvorstunge historiske Arbejde. Det stemte ogsaa godt med min Udvikling fra Barndommen af at tale om dansk Digtning. Men da jeg maatte gaa udenom de almindelige historiske Tilstande, hvori Digterne levede, kom der til at mangle aandelig Sammenhæng i mine Krydstog paa det poetiske Hav. Jeg følte tit med Beskæmmelse, at jeg nærmest kom til at virke som Forlystelsesraad med mine spredte Taler, der var livlige og underholdende, men savnede historisk Ballast.

Det utilfredsstillende herved førte mig til at lægge mere Vægt paa den Foredragsvirksomhed, jeg drev i stor Stil udenfor Skolen, da jeg i de folkelige Forsamlinger kunde tale frit, om hvad jeg vilde. Men det siger sig selv, at disse Foredrag paa hundrede forskellige Steder heller ikke gav mig Lejlighed til noget samlet historisk Arbejde. — Mit Rejseri tog efterhaanden saaledes til, at det stjal en stor Del af den Kraft, jeg burde have anvendt paa Arbejdet derhjemme. Jeg mærkede med Fortrydelse, at flere af vore fremmeligste Elever kritiserede mig, fordi de syntes, at jeg tog mig det for let med de Foredrag, jeg holdt paa Skolen. — Noget af denne Kritik var dog uretfærdig. Der var adskillige, som mente, at jeg slet ikke forberedte mig til mine Taler. Selv Foredrag, som jeg i Forvejen havde nedskrevet, lød i deres Øren som Øjeblikkets Indskydelser. Jeg havde nemlig en farlig Evne til at staa i umiddelbar Vekselvirkning med Tilhørerne, mens jeg talte, og dette kunde give mine overtænkte Ord Præg af tilfældige Indfald. Men noget var der unægtelig i den Kritik, der mødte mig, og derfor pinte den mig naturligvis endnu mere. — Jakob Knudsen vandt i disse Aar et Fortrin for mig hos Skolens Elever. Jeg maatte tænke paa H. C. Andersens Eventyr om »Springfyren«. Jeg selv lignede Loppen, der sprang for højt, mens han var

»Springgaasen«, der tung og tilforladelig fløj lige hen i Prinsessens Skød.

I min offentlige Foredragsvirksomhed havde jeg bedre Held med mig. Men ogsaa dær kom jeg til at prøve Modgang, som dog var af en ganske anden Art end den hjemme paa Skolen.

Det var blevet mig magtpaaliggende at føre nogle af den ny Tids Tanker ind i de grundtvigske Kredse. Jeg saae nemlig, at der i de ældre Grundtvigianeres Livslære var en Del Romantik, som ikke stemmede overens med et ærligt Syn paa Naturens Love. Man regnede Tanken om den fri Vilje og Sjælens naturlige Udødelighed for et uløseligt Led af en kristelig Livsopfattelse. Og man strittede stærkt imod den moderne Arvelighedslære, mens det var lykkedes mig paa disse Omraader at forene den ny Videnskabs Lære med min kristne Tro.

Den 10. September 1886 holdt jeg ved et stort Møde i Aalborg et Foredrag om *Arvelighed*, hvori jeg søgte at vise, at den moderne Lære derom lader sig bedre forlige med Bibelens Vidnesbyrd om Viljens Ufrihed og Sjælens Dødelighed under Syndens Lov end den romantiske Anskuelse i modsat Retning, som stammer fra den græske Filosofi. — Blandt Tilhørerne var Biskop Kierkegaards Amanuensis, H. P. Barfod, der især er kendt som Udgiver af Søren Kierkegaards efterladte Papirer. Denne varmhjertede Mand blev saa oprørt over min Tale, at han under selve Foredraget gav sin Harme Luft i en skarp Afbrydelse. Kort efter udgav han et Flyveskrift, hvori han stemplede min Tale som aldeles ukristelig. Den kendte grundtvigske Præst Thorvald Elmquist fulgte efter med et andet Flyveskrift med en lignende Dom over mit Foredrag, og Præsten Johannes Clausen skrev en Artikel i et københavnsk Højreblad, hvori han klagede over, at Fritænkeriet nu var ved at holde sit

Indtog paa Askov Højskole. — Der var andre, som tog Ordet for at forsvare mig. Jeg mindes især med Taknemlighed, hvad Præsterne Dalsgaard i Ødum, Meyling i Roskilde og Emil Koch i Odense skrev i dette Øjemed. — Sagen blev drøftet stærkt i »Højskolebladet« og i nogle af de større Provinsblade.

Jeg havde ikke ventet at vække saa megen Opsigt med min Tale, og det kildrede min Forfængelighed at blive saa stærkt omstridt. Men jeg kunde jo ikke nægte, at hele Affæren kunde blive til Skade for Askov Højskole, og jeg gik derfor ind paa en Plan, som Schrøder fattede for at afbøde dette. — Efter hans Forslag udsendte vi i Foraaret 1887 et lille Skrift, som blev kaldt: »*Nutidsspørgsmaal*«, belyste i tre Foredrag ved Efteraarsmødet i Askov 1886.« Ved dette Møde havde jeg nemlig gentaget mit Foredrag om Arvelighed, og nu blev det offentliggjort sammen med en Tale af Schrøder, som han kaldte »Et Skoleprogram«, og en anden af Poul la Cour om »Videnskab og Kristendom«. — Saaledes holdt jeg mit Indtog i Bøgernes Verden med en prøvet Ven under hver Arm, og jeg skal ikke nægte, at dette Følgeskab var mig en Smule ubehageligt.

Da min Tale var kommet paa Tryk, var der en af mine Modstandere, som paastod, at den var gjort mere afdæmpet end det mundtlige Foredrag. Dette krænkede mig naturligvis meget, og det kom mig derfor godt tilpas, at den bekendte Forfatter Pastor Alb. Schack kort efter udgav en lille Bog, hvori han hævdede, at mit trykte Foredrag i al Fald ogsaa var aldeles forkasteligt.

Hele denne Sag er nu sikkert glemt af de fleste Læsere, og hvis nogen i vore Dage fik min Afhandling i Haanden, vilde han vist undre sig over, at den i sin Tid vakte saa stort Postyr. De fleste tænkende Mennesker nu om Tide vilde finde, at jeg paa en temmelig ungdommelig, men lidet udæskende Maade havde udtalt Tanker, der nu er godt

Latin ogsaa blandt oplyste Kristne. — Jeg havde da ogsaa den Oprejsning, at Thorvald Elmquist en Snes Aar efter Slaget i Aalborg uopfordret sagde til mig, at han nu var enig med mig i de Betragtninger, som dengang havde saaret ham.

Jeg har kun det Ar i min Samvittighed, at jeg nøjedes med dette lille Tilløb til at stille det kristelige Livssyn i Belysning af Nutidens Tænkning. Jeg rørte flygtigt ved en Opgave, som jeg vist burde have taget op for Alvor, og det er kun en halvgod Undskyldning, at jeg i Virkeligheden manglede Evne til at løse den med tilstrækkelig aandelig Kraft.

Naar jeg opgav det, hang det ogsaa sammen med, at der var en anden stor Sag, som lagde stærkt Beslag paa mig i de følgende Aar. Det var Kampen for det folkelige Selvstyre, der naaede sit Højdepunkt, da Estrup i 1885 anden Gang udstedte en provisorisk Finanslov og dermed slog en Kløft mellem Regeringen og Folkethingets Flertal, som holdtes aaben lige til 1894.

I mine første Askovaar laa min politiske Interesse i Dvale, men nu blussede den op med forøget Kraft. Nu, syntes jeg, Landet stod saaledes i Vaade, at alle sande Folkevenner maatte forene sig om at slaa den lovløse Regering til Jorden. — Spørgsmaalet om Højskolernes Forhold til Politiken blev brændende som aldrig før, og Estrupperne gjorde selv deres til at drive Højskolemændene frem til Deltagelse i den politiske Kamp ved at udpege dem som Regeringens Fjender.

Professor Matzen rejste Landet rundt og advarede Folk mod Højskolerne, der i hans Øjne var Arnesteder for Radikalismen, som æggede til Oprør mod »den lovlige Øvrighed«. — Jacob Scavenius strøg Bevillingerne til de Skoler, hvis Lærere traadte stærkest frem i Kampen mod det provisoriske Styre, og nedsatte Tilskuddet til andre Skoler, som mistænktes for at være venstresindede.

Den vittige Uffe Birkedal skrev i den Anledning en Om-
digtning af første Vers i Grundtvigs Sang om Kong Farao,
der kom til at lyde saaledes:

Scavenius var en ugudelig Krop,
Han sagde: det varer for længe
Med Matzen at slide de Højskoler op,
Thi stryger vi fluks deres Penge.
Ja, stryg deres Penge trods folkelig Snak,
Saa faar vi da endelig Has paa det Rak!
— Det skulde han sige saa sagte,
Man veed ikke, hvad man kan magte.

Tilskuddet til den udvidede Højskole i Askov blev ogsaa stærkt nedsat paa de provisoriske Finanslove. Men herpaa blev der bødet ved gode Venners Hjælp. — Allerede ved Skolens Udvidelse i 1878 var der dannet en saakaldt »Dansk Højskoleforening« med Kredse over hele Landet til Indsamling af aarlige Bidrag til Skolens Drift. Denne Forening blev nu genoplivet, og jeg blev sat til at være Forretningsfører for den. — Min bedste Medhjælper ved Indsamlingen var min gamle Bekendt fra Odense, Grosserer Chr. Faber, der rejste over hele Landet som Agent for et Par store københavnske Firmaer. Hans mærkelig sammensatte Natur viste sig nu i, at han, da det kneb for Askov Højskole, tog en Slags Agentur op for den ved Siden af de andre, han havde. — Naar han kom til en Købstad for at samle Bestillinger til sine Firmaer, talte han bagefter med sine Kunder om det aandelige Arbejde, der blev gjort paa Højskolerne, og fik virkelig mange Købmænd til at tegne sig for Bidrag til »Dansk Højskoleforening«. — Jeg rejste samtidig til Møder for Sagen i Byerne og paa Landet. Stundom optraadte vi i Fællesskab, og vi opnaede paa den Maade at skaffe Askov Højskole en privat Støtte paa over 10.000 Kr. aarlig.

Paa disse Indsamlingsrejser talte jeg ofte om Højskolens

Stilling under den store politiske Kamp. Med et Billede fra det gamle Testamente sammenlignede jeg vore Højskoler med Profetskolerne i Jødeland, som gerne holdtes i afsides Egne, for at de Unge i Fred for Verdens Larm kunde samle deres Sind om deres Læreres Forkyndelse. Paa samme Maade skulde Højskolerne hos os i Almindelighed ogsaa virke i Stilhed udenfor Dagens Strid. Men naar der kom store Farer for Israels Folk, da saae man Profeterne forlade deres Ørken og træde op i Byerne med stærke Taler midt paa Torvet. Paa samme Maade maatte Provisorismen, der truede det danske Folks Frihed, kalde Højskolens Mænd frem fra deres rolige Skolegerning og faa dem til at tage Bladet fra Munden midt i Dagens stærke politiske Røre. — De danske Højskolemænd var da ogsaa godt paa Vej til at følge Nordmændenes Eksempel fra de foregaaende Aar, og jeg var en af dem, der med mest Iver kastede mig ud i Dagens Politik.

Det var, som tidligere, mit personlige Forhold til *Berg*, der kom til at sætte Præg paa min politiske Holdning, og nu kunde jeg begynde at være ham til nogen Nytte, skønt jeg var for ung til at øve politisk Valgret. — Da *Berg* efter det berømmelige Møde i Holstebro, hvor Noes og Nielsen havde ført Politimesteren ned af Talerstolen, kom til Askov, sammen med Harald Holm og N. J. Larsen, for at besøge sin Svoger Nutzhorn, gjorde de tre Politikere ogsaa en Visit i vort lille Hjem. Jeg husker, hvor ivrigt de talte om Sammenstødet i Holstebro. *Berg* var vis paa, at han var i sin gode Ret, naar han ikke vilde taale Politi ved sin Side paa Talerstolen. Men Juristen N. J. Larsen var tydelig nok betænkelig ved Noes og Nielsens Adfærd, som smagte af Selvtægt.

Justitsminister Nellesmann, der selv havde beordret den skikkelige Herredsfoged Borup til at tage Plads paa Tribunalen, udnyttede som bekendt Affæren til at anlægge en Rets-

sag, som endte med, at ikke alene Noes og Nielsen, men ogsaa Berg blev dømt af Højesteret med et knebent Flertal til seks Maaneders Fængsel paa almindelig Fangekost for denne »Forbrydelse«. — Skønt Berg var Folkethingets Formand, blev han fængslet midt under Rigsdagssamlingen og anbragt i en Fangecele ude paa Blegdamsvejen.

En umaadelig Harme greb alle Venstremænd, da dette skete, og Berg blev saa populær iblandt dem som aldrig før. Da han og hans tapre Hustru fejrede deres Sølvbryllup, mens han sad fængslet, blev der samlet en Folkegave til dem paa over 50.000 Kr. — Jeg skrev i Dagens Anledning en Levnedstegning af ham, som fyldte et udvidet Nummer af »Højskolebladet«, og som blev solgt i mange Tusinde Eksemplarer. Min bedste Hjælp til dette Arbejde fik jeg af Fru Maren Berg, der i et meget langt Brev fortalte mig Træk af sin Mands Liv lige fra hans Barndom.

Jeg besøgte ogsaa Berg i Fængslet og fik et pudsigt Indtryk af, at det ikke altid gaar saa strengt til, som Reglementet foreskriver. Berg havde ganske vist en Celle af samme spartanske Udstyr som de andre Fangers. Men da vi havde opholdt os en Stund derinde, førte han mig over Gangen hen til et pænt lille Værelse med ordentlige Møbler og en lille Bogsamling, som den humane Birkedommer havde overladt ham. — Han viste mig en Verdenshistorie i mange Bind, som han var ved at studere, og udtalte sin Tilfredshed med, at han endelig en Gang havde faaet Ro til sammenhængende Læsning.

Om Livet i Fængslet fortalte han mig, at han daglig gik en Time i Fangegaarden sammen med de andre Forbrydere. Ved at tale venligt med dem var han kommet efter, at der var meget godt hos disse stakkels Mennesker. — »Jeg spørger mig selv,« føjede han til, »om et lignende Antal Personer af de øverste Rangklasser egentlig er mere moralske Mennesker end denne Flok Straffefanger!« — Om sig selv

talte han med en mærkelig Ydmyghed. Han sagde, at jeg havde lovprist ham altfor meget i min Levnedstegning. »Mange af mine Venner vil være glade derved. Men hvad siger Hjertekenderen? Jeg veed nok selv, hvilken Synder jeg er.«

Da Berg kom ud af Fængslet, blev han fejret ved mægtige Folkemøder, først af Københavnerne paa Marienlyst og bagefter af Jyderne i Kolding. Ved dette Møde var jeg med og glædede mig over, at Schrøder tog Ordet og holdt en Tale om den almindelige Valgrets Værd.

Kort efter var Berg i Askov, hvor han tilfældigvis kom med til vor næstældste Datter Elisabeths Daab i Vejen Kirke. Han gik med op til Alteret for paa gammeldags Viis at ofre til Præsten Svejstrup og tog bagefter Del i Daabs-gildet, som holdtes i Skolens Øvelseshus. Min Mor, der var med som Fadder, blev vist lidt ængstet af at sidde ved Siden af ham. Men hun maatte dog indrømme, at han var en meget elskværdig Mand at tale med.

Den følgende Vinter skilte Berg sig fra Venstres Flertal, da det slog ind paa »Forhandling« med det provisoriske Ministerium, mens han holdt paa den skarpe »Protest« efter Ordet: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten!« — Jeg stillede mig under denne Strid helt paa Bergs Side, og det voldte, at jeg fra nu af kom til at spille en vis politisk Rolle som en af Ordførerne for den Bergske Politik.

Der var efter Udstedelsen af Provisoriet i 1885 dannet en stor Organisation af Venstremænd i alle Landets Valgkredse under Navn af »Den demokratiske Forening«. Hjemme i Ribe Amts 4. Valgkreds tog jeg Del i denne Forenings Dannelse og kom ind i dens Styrelse. Og dette førte mig snart videre ud i det politiske Liv.

For at modvirke Bergs store Indflydelse blandt Vælgerne lod det forhandlende Venstreflertal afholde en Række saakaldte »hjemmelige Delegeretmøder«, hvor dets Ledere kom

tilstede for at forsvare deres Politik. — Jeg var som Delegeret for Bække-Kredsen med til et saadant Møde for Vestjylland oppe i Skjern og tog trods min Ungdom dristig Ordet mod gamle Høgsbro, Holstein-Ledreborg og Harald Holm, der alle tre blev meget ærgerlige over min Optræden. — Grev Holstein slog sig for sit Bryst og sagde stærkt bevæget: »Jeg har gjort mere for Venstres Sag og *lidt* mere derfor, end Hr. Begtrup nogensinde i sit Liv kommer til!« — Harald Holm raabte til mig: »Saadan Tale havde jeg ikke ventet fra Askov Højskole!« — Jeg svarede ham: »Det, jeg her siger, kommer ikke fra Askov Højskole, men fra Ribe Amts 4. Valgkreds!« — Jeg kunde naturligvis ikke hamle op med de tre gamle Politikere. Men Flertallet i Forsamlingen gav mig stærkt Bifald, og de rejsende Herrer maatte sande, at i Vestjylland kunde de ikke rokke ved Bergs grundmurede Stilling.

Berg var vistnok glad ved at have mig til Vaabendrager. Da vi i Juni 1888 var sammen i Vorbasse til en Hundredaarsfest for Stavnsbaandets Løsning, sagde han spøgefuldt, at nu kunde han jo godt indstille sine Rejser, da han havde faaet mig til Afløser.

I September 1888 holdtes der et Venstre-Delegeretmøde for hele Landet inde i København. Der mødte tre fra hver Valgkreds og var i det hele samlet 300 Mand af Venstres forskellige Afskygninger. Jeg var en af de tre Delegerede fra Bække-Kredsen. — Da det blev vedtaget, at Rigsdagsmændene vel maatte overvære Møderne, men ikke deltage i Forhandlingerne, blev denne »Overrigsdag«, som nogle spotvis kaldte den, en Tumbleplads for temmelig uerfarne Politikere, og det kan forklare, at jeg straks kom i første Linje som Ordfører for Bergs Tilhængere i Forsamlingen. — Skønt Berg dengang kun havde en halv Snes Partifæller i Rigsdagen, var omtrent en Tredjedel af Delegeretmødets Medlemmer trofaste Bergianere, og det blev derfor en vigtig

Post, jeg fik, som deres Talsmand. — Der var omtrent lige saa mange »Høruppere« i Forsamlingen, og deres Ordfører var endda yngre end mig. Det var den 27-aarige Redaktør Vilhelm Lassen. Han var en Kamphane med Næb og Kløer, og den Orddyst, vi tog med hinanden, blev fulgt med Spænding af Tilhørerne. Men der var een Ting, vi enedes godt om. Det var at skjule for de mange gamle Venstremænd, der sad omkring os, at ingen af os endnu var Vælger!

Jeg viste Evne til at sno mig i det livlige Ordskifte og svare rapt paa de Bemærkninger, der fremkom fra Tilhørerne. Men jeg skal ikke gøre mig til af den politiske Kløgt og Fasthed, jeg viste. Jeg havde sund Sans nok til at forstaa, at mit Partis eneste Maal maatte være at støtte Bergs vanskelige Stilling paa Rigsdagen. Derfor fremsatte jeg ingen Forslag paa egen Haand, men fulgte kun vor erfarne Førers Vink i saa Henseende. — Om Aftenen samledes Bergs Tilhængere i hans rummelige Lejlighed paa Marmorkirkepladsen, og dær forsynede han os med de Kugler, som jeg og andre skød ud ved næste Dags Møde.

De københavnske Høruppere kaldte mig »Jesuitten«, og mange brave Grundtvigianere i Frede Bojsens Lejr blev harmfulde over min flotte Kampmaade. Men jeg tror dog, jeg vandt saa megen Respekt, at jeg fra den Tid regnedes for egnet til at komme i Rigsdagen. — Selv havde jeg imidlertid hver Nat, naar jeg vendte hjem til mit Logis, en temmelig daarlig Samvittighed. Jeg mærkede Farerne ved det politiske Liv. Det var, som jeg tabte Fodfæstet i den stærke Hvirvel, og jeg kom til at tvivle om, at jeg havde den Karakterfasthed, som betyder mere for en virkelig Politiker end et hurtigt Hoved og en væver Tunge.

Fra Delegeretmødet gled jeg ind i det, som man kaldte »Venstres Overbestyrelse«, og som var sammensat af een Mand fra hvert af Landets Amter. — Vi mødtes adskillige Gange i Fredericia. Blandt de Ting, vi foretog os, var at

lave en Almanak, der skulde sælges til Fordel for Venstres Krigskasse. — Da Universitetet nægtede os Tilladelse dertil, omgik vi snildelig dette urimelige Forbud ved at indbinde et Eksemplar af Universitetets egen Almanak i vort Skrift og give det Titlen: »*Venstres Bog med en tilhørende Almanak*«, og da Titlens første og sidste Ord blev trykt med meget større Typer end de andre, læste Menigmand det godt nok som »*Venstres Almanak*« og købte den i mange Tusinde Eksemplarer.

Som en af Redaktørerne fik jeg Hostrup, der ogsaa havde deltaget i Delegeretmødet, til at skrive et Indledningsdigt, som han kaldte: »*Aarsskiftet 1889—90. En Drøm.*« — Det var en poetisk Fremstilling af en Valgdag, hvor den ene Kandidat, »*Hr. Slendrian*«, forsvarer Reaktionen, mens hans unge Modkandidat taler Frihedens og Fremskridtets Sag. — Digtet sluttede ægte Hostrupsk med dette Vers:

Mit eget Folk, ihvad der saa kommer,
 For dig mit Hjerte haaber paa Sommer.
 Men naar? — ja, derom i Grunden jeg tror,
 Det mest paa *dit eget Valg* beror!

Henrik Pontoppidan, Zakarias Nielsen og Sophus Schandorff gav os ogsaa gode Bidrag til Bogen. Den fik saaledes et Indhold, som Udgiverne meget vel kunde være bekendt.

En politisk Sag fik »*Venstres Overbestyrelse*« at afgøre, da der den 15. November 1888 skulde fejres en stor Fest i Anledning af Kongeskiftet for 25 Aar siden. Vi var ikke særlig oplagte til at hædre Kong Christian den Niende, da han i saa høj Grad havde gjort Estrups Sag til sin. Men vi fandt den Udvej i en offentlig Skrivelse at opfordre Folket til at fejre Dagen som en Mindefest for Frederik den Syvende. — Denne Skrivelse vakte Forargelse hos Højremændene i Landet, og den blev ogsaa omtalt i ledende tyske Blade som et udæskende Skridt. — Jeg husker, at da jeg i den tidlige Morgen efter Bestyrelsesmødet i Fredericia vandrede

hjem fra Vejen Station til Askov, sprang den kolde Sved pludselig frem paa min Pande ved Tanken om, at min Deltagelse i denne Sag muligvis kunde skade vor Skole.

Men jeg var ikke ene om at bære Ansvaret for Askov Højskoles Holdning i den politiske Kamp. Jeg maatte snarere opfattes som en Fribytter, der optraadte for egen Regning, efter at Skolens Forstander, Ludvig Schrøder, i 1886 havde ladet sig vælge til Landsthingsmand. — Jeg havde selv tilskyndet ham dertil, fordi jeg troede, det vilde gavne Folkets Sag, at Højskolens første Mand lod sig høre paa Thinge. Men Schrøders Rigsdagsvirksomhed fik i Virkeligheden altfor ringe Betydning. — Højres Førere, der troede, at han var en rød Radikaler, overfaldt ham haanligt, da han første Gang tog Ordet i Landstingssalen, og dette forbløffede ham i den Grad, at han siden sad temmelig tavs under Thingets Forhandlinger. — Han manglede aldeles den Slagfærdighed, der krævedes af en Politiker i hine Kampaar. — Det eneste, han udrettede ved sin fireaarige Rigsdagsvirksomhed, var vistnok at overbevise sine Modstandere om, at han var et fredsommeligt og forstandigt Menneske, der satte saglig Forhandling højt over de politiske Tyrefægtninger, som dengang var i Vælten.

Som den flittige Arbejder, Schrøder altid var, brugte han Opholdet i København til at sætte sig ind i Byens Storhandel og Industri og udarbejdede paa Grundlag af disse Studier nogle Foredrag om »Danmarks Hjælpekilder og Næringsveje«, som han holdt hjemme paa Skolen og siden lod trykke i en Bog. Men dette kunde paa ingen Maade opveje det Tab, som det var for Askov Højskole, at dens Forstander og ypperste Ordfører i fire Aar var fraværende i den halve Skoletid. Og Skaden, det voldte, følte desmere af os alle, fordi netop de sidste Aar af Firserne blev en særlig vanskelig Tid for os i aandelig Henseende.

Der begyndte nemlig blandt vore Elever at optræde nogle

unge begavede Mænd, som ikke delte Lærernes kristelige og folkelige Grundtanker, og som drev den Sport at sætte Lus i Skindpelsen ved at agitere for deres radikale fritænkerneske Meninger blandt deres skikkelige Kammerater. — Jeppe Aakjær har nylig i sine Erindringer givet en god Prøve paa, hvorledes de bar dem ad dermed.

Denne Tilgang af »fremmede Elementer« blev især stærk, efter at *Bjørnstjerne Bjørnson* i Efteraaret 1887 havde været Skolens Gæst i nogle Dage. — Han kom hjem fra Udlandet for at aabne en Kamp imod den Brandesianske Lære om »fri Kærlighed« og havde i dette Øjemed udarbejdet sit bekendte Foredrag om »Engifte og Mangesgifte«, som han i den følgende Vinter holdt rundt omkring i Danmark. — Moralen i dette Foredrag var nogenlunde tiltalende for kristne Mennesker, skønt Digterens Forkyndelse deraf var temmelig uvederhæftig. — Da Bjørnson nu fra gammel Tid var en personlig Ven af Ludvig Schrøder, fik han Lyst til at holde Generalprøve paa sin Tale i Askovkredsen, og da han meldte sig som Gæst sammen med sin Hustru, var det en Selvfølge, at han blev modtaget med fuld Honnør.

Hans Indtog paa Askov Højskole foregik under Sang og Klang. Alle vi Unge var naturligvis henrykte over at komme i Selskab med den store Digter, der bedre end nogen anden havde talt til vort Ungdomssind med sine herlige Sange og Fortællinger. Og de Ældre vandt han straks ved sin aabne Vedkendelse af de fælles Minder fra det grundtvigske Tidsrum i hans Liv. — Det er ikke for meget sagt, at vi alle gik i en Festrus, saa længe han færdedes iblandt os. — Jeg slugte hvert Ord af hans Mund og kunde længe efter ordret gengive de fri Oversættelser af Victor Hugos Digte, som han deklamerede for os.

Men denne Fejring paa Askov af den fritænkerneske Digter vakte ikke alene Forargelse hos alle Pietister i Landet, den

fik ogsaa en slem Eftervirkning paa Skolen selv, idet unge Fritænkere fra Danmark og Norge meldte sig som Elever i de følgende Vintre i den Tro, at der raadede en særlig »fri Aand« paa vor Skole. Og denne Tilgang magtede vi desværre ikke at modtage paa rette Maade, fordi der netop i de Aar var Ebbe i Skolens aandelige Liv. — Der kom tre Fimbulvintre over Asgaard, som jeg kun kan mindes med Mishag. — Vi Lærere greb omsider til den kummerlige Udvej at offentliggøre en Udtalelse, hvori vi frabad os saadanne Elever, der ikke vilde tie med deres Opposition imod vor Livsanskuelse. Det var i Sandhed en aandelig Falliterklæring, som jeg siden tit har skammet mig over.

Dertil kom, at Sammenholdet mellem Lærerne ikke var saa godt som ønskeligt. — Da Schröder saa tit var fraværende, maatte Lærerraadet faa en Del mere Indflydelse end før. Enevoldsstyret blev afløst af en Slags Parlamentarisme, og under denne Forfatning fik nogle af os, jeg selv ikke mindst, Lejlighed til at gøre en Del utidigt Vrøvl.

Men værre var det, at der var opstaaet en skarp personlig Modsætning mellem Schröder og Jakob Knudsen. Knudsen var i Færd med at udfolde sin ejendommelige Personlighed. Som Taler tog han i de Aar Luven fra mig, og det med god Grund, da han langt anderledes samlede sig om sit Livsindhold, mens jeg spredte mit ud paa mange Felter. Efterhaanden som han fik sit Livssyn klaret, viste det sig at være stærkt afvigende fra Schrøders, skønt de begge byggede paa Grundtvigs. — Schröder blev mere og mere optaget af det borgerlige Samfundsliv. Han var stolt af det danske Landbrugs Fremskridt, Andelsbevægelsen osv. Men Jakob Knudsen kritiserede skarpt den ny Form, som Bøndernes Liv tog under Højskolens Paavirkning, og priste i Modsætning dertil gammel jydsk Bondesæd som anderledes sund og ægte menneskelig. — Den Klike af Eleverne, som stillede

sig kritisk overfor de ældre Lærere, gjorde Jakob Knudsen til deres Helt, uden smaaligt Hensyn til, at han visselig ikke var af deres radikale Støbning.

Tilsidst blev Spændingen saa stor, at Jakob Knudsen i 1890 fandt det bedst at forlade Askov for at blive Valgmenighedspræst i Mellerup. — Derved gik der en stor Kraft tabt for Skolen. Men til Gengæld kom der mere Harmoni imellem dens Lærere. Og da Schrøder samme Aar besluttede at nedlægge sit Hverv som Landstingsmand, mens jeg opgav mit politiske Fribyggeri, gled vort Skoleskib atter ind i mere smulle Vande.

IV

MINE SIDSTE ASKOVAAR

1890—95

De sidste fem Aar, jeg var Lærer paa Askov Højskole, mindes jeg med mere Tilfredshed end de fem foregaaende. Efter Jakob Knudsens Bortrejse fik jeg et større Virkefelt paa Skolen. Jeg rykkede op i Linje med de tre gamle Lærere som Foredragsholder, mens en yngre Mand, den kritiske og dog elskværdige theologiske Kandidat A. D. Dalsgaard, blev min Medarbejder ved Undervisningen i Dansk. — Samtidig fik vi bedre Husrum, da vi flyttede ud i Knudsens store Hus, »Blaahatten«, som vi lejede af ham.

Da jeg nu havde tre Foredrag om Ugen for den samlede Skole, kunde jeg give en mere sammenhængende Fremstilling af dansk og udenlandsk Digtning end før, og disse Literaturtimer forvandlede sig umærkelig til historiske Foredrag, da jeg kom ind paa at fortælle Digternes Liv i Sammenhæng med den Tidsalder, hvori de levede. Jeg vovede endogsaa at tale om Grundtvig, der før havde været Schrøders fredlyste Enemærke, og var foreløbig godt tilfreds med mit »Aandsomraade«, der gav mig et nyt, værdifuldt Hjemmearbejde at sysle med.

De følgende Aar blev min bedste Lærertid paa Askov, og jeg fik opmuntrende Vidnesbyrd om, at Eleverne nu saae paa mig som en virkelig Hovedlærer.

Under disse gunstige Forhold var det ikke vanskeligt for mig at opgive al politisk Virksomhed, saa meget mere, som

den storpolitiske Bølgegang øjensynlig var ved at lægge sig, og den saglige Kamp, der nu førtes mod Estrups provisoriske Regimente, slet ikke laa for en Outsider som mig.

Men endnu en Gang mødte der mig dog en stor Fristelse til at træde ind i Rigsdagslivet, og jeg fik derved Lejlighed til at gøre et Valg, som fik afgørende Betydning for hele mit senere Liv.

Det var, da C. Berg pludselig døde, i Slutningen af November 1891. Han havde i sine sidste Aar ført en haard Kamp med Venstres Flertal i Folkethinget, der blev mere og mere stemt for et taaleligt Forlig med det provisoriske Ministerium. — Kun 8 eller 9 andre Folkethingsmænd stod trofast ved Bergs Side i hans Protest imod en saadan »Akkord med Uretten«.

Hvor bitre de andre Venstreførere efterhaanden blev imod deres gamle Førstemand, ses deraf, at de ikke en Gang sendte ham en Hilsen, da han den 30. Januar 1890 fejrede Femogtyveaarsdagen for sit første Valg i Kolding. — Derimod flokkedes hans hengivne Vælgere den Dag om ham til Fest paa »Fremad« i Kolding By. Og da der kun var faa fremmede Talere ved Festen, blev det paaskønnet, at jeg baade holdt en Tale og havde skrevet en Sang til Bergs Ære. — Han var ellers ikke rigtig glad den Dag, og det gjorde mig ondt, at han blev kendelig misstemt over nogle Ytringer i min Sang, dels om hans Holdning under Grundlovskampen i 1865—66 og dels om Udsigten til, at han maaske ikke kom til at opleve Sejrens Dag.

Men trods al den Modgang, han mødte, mistede han ikke Handlekraften. Jeg tror ikke, han nogensinde har arbejdet vældigere i Rigsdagen, paa sit Redaktionskontor og ved Møder i alle Egne af Landet end i det sidste Aar, han levede. — Skønt han havde baade Højre og Venstres Flertal imod sig, lykkedes det ham dog ved Valget den 21. Januar 1890 næsten at fordoble sine Partifællers Tal i Folkethinget. —

Han og Hørup traadte atter i venlig Forbindelse med hinanden, og Udsigterne begyndte at lysne for hans Politik.

Da fløj Budskabet, den 29. November 1891, ud over Landet, at han var død den foregaaende Nat, ramt af et Hjerteslag. Jeg tror ikke, der siden 1864 var sket noget, som vakte saa megen Sorg i Tusinder af Hjem, især ovre i Jylland. — For mig, der havde staaet Berg personlig nær, blev Sorgen imidlertid blandet med en indre Uro, som jeg ikke før havde kendt Mage til.

Der kom nemlig straks Bud til mig, baade fra Koldingkredsens Ledere og fra Bergs Partifæller paa Rigsdagen, om jeg vilde tage mod Valg som hans Afløser i Vejle Amts 2. Valgkreds, og i den bevægede Stemning, som hans Død havde fremkaldt, følte jeg stærk Drift til at følge denne Opfordring. — Mit Indre var i stort Røre, da jeg den 3. December var med til Bergs Bisættelse i København, og især, da jeg to Dage senere overværede hans storstilede Jordefærd i Kolding. — Hvor jeg færdedes i Gaderne, mødte jeg gode, alvorlige Mænd, som jeg kendte baade fra det folkelige og politiske Liv, og Gang paa Gang blev jeg spurgt, om jeg ikke vilde stille mig ved det forestaaende Suppleringsvalg. — »Du vil dog ikke svinge os nu!« sagde en god Ven med Taarer i Øjnene. — Hædersmanden N. P. Madsen-Mygdal, som var Bergianernes Leder efter Føreren Død, opfordrede mig indtrængende til at sige Ja, og jeg kom, under Vægten af den Folkestemning, som mødte mig, i den største Vaande for et afgørende Svar.

Hos Konstantin-Hansen, hvor vi Askovfolk samledes paa Begravelsesdagen, var ogsaa Ludvig Schrøder tilstede. Og da han saae, hvorledes det var fat med mig, sagde han med stort Frisind: »De kan jo prøve Dem frem. Selv om De nu lader Dem vælge til Folkethingsmand, kan De godt beholde Deres Stilling hos os. Saa klarer det sig vel for Dem, om De skal være Højskolemand eller Politiker.« — Jeg syntes i

Øjeblikket, at disse Ord slog Hovedet paa Sømmet, og gik straks hen til Madsen-Mygdal for at sige ham, at jeg var villig til at stille mig. Men ikke saa snart havde jeg givet dette Tilsagn, før det var, som om Vejret slog om i mit Indre.

En Ting, som lokkede mig, var Udsigten til at komme til København. — Bergs Arvinger havde sagt til mig, at jeg kunde overtage Ledelsen af »Venstrebladet«, som han for et Par Aar siden havde begyndt at udgive i Hovedstaden. Jeg vilde derved faa en Stilling, der nogenlunde sikrede mig et ordentligt Udkomme. Men det var ellers mere det almindelige Aandsliv i København, som jeg blev draget af. — Imidlertid fik jeg samme Nat et Indtryk af dette, som virkede frastødende paa mig. Jeg kom til at sidde paa Hotel Kolding sammen med en Kreds af fremtrædende Københavnerne: Holger Drachmann, Octavius Hansen, Alfred Christensen, Jacob Marstrand o. fl. Samtalen var overmaade interessant, især da Drachmann kom i højt lyrisk Sving. Men det Indblik, den gav mig i Hovedstadens æstetiske og politiske Liv, var langt fra tillokkende. Det blev mig klart, at det vilde blive Bytte paa Bedrag at forlade det gode alvorlige Folkeliv, der førtes paa Askov, for at flytte ind paa det store »Forfængelighedens Marked«, hvor man altfor let kunde sætte sin Sjæl til.

Da jeg i den tidlige Morgenstund rejste til Lejrskov, hvor jeg skulde holde Foredrag, satte jeg mig paa Lunderskov Station til at skrive et Brev til Madsen-Mygdal, hvori jeg tog mit overilede Tilsagn tilbage. Jeg sagde deri, at eet var min Beundring for Berg, et andet, om jeg var egnet til at blive hans Eftermand. Jeg kunde maaske blive hans Saga-mand. Men det kunde let gaa mig som Hjarne, der blev kaaret til Konge, fordi han kvad saa kønt om den afdøde Frode Fredegod.

Mit Afslag var vistnok i Øjeblikket en Skuffelse for Bergs

Venner. Men jeg er overbevist om, at jeg i Virkeligheden kom til at gøre dem en god Tjeneste dermed. — Hvis jeg var traadt ind i Folkethinget, vilde jeg vist være kommet i Vejen for den rolige Fremgang, som Bergs Parti i de følgende Aar fik under Ledelse af I. C. Christensen. Han var i mange Maader bedre egnet til Bergs politiske Arvetager end mig, — skønt jeg ikke dermed vil sige, at »Systemskiftet« i 1901 har svaret til, hvad Berg satte som Maal for sin folkelige Politik. — Det Haab, at »Bønder og Arbejdere«, ja Frihedsmænd af alle Samfundslag, skulde enes om et virkeligt folkeligt Selvstyre, naar Grundloven var indsat i sin fulde Ret, blev jo ingenlunde opfyldt. Bergs Politik forsvandt i Grunden sammen med det 19. Aarhundrede. — Selv har jeg aldrig fortrudt, at jeg i 1891 trak Foden tilbage fra Døren til Thingsalen, og jeg har aldrig senere været fristet af de Tilbud, jeg har faaet, om at tage Del i det offentlige Liv paa anden Maade end som fri Folketaler.

Det var en Guds Lykke, at jeg i sidste Øjeblik fik sagt et afgjort Nej til at blive Politiker, — en Guds Lykke, som jeg ikke havde gjort mig fortjent til ved at handle som en Mand med fast Vilje. — Jeg havde tværtimod i Afgørelsens Øjeblik svajet som et Siv, og der kan strengt taget ikke tales om et frit Valg fra min Side. Jeg fik ved denne Oplevelse min Mening stadfæstet om et syndigt Menneskes Ufrihed. Men jeg regner det visselig ikke for et Spil af Tilfældigheder, som kom til at raade for min Skæbne. Der var god Mening i, hvad der skete med mig, men den skyldtes ikke mig selv. Det var den dybere Sammenhæng i Livsførelsen, som vandt Sejer, — ikke »Valgfriheden«, men den skjulte »Grundvilje« i mit Liv, som jeg maa takke for Sagens heldige Udfald. — Jeg tør føje til, at det Offer, jeg paa en Maade bragte ved at give Afkald paa en mere fremskudt offentlig Stilling, har lønnet sig godt. — Hvis jeg har udrettet noget i min Gerning som Højskolemand, saa hænger

det sammen med, at jeg, i et vigtigt Øjeblik, ligesom anden Gang gjorde den til min varige Livsopgave.

Da jeg kom tilbage til Askov, blev jeg varm om Hjertet ved den Glæde, mine Medlærere og Elever tydelig viste derover. Der kom en mere inderlig Strøm i mit Tankeliv, og jeg følte, hvorledes jeg aandelig groede derved. Jeg blev Højskolemand med Liv og Sjæl som aldrig før, og det kendtes vel nok paa min Tale til de Unge.

Den Stilling en Højskolemand med gode Evner indtager i Samfundet, har saa mange Berøringer med andre aandelige Virksomheder, at det let kan volde Fristelser for ham. For mit Vedkommende har jeg kendt dem i flere Retninger. Som jeg i de Aar blev fristet af Politiken, hvor en øvet Folketaler synes at være særlig heldig stillet, saa har jeg til Tider haft megen Lyst til at blive Præst for en fri Menighed og til andre Tider været draget imod et studerende Liv med tilhørende Forfatterskab. — Det er de forskellige Sider af Højskolearbejdet, der kan give en saadanne Nykker. Men de overvindes let, naar man har Syn for det særlige Kald, der er givet en Folkeoplyser. Højskolegerningen har udviklet sig til et organisk Led af det danske Folkeliv. Og til den tør jeg anse mig for kaldet gennem hele min Livsførelse.

Men dermed var det naturligtvis ikke givet, at jeg paa Livstid maatte føle mig bundet til Arbejdet paa Askov udvidede Højskole. — Foreløbig slog jeg mig godt til Ro derved. Jeg mente, at jeg nu gjorde nogenlunde Fyldest, og at jeg efter Forholdene ikke godt kunde undværes, da jeg havde en vigtig Side af Undervisningen at varetage. Jeg forstod ogsaa, at der kunde aabne sig en større Virksomhed for mig i denne Kreds, naar jeg vilde give Tid. Schrøder lod mig undertiden ane, at han ikke var fremmed for den Tanke engang at faa mig til sin Afløser som Skolens Forstander. Men Aldersforskellen imellem os var ikke saa

stor, at dette Spørgsmaal efter Sandsynlighed vilde ligge for i den første Snes Aar. Dertil kom, at Skolen i 1890 havde faaet en ny Lærer, *Jacob Appel*, der blev gift med Schrøders Datter Ingeborg, og som snart viste Evner, der maaske gjorde ham bedre egnet end mig til at forestaa Askov Højskole, naar Schrøder faldt fra.

Desuden troede jeg, at jeg i Grunden passede bedre til de almindelige Højskolars Læreform end til den udvidede Højskoles, og heri blev jeg bekræftet ved en ny Oplevelse, som jeg havde i 1892.

Først i Halvfemserne var jeg med til at danne en »Forening af Højskole- og Landbrugslærere«. Dens nærmeste Maal var at varetage Højskolernes økonomiske Interesser, men den stræbte ogsaa at blive til Gavn for Deltagerne ved at indrette korte Kursus i vore Feriemaaneder.

Omtrent paa samme Tid sluttede de grundtvigske Friskolefolk sig sammen i »*Dansk Friskoleforening*« med en lignende Arbejdsplan som Højskolelærerforeningen.

I August Maaned 1892 holdtes der et Friskolekursus paa Ollerup Højskole, hvor jeg havde den Fornøjelse at være med som Lærer i Dansk og Literaturhistorie. Mer end Foredragene betød de livlige Forhandlinger, vi førte om Aftnerne, og her blev Friskolesagen drøftet fra inderst til yderst. — Foreningens kloge Formand, Laurs Rasmussen fra Ringe, ledede disse Ordskifter paa sin lune og sikre Maade. Men han havde svært ved at bjerge sig overfor den Kritik, der blev rettet imod ham fra forskellige Sider. Det var især de gamle fynske Friskolemænd, der saae ham paa Fingrene, naar han skulde gøre Rede for sine Forhandlinger med Myndighederne om en lempelig Ordning af Tilsynet og Tilskuddet til Friskolerne. Mange af dem saae helst, at man gav helt Afkald paa Statens Hjælp, naar den i mindste Maade gjorde Indgreb i Skolekredsens Frihed til at ordne Undervisningen,

som de vilde. — Laurs Rasmussen søgte ogsaa at værne om denne Frihed. Men han maatte dog gøre visse Indrømmelser overfor Myndighederne, som han nu blev draget strengt til Regnskab for.

Det var en Overgangstid i Friskolens Historie, hvor nyt og gammelt brødes paa alle Omraader. Nogle var inde paa, at der maatte tages mere Hensyn til det voksende Krav paa Kundskaber i Børneskolen, saa at man i den Henseende kunde staa Maal med den offentlige Folkeskole. Andre saae en alvorlig Fare for Livsoplysningen i dette Jag efter flere Fag og mere bogligt Arbejde med Børnene. — Friskolens rene Linjer blev især hævdet af de gamle Lærere, som havde gaaet i Skole hos *C. Kold*, og vi kunde takke dem for den gode Aand, der kom til at raade ved vore Stævner. Jeg tror, at mange unge Lærere fik bedre Syn for deres Gerning i den fri Skole ved at lytte til deres varme Vidnesbyrd. Jeg vandt i al Fald selv ved deres Ord og Omgang en meget bedre Forstaaelse af Friskolens sande Væsen, end jeg før havde haft.

Der var en ung Mand, som jeg fik megen Fornøjelse af at være sammen med paa disse Friskolekursus, som fortsattes paa Ollerup og andre Højskoler i de følgende Aar. — Det var *Jakob E. Lange*, som dengang var Lærer ved Dalum Landbrugsskole, og som underviste i Plantelære ved Friskolekursuset. Han var Søn af den frisindede Præst Morten Lange i Nyborg, der havde været en varm Forkæmper for den fri Børneskole. Efter sin Fars Død blev Jakob og hans Søster Johanne delvis opdraget af deres Moster, Hanne Bredsdorff, som blev gift med Friskolelærer Knud Larsen i Vormark. I deres Hjem blev Lange godt styrket i sin Kærlighed til Friskolen. — Som ung uddannede han sig uden om de sædvanlige Eksamensskoler. Botanik lærte han hos sin Farbror Professor Johan Lange ved Landbohøjskolen, og da han var blevet Havebrugskandidat, rejste

han som Gartner til England. Her traf han sammen med Henry George og blev hans begejstrede Tilhænger. — Det er almindelig kendt, at han fra den Tid har været en utrættelig og overlegen Talsmand for Georgeismen, og at det fremfor alle skyldes ham, at den har vundet saa stor Fremgang i Danmark.

Jakob Lange var saaledes paa een Gang en udmærket Ordfører for Kolds Skoletanker og for den ny Tids sociale Ideer. Han forstod ypperligt at forene Grundtvigs og Henry Georges Grundtanker og bragte derved frisk Luft ind i Friskolekredsen. Da han var klar og vittig, men ogsaa noget skarp og hensynsløs i sin Optræden, kan det nok være, at han satte kraftig Gang i vore Forhandlinger. Jeg kom i høj Grad til at beundre ham og kunde som Regel stille mig ved hans Side under de stadige Ordskifter.

Men det bedste Udbytte, jeg fik af Friskolestævnerne paa Fyn, var dog det Venskab, jeg vandt, med de Gamle fra Kolds Tid, og blandt dem kom jeg især til at skyldes Knud Larsen og hans ædelt dannede Hustru stor Tak. — I en Række Aar besøgte jeg dem hvert Foraar i Vormark, hvor de holdt Friskole under smaa Kaar i en straatakt Husende. Det hjertelige og aandelige Liv, som de dær førte sammen med deres to Døtre, er det skønneste Vidnesbyrd, jeg har mødt, om ægte Folkelighed paa det jævne.

Ved at tale med dem og de andre gamle Friskolemænd lærte jeg at kende *Kolds* Gerning helt anderledes end før. Hans Minde var trofast bevaret hos dem. Hans Ord og Færd kom levende frem i alt, hvad de fortalte mig om ham.

Paa Askov Højskole var det Grundtvigs Tanker, som holdtes i Ære. Men overfor Kold var Ludvig Schrøder mere tilbageholdende i sin Ros. Det kunde spores, at de to havde dannet en vis Modsætning i de Aar efter 1864, da de samtidig var i Virksomhed som folkelige Ordførere. Det var Højgrundtvigianismen med dens historiske Syn, som prægede

Schrøder og hans Skole, mens det var Forholdet til det jævne Folk, hvori Kold havde sin Styrke. — Ved at komme fra Askov til Kolds Venner paa Fyn, gik jeg saa at sige fra Borgen til Husmandsstuen. Og skønt jeg ikke kunde ligedanne mig med Kold uden at gøre Vold paa min Natur, fik jeg dog mellem hans Lærlinge Higen efter en Højskolegerning, der var mindre »udvidet« end den paa Askov. Der vaagnede en Trang hos mig til at faa mere at gøre med den danske Ungdom paa det første Stade af dens aandelige Udvikling.

Jeg syntes ogsaa, at mine Anlæg som Lærer og Folketaler pegede i samme Retning. Det har altid været det elementære, som Pædagogerne kalder det, som jeg helst har holdt mig til i min Undervisning og i mine offentlige Foredrag. Det er meget sjælden, at jeg har været fristet til at tale mine Tilhørere over Hovedet, skønt jeg godt veed, hvad Gavn det kan gøre, at sige noget til Folk, som de ikke helt fatter. I Almindelighed tror jeg, at selv den enfoldige, om ikke just »hvert Fæ«, kan følge, hvad jeg siger fra Talerstolen. Hvis det stundom glipper, saa kommer det ikke af, at jeg er for lærd eller aandrig, men deraf, at jeg gerne forudsætter noget af det grundtvigske Livssyn hos mine Tilhørere, fordi det er den aandelige Livskreds, hvori jeg selv rører mig. — Aandrighed og Originalitet i disse Ords almindelige Mening har jeg kun haft lidt af. Referenterne har tit kaldt min Tale klar og livlig, men aldrig rost mig for Dybsindighed.

Med disse Egenskaber maatte jeg vel være henvist til det jævne Begynderarbejde i Højskolen. Og da jeg forlængst havde indset, at videnskabelig Syssel vanskelig lader sig forene med folkelig Forkyndelse, fik jeg efterhaanden Klarhed over, at jeg passede bedre paa en almindelig Folkehøjskole end paa Askov, hvor man bør arbejde »videre« paa det Grundlag, som tør forudsættes hos dens Elever. — Jeg tør heller ikke nægte, at min Trang til Selvstændighed

bidrog til, at jeg hellere vilde være Grundlægger af en ny Skole end med Tiden maaske sætte mig i Ludvig Schrøders Lærestol.

Det fristede mig derfor heller ikke, at der i de Aar kom adskillige Opfordringer til mig om at overtage en Højskole, som var blevet ledig. — Da Jens Bek døde, skrev Jakob Knudsen til mig, om jeg ikke vilde være Forstander for Mellerup Højskole, som dengang var i stærk Drift. Men jeg svarede Nej pr. Omgaaende, ihvorvel det tiltalte mig, at jeg dær kunde komme i nyt Samarbejde med min gamle Ven.

Da jeg meddelte mit Svar til Schrøders, kyssede Fru Schrøder mig — for eneste Gang —, og det gjorde mig godt at føle, hvor nødvendig man saae mig rejse fra Askov. — Men kort efter begyndte dog en stærk Tanke derom at spire hos mig. Og jeg kan sige paa Dato, naar den opstod i mit Sind.

Den 22. November 1892, da jeg om Formiddagen kom ind paa Skolen til min Dansk-Time, mødte Schrøder mig i Forstuen. »Har De hørt, at *Hostrup* døde igaar?« sagde han. — Dette Budskab fik en forunderlig Virkning paa mig. Jeg blev ikke rystet som ved Meldingen om Bergs Død Aaret i Forvejen; men der blev vakt et Væld af Minder i min Sjæl, som fødte Haab hos mig om en kommende Livsgerning.

Jeg havde sidste Gang været sammen med Hostrup et Par Maaneder før, da vi begge var med til Indvielsen af hans Søn Helges Højskole i Ry. — Det havde været festlige Dage for mig. Men især blev det uforglemmeligt, hvad Hostrup sagde om Aftenen paa Mødets sidste Dag. — Der var Skumring i det tætpakkede Forsamlingshus, men Talerens aandfulde Ansigt lyste klart i det svindende Dagslys. Han stod med det regelmæssige Sving af Kroppen, som jeg kendte saa godt. Hans Stemme var sunket ned i

et dybere Tonelag end før, men hans Ord var i den samme Rytme, som jeg saa tit havde lyttet til. Det ydre viste, at han var blevet en gammel Mand. Men Talens Indhold var baaret af det samme friske Liv som før.

Han begyndte med at sige: Jeg har et godt Haab for min Søns Skole og for Højskolesagen i det hele. Ja, mit Haab for det danske Folkeliv er ikke svækket med Alderen. Det er tværtimod vokset gennem min Deltagelse i Folkets Skæbne i de skiftende Tider. — Det er gaaet dermed som med Bøgen i vore Skove. Hver Gang vi har oplevet store Trængsler, i 1864, i 1866 og nu sidst under Provisorierne, har det vel haft Løvfaldstider. Men altid er der groet ny Kviste frem, hvor dets gamle Blade faldt. Og jeg tør sige, at det nu ved mit Livs Ende staar med bredere Krone og kraftigere Løv, end da jeg var ung. Men som det gaar med mit folkelige Haab, saaledes ogsaa med mit kristelige. Haabet følger mig ind i Døden, og jeg er forvisset om, at det vil blive ved at vokse i al Evighed. — Det er en Mistydning af Apostelens Ord, naar det hedder i en af vore Salmer, at »Tro og Haab forgaar, men Kærlighed bestaar«. — Det er kun Troens Blindhed, der forgaar, men Troen selv paa Guds Faderlighed vil vare til evig Tid. Og det er ligedan med vort Haab. Naar vi efter Døden har faaet alt det opfyldt, som vi haabede her paa Jorden, vil der vækkes et nyt og større Haab i vort Hjerte. — Saligheden er ikke en Hvile i det vundne. Den er et Liv, som altid vokser. — Og naar man saa vil spørge mig, hvorledes dette kan tænkes, saa peger jeg paa Gud Faders grænseløse Kærlighed og siger, at det er det evige Livs Indhold, at vi vokser fra Haab til Haab altid dybere ind i hans Faderfavn!

Jeg har aldrig hørt en frejdigere Forkyndelse af Menneskelivets evige Vækst, og det er skønt at tænke paa, at dette Vidnesbyrd blev det sidste, Hostrup kom til at aflægge for vort Folk, inden han lukkede sine Øjne.

Nu var han altsaa død, min Ungdoms elskede Lærer. Men Budskabet derom vakte alle mine rige Minder fra de svundne Aar, hvori jeg havde lyttet til hans Tale i Kirken og ved Folkemøder i Nordsælland. — Jeg gik i de følgende Dage i en dejlig sammenhængende Drøm derover. Det var, som om jeg igen kom ind i Frederiksborg Slotskirke for at høre ham og bagefter vandre i Skoven deroppe. — Aldrig har Minder haft en saadan Magt over mig. Og i denne Stemning undfangedes den Tanke hos mig, at det nu var Tiden, da jeg skulde tilbage til Nordsælland for at fortsætte den folkelige Gerning, Hostrup havde øvet dær.

Mine Forældre var i 1889 flyttet fra Birkerød til Frederiksborg Nyhuse. Mine Besøg hos dem havde ogsaa vendt mine Tanker imod det Sted. — Min kære Far døde fredeligt, i sit 83. Aar, i Marts 1892 efter at have givet mig sin Velsignelse. Han sagde til mig i vor sidste Samtale: Ligesom Jesus mødte mig, da jeg var et ubevidst Barn, og ved sin Haand førte mig ind i Guds Rige, saaledes er jeg forvisset om, at han vil møde mig, naar Bevidstheden slipper op, og jeg skal gaa gennem Dødens Skygger. Hans Haand vil holde mig fast og føre mig ind i hans Faders Hus. — Det havde glædet ham, at jeg opgav at blive Politiker. Han oplevede ikke, at jeg blev Højskoleforstander i vor fælles Hjemegn, derimod sagde han til mig, at jeg nok en Gang vilde blive en god Præst.

Efter Fars Død flyttede Mor ind i en mindre Lejlighed, som laa i Mørkegade i Hillerød. Og her fandt jeg et hjemligt Tilhold, hvor Planerne om den ny Højskole kunde drøftes i de rette Omgivelser. — Hostrups Eftermand i Hillerød, Slotspræst *Bernhard Paludan-Müller*, hørte til Mors gode Venner. — En Dag forelagde han mig det Spørgsmaal, om der ikke burde oprettes en Højskole i Frederiksborg Amt. De Højskoler, som før havde været der, var alle gaaet i Staa. Morten Pontoppidan var flyttet fra Hjørlande, og

hans Eftermand, Jens Jørgensen, beredte sig til at drage over til Amerika, hvor han blev en anset Præst i den danske Kirke. Men Paludan-Müller mente, at det for Kristenlivet i Nordsælland vilde være gavnligt, om en god folkelig Oplysning kunde berede Sindene for Præsternes Tale i Kirkerne. — Jeg gav ham Ret, og da han spurgte, *hvor* en saadan Højskole burde lægges, svarede jeg uden Betænkning: Her ved Hillerød, der fra gammel Tid er Kulsviernes Samlingssted. — Men da han videre spurgte, om *jeg* da vilde oprette en saadan Skole, turde jeg endnu ikke give noget afgørende Svar derpaa.

Imidlertid groede Tanken i mig fra Dag til Dag. — Hjemme i Askov var jeg paa den Tid stærkt optaget af et bogligt Arbejde. Fru Maren Berg og hendes Sønner havde opfordret mig til at skrive *Bergs Levned*, og det havde jeg lovet dem. — Det var især hans hidtil temmelig ukendte Ungdomsliv, jeg havde Lyst til at skildre, og Forarbejderne dertil sysselsatte mig meget. Paa mine Foredragsrejser i Nordvestjylland samlede jeg Stof ved at udspørge Bergs endnu levende Søkende og andre Paarørende i Lemvigegnen. Jeg opsøgte ogsaa de gamle Lærere, der havde været hans Kammerater paa Ranum Seminarium i 1848—50. Saaledes fik jeg samlet en Mængde Oplysninger, der ellers vilde være gaaet i Graven med hans samtidige.

Men denne Syssel med Bergs Liv og Gerning førte ogsaa mine Tanker til Nordsælland, hvor han i min Ungdom havde øvet en stor politisk Vækkergerning. — Selv om denne ikke betød saa meget for min Sag som Hostrups folkelige Arbejde, var der dog Sider af den, der havde Tilknytning til mine Højskoleplaner. Det blev da ogsaa blandt Venstremændene i Amtet, at den ny Skole fik sine fleste Venner, mens Højremændene i Begyndelsen saae med Mistillid paa mit Forehavende. De tænkte vel (med Urette), at en Folke-

højskole med mig som Leder vilde blive et Arnested for al Slags Radikalisme.

De mange Foredragsrejser, som jeg nu gjorde i Nordsælland, styrkede mit Forsæt om at rejse en Højskole dær. Jeg mødte vel ikke almindelig Trang til en saadan Skole, men jeg kom til at tale med adskillige Enkeltmænd, som gav Sagen deres fulde Bifald. Tilstanden var dengang, som den tildels er endnu. Flertallet af Befolkningen gav Talen om aandelig Oplysning en god Dag. Men der fandtes hist og her smaa Kredse, som længtes efter mere Lys. Og disse vakte Mennesker var prægede af et personligt Frisind, som jeg sjældnere har mødt i Egne, hvor der var mere almindelig Sans for folkelig Oplysning. Det var saadanne Menneskers Hjem, der gav mig Mod til at begynde min Skole, og som stadig holder det Haab oppe hos mig, at Kulsvierne en Gang — sent men sødt — skal faa deres aandelige Besøgstid.

Skal jeg nævne et enkelt Ægtepar, som var mig til særlig Opmuntring og Støtte fra første Færd, saa maa det være Gaardejer Rasmus Kristensen og hans Hustru i Ramløse. De to blev vore nære Venner, som siden sjælden savnedes ved vore Møder paa Frederiksborg Højskole, skønt de havde henvend tre Mil at køre hertil. De var ogsaa blandt dem, som hjalp bedst, da det gjaldt om at faa dannet en fri Menighed og bygget en Kirke ved Siden af Skolen. Nu ligger de jordede paa Frimenighedens Kirkegaard. Men deres eneste Søn, Ole Munk, som var Elev paa Frederiksborg Højskole i dens første Vinterhold, hører fremdeles sammen med sin Hustru til vore trofaste Venner og stadige Gæster.

Mens mine Tanker tit gik til Nordsælland, og mens jeg arbejdede flittigt paa min Bog om Berg, fortsatte jeg med Glæde min daglige Skolegerning paa Askov og fik endda Tid til en Mængde Foredragsrejser over hele Landet. —

Naar jeg ser mine Dagbøger efter, faar jeg Indtryk af, at jeg aldrig har ført et saa virksomt Liv som i Midten af Halvfemserne. Men dengang stod jeg jo ogsaa paa Midten af min Løbebane efter Aar at regne.

Foredragsrejserne var vel ikke alle frugtbare for mig, og jeg frygter for, at der var en Del Avner mellem det Korn, jeg strøede ud. Men de gav mig Kendskab til mangfoldige folkelige Kredse i Landet og til en Del af deres bedste Hjem, som jeg maa være meget taknemlig for. Det er jo i Virkeligheden Vennelaget ud over Landet, som er den bærende Kraft i Højskolens Virksomhed og det levende Grundlag for dens folkelige Forkyndelse.

Blandt de mange Enkeltmænd, som jeg paa mine Rejser gjorde Bekendtskab med, maa jeg fremhæve Præsten *Otto Møller* i Gylling. — Han tog sig ikke af Sognets Foredragsforening og var meget skarp i sin Dom over det travle Foredragsholderi. Men da andre indbød mig som Taler i Gylling Forsamlingshus, tog han dog venligt imod mig som Gæst i den hyggelige Præstegaard, hvor han levede et stille Liv sammen med sin kloge Hustru. — Første Gang jeg kom der, blev jeg næsten overvældet af at staa i den Mands Studerekammer, hvis Skrifter havde betydet saa meget for mig fra den Tid, jeg paa Højstrup havde faaet dem at læse. Jeg kunde ikke lade være at give min Følelse derved et stærkt Udtryk. *Otto Møller* svarede dertil: »Saadan noget har De i Grunden ikke Lov til at sige til mig!« Men jeg følte dog, at min Hjerteudgydelse ogsaa straks aabnede hans Hjerte lidt for mig.

Det var et mærkeligt Venskab, der opstod imellem os i de følgende Aar, da jeg tit kom i Besøg hos ham. Der er ingen Mand, jeg har lyttet til med mere udelt Opmærksomhed. Vi førte timelange Samtaler i hans hyggelige Stue med de mange Bøger og den tætte Tobaksrøg. Hvad han sagde, fik en særegen Vægt for mig, fordi jeg bar Ærefrygt for ham.

Min Sans for det personlige som Kærnen i Menneskelivet fik her en dyb Næring. Og det gjorde intet Skaar i min Opbyggelse, at han tit kritiserede mig meget strengt. Det var som at komme til Skrifte at sidde hos ham. Han dadlede mig, fordi jeg var Bergianer, fordi jeg var lunken i Forsvars-

Otto Møller.

sagen, og fordi jeg var saa optaget af Georg Brandes' falske Lærdomme. Han sagde rent ud, at vi Højskolemænd gjorde mere Skade end Gavn ved vort Rejseri i Landet. — Da han en Aften havde gjort mig den sjældne Ære i Forsamlingshuset at overvære mit Foredrag, der handlede om Hostrup, som nylig var død, sagde han bagefter til mig: »Hvad tror De, Hostrup vilde sige til en saadan Lovtale? De maledede ham jo af som en ren Lysengel. Men det var han ingenlunde. Han tog det letteste hos Grundtvig og gik uden om Livets strenge Alvor, som om vi kunde spasere gennem grønne Enge lige ind i Himlen!«

Om Grundtvig var vi heller ikke helt enige. Han beundrede ham ganske vist meget højt, men holdt ikke af at blive kaldt Grundtvigianer. Efter hans Mening faldt Grundtvigs bedste Tid imellem 1830 og 1840. Fra sine Studenterdage havde han faaet Modvilje imod den Dyrkelse, som »den Gamle« efter hans Mening var Genstand for især blandt de kvindelige Vartovgængere. Og han fortalte med drastisk Lune om sit sidste Besøg hos Grundtvig i Midten af Treserne, med skarp Kritik af hans tredje Hustru. Men i Dybet af sit Sind hyldede han dog Grundtvig som den store Mester og var især inderlig fortrolig med hans kristelige Digtning. Derom havde vi mange lærerige Samtaler.

Al hans Kritik, som næredes af hans tilbagetrukne Ensomhed, var blandet med en velgørende Humor. Da jeg engang sagde til ham, at han dømte ensidig, svarede han med et lunt Smil: »Ja, det kan gerne være. Men der er jo saa mange, der trækker til anden Side. Saa kan det jo være godt, at jeg gør det modsatte for at faa Folk til at gaa midt paa Vejen!« — Gennem Kritiken kom vi ind til dybere Lag i hans Tankegang, og her viste han et overraskende Frisind, som ikke er kommet frem i hans offentlige Skrifter.

Da han engang i en af sine Bøger havde fintet til mig, fordi jeg havde sagt, at Loven kom os Nutidsmennesker nærmere gennem Tolstoys og Ibsens Skrifter end ved Læsningen af Mosebøgerne, søgte jeg at forsvare mig med, at jeg ingenlunde vilde tilsidesætte Jødernes hellige Lov. Dertil svarede han: »Naa, jeg troede ellers, at De foretrak de nye Moralister. Og det kan der jo for Resten godt være nogen Grund til.«

Om V. Brücker, som i flere Henseender byggede videre paa Otto Møllers radikale Tanker, sagde han: »Der er jo noget i, hvad Brücker skriver. Men han er en Gavflab i den Maade, han siger det paa!«

Naar vi fra Studerekammeret kom ind i Dagligstuen, tog hans forstandige Hustru Del i Samtalen, og jeg syntes

egentlig, at hun var endnu mere kritisk end ham. Jeg har ingensinde som voksen Mand faaet saa mange drøje Sandheder at vide om mig selv som hos disse to. Men jeg tog imod dem med Taknemlighed, fordi jeg følte, at de begge havde et godt Vennesind imod mig, og jeg svarede kun lidt igen, fordi jeg havde mest ud af Samværet ved at lytte til deres Ord. — Hvor blev jeg glad, da Otto Møller en Gang ved Afskeden i Forstuen sagde til mig: »Jo mere jeg lærer Dem at kende, des mere kommer jeg til at holde af Dem trods alle Deres gale Meninger!«

Det var en velgørende Modsætning til Livets Larm udenfor at være i den stille gamle Præstegaard, hvor de to levede helt alene. Og det var i Sandhed opbyggeligt at sidde i Gylling Kirke og lytte til Otto Møllers vise kristelige Taler.

Da jeg engang spurgte ham, om han syntes, jeg skulde begynde en Højskole i Nordsælland, svarede han: »Næ, De maa hellere blive Præst! En Højskoleforstander skal idelig farte rundt for at faa Elever. Og naar han saa har faaet dem, maa han svandse for dem, for at de ikke skal rejse igen. Han *kan* jo næsten ikke sige dem en ubehagelig Sandhed, naar han da ikke har privat Formue som Jens Nørregaard. Vi Præster er anderledes frit stillede. Vi har vort faste Embede at leve af og kan sige, hvad vi vil, uden at nogen kan gøre os noget derfor.« — Da jeg indvendte, at jeg ikke følte Kald til Præstegerningen, svarede han: »Kald, det kunde man tale om i Aposteltiden. Nu maa det være nok, at De er theologisk Kandidat, for at søge Embede. Hvad De skal sige som Præst, det kommer nok, naar De først er blevet det.« »Men« — føjede han til med sit lune Smil, — »det er formodentlig at slaa Vand paa en Gaas, at raade Dem fra det, som De er opsat paa.« — Senere, da jeg havde faaet min Skole i Gang, glædede han mig dog ved at sige: »Det er vel nok alligevel den rigtige Bestilling, De er kommet i!«

En anden Mand, som jeg talte med om mine Planer, gav mig et virkelig godt Raad. — Det var *Lille Ole* eller »Bitte Wolle« fra Mors. Han var en lille skrutrygget, halvblind og mager Person, som vandrede vidt om til grundtvigske Venner i Jylland og var til megen Velsignelse, hvor han kom, da han var en sjælefin, alvorlig og frisindet Mand med god Forstand paa Menighedslivet og Menneskelivet. — Det var en Ære at faa ham i Besøg, for han kom kun til dem, som han ansaa for virkelige Venner af den gode Sag. De eneste Fordringer, han stillede til Værtskabet, var god Kaffe i en stor Kop og ægte Smør. Ellers var han saa nøjsom som nogen. Men han var i aandelige Spørgsmaal lige saa kritisk som Præsten i Gylling. — Naar han stod i sin blaa Lærredsbluse, støttet til en Stoleryg, som han lige kunde løfte Hovedet over, kunde han sige mange klare og myndige Ord, som det nok var værd at lægge sig paa Sinde.

Da jeg en Gang fik Besøg af ham i Askov, sagde jeg, at jeg stundom var lidt bange for mit store Forehavende. Men Ole svarede: »Du skal lægge Mærke til, hvad du har Lyst til, naar du er glad, og det skal du gøre!«

Noget senere, da jeg var i Gang med Skolens Grundlæggelse og fortalte ham om de mange Besværligheder, jeg havde dermed, sagde han blot: »Nu gælder Ordet: Hold ved, Christian!« — Disse to Raad var mig til Hjælp, hvert paa sin Maade.

Hverken Fraraad eller Tilskyndelser havde dog nogen væsentlig Indflydelse paa min Beslutning i denne Sag. Jeg mærkede, hvad jeg paa en helt anden Maade havde erfaret, da det gjaldt, om jeg skulde være Politiker eller ej, at en Mand i saadanne Øjeblikke udelukkende er henvist til sig selv og sin Gud. — Selv min kære Hustru lod mig ene om Afgørelsen. Hun vilde selv helst være blevet i Askov, hvor vi levede saa godt med vore Børn og Venner. — Gode Kvinder er vist ofte stærkere bundne i Livsforholdene end

Mænd med Fremdrift i. — Men hun søgte paa ingen Maade at hindre min Plan om den store Flytning.

I den første Tid paa Frederiksborg Højskole, hvor hun fik en stor og travl Gerning, længtes hun tit tilbage til Idyllen i vort Askovhjem. Men lykkeligvis blev hun snart glad ved Livet og Arbejdet paa vor egen Skole. — Særlig er jeg taknemlig for, at hun saa godt forstod at værne om Hjemmets Fred for vore Børn midt i det store »folkelige« Liv, som Højskoleforstanderfolk maa føre. Men samtidig voksede hun hurtig til at fylde Pladsen som Husmoder for Ungdomsflokken paa Skolen, — uden at blive unaturlig eller nervøs derved. Hun var den rette Ballast i Skuden, som jeg nu fik at føre.

Var det i visse Maader svært for os, og især for min Kone, at blive rykket op fra Askov, saa fik vi ogsaa at mærke, hvor ondt det gjorde vore Venner derovre at skulle skilles fra os. — »Bedstemor«, Fru Wagner, skal have sagt, at ved vort Bortrejse »gik Smilet bort fra Askov Højskole«. Og det kan være sandt, at det lyse og muntre hos mig var et Solskin for de andre, mere alvorlige Askovfolk. — Mit Skolearbejde var ogsaa vokset til at betyde saa meget for Eleverne, at jeg maatte efterlade et Savn ved min Bortrejse. Jeg havde vel skuffet det Haab, Schrøder satte til min historiske Dansk-undervisning, men jeg var blevet en Lærer i Verdenshistorie og dansk Digtning, som de Unge gerne hørte. — Ved at tale om Luther og Grundtvig havde jeg imidlertid traadt Schrøder i Bedene, og han sagde da ogsaa ved min Afrejse, at det var en Lettelse for ham igen at blive ene om disse Emner.

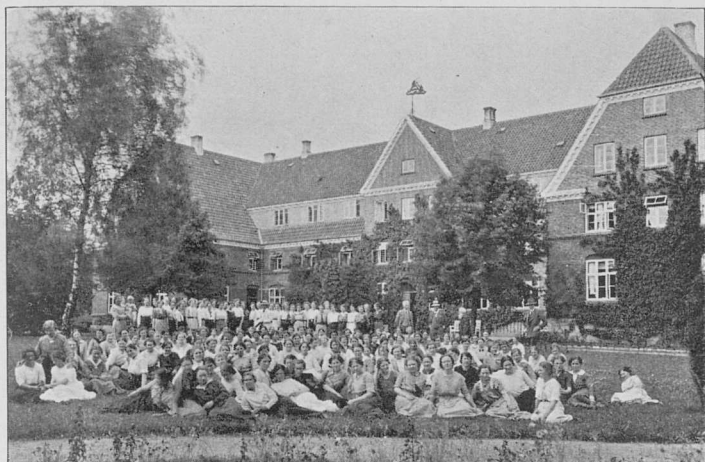
Men for Fru Schrøder var det svært, at jeg vilde forlade Askov. — Hun og hendes Mand havde Kærlighed til Højskolesagen i hele Norden. Men det var særegent for dem, at Askov Højskole gik foran alt i deres Syn paa Folkeoplysningen. Hvem der kunde og vilde hjælpe dær, om-

fattede de med stor Varme. Men deres Samhu kølnedes, naar man vilde optage samme Gerning et andet Sted. Derfor kunde hun vanskelig ønske mig Lykke med min ny Gerning, og det varede flere Aar, inden hun, til vor Glæde, besøgte os paa Frederiksborg Højskole.

Til Lykke brast Venskabsbaandet dog ikke imellem os. Vi kom ofte i Besøg paa Askov, og det føjede sig saaledes, at jeg fra den Tid, da Jacob og Ingeborg Appel overtog Ledelsen, blev en stadig Gæst paa min gamle Skole ved Vinterens Slutning, naar Frederiksborg Højskoles Elever var rejst. Jeg overtog her den Rolle, som Nørregaard og Baagø spillede i mine første Askovaar, ved at holde en Række Foredrag for den samlede Skole. Disse aarlige Besøg i Askov har været mig til megen Glæde, ogsaa fordi jeg stundom trænger til en Tilhørerkreds, der er mere udviklet end vore egne Elever.

Jeg har paa denne Maade kunnet følge Askov Højskoles gunstige Udvikling. Jeg er inderlig glad ved det virksomme Forhold, jeg derved kommer i til mine gamle Venner, og jeg haaber tillige at afdrage lidt paa den Gæld til Askov Højskole, som jeg dog aldrig faar fuldt betalt.

Da Sommerskolen i 1895 sluttede, blev der gjort en køn Fest for os, og et Par Maaneder derefter drog jeg med Kone og fem Børn over til Nordsælland for at begynde Arbejdet paa Frederiksborg Højskole.

Frederiksborg Højskole.

V.

FREDERIKSBORG HØJSKOLES GRUNDLÆGGELSE OG FØRSTE ARBEJDSAAR.

I Efteraaret 1894 var jeg naet saa vidt i mine Overvejelser, at jeg turde give mig i Lag med det praktiske Arbejde paa at faa en Folkehøjskole rejst i Frederiksborg Amt.

Men hvor skulde Pengene komme fra til saa dyrt et Foretagende? — Selv ejede jeg kun 1000 — et Tusende — Kroner. Det var netop saa mange, som Kold havde, da han skulde begynde sin Skole i Ryslinge. Men det vilde kun lidt forslaa for mig, der regnede paa at skulle have store Bygninger. — Jeg kunde maaske have laant de nødvendige Midler hos Venner i andre Egne af Landet. Men jeg havde bestemt kun at søge Hjælp i selve Nordsælland for derved

at se, om der var nogle af »Kulsvierne«, som for Alvor ønskede at faa en saadan Skole.

Hidtil havde de ikke viist stor Iver derfor. Der var, som før nævnt, paa det Tidspunkt slet ingen Højskoler i Gang i Frederiksborg Amt. — I 1867 var der oprettet en lille Højskole i Frerslev ved Hillerød. Det var *Hostrup*, som havde opmuntret den theologiske Kandidat Otto Jacobsen til at begynde den. Til dens Indvielse havde han digtet Sangen:

Er Skolen for andre end Pilt og Pog,
Og hvi skal Karle dens Bænke slide?

Han havde ogsaa støttet Skolen ved at holde adskillige af sine folkelige Foredrag ved Møderne derude. Men Otto Jacobsen fik kun faa Elever, og det hjalp ikke stort, da han blev afløst af den mere folkelige Forstander Poulsen (Vimtrup). Derimod lysnede det, da den unge Pastor *Morten Pontoppidan* i 1878 overtog Skolen. Efter et Par Aars Forløb blev det lille Skolehus i Frerslev for trangt til den voksende Elevflokk, og Pontoppidan flyttede derfor Højskolen til Hjølunde, hvor den blomstrede godt op.

Jeg havde i Firserne flere Gange deltaget i Møderne dær og glædede mig over, at den frisindede Pontoppidan, som jeg højlig beundrede, nu fortsatte Hostrups Gerning til folkelig Vækkelse i min Hjemegn. — Men som bekendt opgav han i Begyndelsen af Halvfemserne sit Højskolearbejde, efter at han var kommet paa Kant med de mere gammeldags Grundtvigianere i Hjølundekredsen. — Han foreslog mig at blive hans Eftermand. Men jeg var dengang for stærkt bundet til Arbejdet i Askov. Jens Jørgensen, som købte Skolen, kunde imidlertid ikke holde den gaaende, og da han agtede at rejse til Amerika, tilbød han i 1894 at sælge den til mig paa rimelige Vilkaar.

Men det var mig imod at gaa ind i en andens Arbejde. Jeg ønskede at faa min Skole rejst paa bar Jord og at lægge

den nærmere ind mod Amtets Midte, end Hjørunde ligger. Den burde efter min Mening bygges i Nærheden af Hillerød, hvor den bedst kunde samle Folk fra hele Nordsælland. — De mange Forslag og Tilbud, der blev gjort mig fra andre Steder i Amtet, maatte jeg derfor ogsaa afslaa.

Naar der skulde rejses en ny Skole fra Grunden af, vilde det ganske vist koste flere Penge. Og derom var det altsaa nu, at jeg agtede at forhandle med Højskolesagens spredte Venner i Amtet. — Den 29. Oktober 1894 fik jeg sammenkaldt et Møde i Hillerød, hvortil der kom omtrent 250 Deltagere fra By og Land. For dem fremlagde jeg mine Tanker om Folkeoplysningen i Almindelighed og min særlige Plan for en Folkehøjskole i Nordsælland. Den skulde ligge »i en Spasereturs Afstand« fra Hillerød, og jeg regnede med, at den vilde koste omtr. 35.000 Kr. Heraf maatte Sagens Venner skaffe omtr. 20,000 Kr. som Gave eller Laan. Men jeg tilføjede, at denne Hjælp ikke maatte gøre mindste Indgreb i min fri Raadighed over Skolens Ejendom og Drift. De maatte skaffe mig Pengene »paa mit glatte Ansigt«, men jeg haabede at kunne afdrage de Laan, jeg fik, naar Skolen var kommet godt i Gang. — Flere gode Mænd gav min Plan Tilslutning, og der tegnedes samme Dag 7000 Kr. i Gaver eller Laan til den kommende Skole.

Nu kunde jeg trøstigt arbejde videre. Min Ven Højstetssagfører *Svend Høgsbro* blev min Raadgiver i Penge-sagerne. Vi udsendte Lister til Tegning af Laan (og Kautioner) og fik, inden Aaret var omme, de 20,000 Kr. samlet, som jeg ansaa for nødvendige. — Ved et nyt Møde i Hillerød, den 3. Januar 1895, blev det fastslaaet, at Skolen skulde bygges i den følgende Sommer.

Ved denne Lejlighed imødegik jeg de Angreb, som der i Højres Presse var rejst imod mig som en farlig politisk Agitator. — Jeg udtalte derom bl. a.: »Der er spurgt, hvorledes jeg stiller mig til de Retninger, der af Modstanderne

stempler som »nedbrydende«, eller, med andre Ord, »Socialismen« og »Radikalismen«. Hertil kan jeg svare kort: jeg vil bygge op og ikke bryde ned. Jeg er gammeldags Venstremand af Bergs Skole og ikke Hørupper eller Socialist. Som Skolemand mener jeg, at Lyset virker bedst, naar det er frit for alle gule, blaa eller røde Farver, og naar det ikke skinner fjendtlig for andet end det dvaske Graa og Uvidenhedens sorte Mørke. For Skolens egen Skyld vil jeg derfor ikke drive nogen Slags Politik dær, men arbejde for en almindelig sund, folkelig og menneskelig Oplysning. — Hvis man ved Radikalisme forstaar Brandesianismen i vort Aandsliv, saa er jeg dens afgjorte Modstander. Med al Respekt for dens Bidrag til »den højeste Oplysning« i Kunst og Videnskab er det et Livsmaal for mig at kæmpe imod den med alle aandelige Midler. Men jeg ønsker, især for Ungdommens Skyld, at denne Kamp bliver ført paa frisindet Maade. Jeg veed, at kun en levende Tro kan bygge et forsvarligt Værn imod Vantroen, mens der er en mærkværdig kort Vej fra gammeldags Overtro til nymodens Fornægtelse af alt, hvad der er Aand i. — Om Socialismen siger jeg, at Arbejderne har fuld Ret til Sammenslutning og fælles Kamp for bedre Kaar. Men for saa vidt som Socialismen rummer Tanker om en ny Samfundsorden, der vil øve Tvang paa aandelige Omraader, er jeg dens erklærede Modstander, da det er min Overbevisning, at Aandslivet kun trives ret i Frihed, og at den fri Skole derfor er den eneste helt forsvarlige.«

Ved disse Udtalelser fik jeg min Stilling nogenlunde klaret. Men jeg maatte dog i de følgende Aar ved Folkethingsvalgene døje urimelige Angreb, fordi jeg naturligvis hævdede min Borgerret og optraadte som Anbefaler for den Kandidat, som Venstre opstillede i Hillerød imod Lars Dinesen. — Først ved det saakaldte »Systemskifte« i 1901 kom Folk ud af denne Begrebsforvirring, og jeg tør dristig sige, at de,

som af politiske Grunde har vendt Frederiksborg Højskole Ryggen, derved kun har staaet sig selv i Lyset.

Nu gjaldt det om at finde en god Byggeplads for Skolen i Nærheden af Hillerød. Naar min Kone og jeg var i Besøg hos Mor i Mørkegade, gjorde vi mange Spasereture i Egnen for at se, hvor vi helst skulde sætte Bo. — Blandt andet fik vi Lyst til at slaa os ned paa »Skansebakken«, hvorfra der er en storartet Udsigt over Nordsælland med Kullen i Baggrunden. Men Ordene i Hostrups Højskolesang klang mig stadig i Ørene:

Vi bygger et Fyr paa den flade Jord,
Som mildt sit Lys over Mark vil sende.

Jeg var bange for at komme for højt op, og jeg vilde nødig lægge Skolen paa saa skønt et Sted, at den kunde blive tiltrækkende for Turister. Derimod syntes jeg, at det vilde passe for vor Gerning at bo paa den jævne Mark i den aabne Egn vest for Slottet, hvor der efter almindelig Smag ikke er særlig kønt, men hvor man har de fri Udsigter, som vi var vant til fra Jylland. — Dette var folkelig set ogsaa den naturligste Boplads, da Flertallet af de Bønder, der har Brug for Højskolen, bor i den vestlige Del af Amtet, mens den smukke, skovrige Østeregn præges lovlig meget af Landliggerne fra København.

Det var mig derfor tilpas, at Proprietær Saxtorph paa Sophienborg tilbød mig en Udmark i Ullerød tilkøbs for en billig Penge, og da jeg fik Lov til at vælge 6 Tdr. Land, som laa bekvæmt mellem to offentlige Veje, blev Handelen snart sluttet. — Der var den Gang ikke et eneste Hus ved Landevejen mellem Ullerød og Nyhuse Kirkegaard. Nogle fandt dette uhyggeligt. Men jeg vidste, at der gerne plejer at vokse en lille By op i Nærheden af en Folkehøjskole, ligesom ved Klostrene i Middelalderen. Og dette er da ogsaa sket her,

saa at der nu ligger Hus ved Hus langs Vejen fra vor Skole ind til Hillerød.

Der var heller ikke et eneste Træ paa den Mark, jeg købte. Kun et gammelt Tjørnegærde dannede Hegn imod Øst. Men det hørte til min Plan, at der skulde anlægges en stor Have omkring Skolen for vor egen og for Elevernes Skyld. Det var Mindet om Præstegaardshaven i Birkerød, som havde sat mig dette i Hovedet. Det varede heller ikke mere end to Aar, inden alle seks Tønder Land var tilplantede, og siden købte jeg endnu omtr. 8 Tdr. Land, som for største Delen er inddragne i vor Have. — Dette har kostet en Del og har ikke ligefrem betalt sig i klingende Mønt. Men jeg er vis paa, at den store Have ved Frederiksborg Højskole har været med til at gøre den tiltrækkende for mange. Og for os og vore Børn har den været til usigelig megen Glæde.

Ved Havens Anlæg havde vi stort Gavn af en ung Mand, som jeg havde haft til Elev i Askov og fik med til Nord-sælland som praktisk Hjælper. — Det var Gartner *N. J. Nielsen-Klodskov*, der siden grundlagde Husmandsskolen »Kærehave« ved Ringsted. — Der kan være delte Meninger om denne ejendommelige Mands senere Foretagender. Men overfor mig og mine Nærmeste har han været en god Ven, der uden al Selviskhed brugte sin levende Fantasi og sjældne Arbejdskraft til at dyrke og pryde vor Jord paa den bedste Maade. — Jeg tænker tit paa ham med Taknemlighed, naar jeg vandrer i Højskolens herlige Have.

Til at bygge Skolen søgte jeg Raad hos Bygmester *Andreas Bentsen* fra Vallekilde. Han havde rig Erfaring i folkeligt Byggeri, og det skyldes ham, at vor Skole blev rejst for en billig Pengesum i stor Stil. — Da vi Aaret efter Skolens Aabning fik Mod til at udvide den med en ny Fløj i Vest, laa den med samme Grundplan, som den siden har beholdt, og gav god Plads til de mange Elever, vi fik.

Nogen Skønhed var den vel ikke. Jeg var især ked af, at vi for at spare maatte smække et fladt Paptag, som daarlig kunde holdes tæt, over den store trefløjede Bygning. — Men herpaa blev der bødet i 1913, da Bygmesterens Søn, Arkitekt Ivar Bentsen satte en ny Etage med højrejst Tegtag paa de gamle Grundmure. Han forvandlede derved en temmelig grim Kaserne til en anselig Skolebygning, som enhver vist maa kalde smuk. — Jeg har tit glædet mig over, at en Søn saaledes har kronet sin Fars praktiske Værk med ægte folkelig Kunst.

Naar jeg uden medbragt Kapital har faaet disse og andre store Arbejder udført i Aarenes Løb, saa skyldes det den stærke Tilgang, vor Skole fik. I mange Aar har vi haft over 300 Elever aarlig, og i de 30 Aar, jeg var Skolens Ejer, havde vi i alt over 10,000 unge Karle og Piger som Elever.

Men da jeg grundlagde Skolen og kun havde Haabet at bygge paa, kneb det unægtelig stundom med at skaffe de nødvendige Penge tilveje. — I December Termin 1895, da Haandværkerne skulde betales, blev jeg en Dag ordentlig hed om Ørene, da Svend Høgsbro telegraferede til mig, at et Laan paa 20,000 Kr., som vi havde ventet at faa fra Sorø Akademis Midler, ikke kunde gives uden en meget solid personlig Kaution. — Høgsbro og jeg blev da enige om, at jeg skulde henvende mig til en Mand, som i al Fald vilde være god nok for Pengene, nemlig Geheimeraad *C. F. Tietgen*, hvis Sommerbolig, Strødam, kun laa en Fjerdingvej fra Frederiksborg Højskole.

Naar jeg fik Mod til det, kom det af, at jeg i Forvejen var traadt i et venligt Forhold til denne store Nabo og især til hans udmærkede Hustru. — Fru Tietgen, der gerne vilde gøre noget for Omegnens folkelige og kristelige Oplysning, havde tidligere faaet mig til at holde Foredrag paa Avls-gaarden ved Strødam, hvor der var indrettet en Forsamlings-sal.

Jeg husker grangivelig, hvorledes det gik mig, da jeg første Gang, i Maj Maaned 1894, kom til Strødam i dette Ærende. — Tietgen, som daglig rejste til København, tog mig med i sin aabne Wienervogn fra Hillerød Station til sit Landsted. Vi kørte endda med Kusk og Tjener igennem »Indelukket«, hvor ingen andre Vogne maatte færdes. — Jeg havde aldrig før talt med den store Mand og blev lidt overrasket, men egentlig ikke ubehagelig berørt, ved hans satiriske Stil. — »Naa, De skal ud og tale for min Kone!« sagde han. »Det er vel i det sædvanlige Blomstersprog med Historier fra gamle Dage? Jeg har sagt til Schröder og Nørregaard, at de hellere skulde lære de unge Bønderkarle at læse og skrive og regne end fylde dem med Foredrag, som de ikke forstaar, om de gamle Grækere osv. Ungdommen trænger til en mere praktisk Uddannelse. Min Kollega, Etatsraad Larsen, mindede mig forleden om, hvad jeg sagde til ham, da han søgte om Plads i Privatbanken. Jeg spurgte ham, hvad Forkundskaber han havde. Han sagde, at han havde taget Artium. Det er en daarlig Forberedelse til Bankvæsenet, svarede jeg. De skulde hellere have siddet et Par Aar paa Vridsløselille!«

»Det er slemt for mig,« sagde jeg, »at De har saadanne Meninger om os Højskolemænd, for jeg vil netop i Dag tale »i Blomstersprog« om Poesiens Betydning for Menneskelivet«. — »Aa«, svarede han, »det skal De ikke bryde Dem om. Det er netop noget, min Kone sætter Pris paa. Og mig faar De alligevel ikke til Tilhører. Jeg sover bedre paa min Sofa end paa de haarde Bænke henne i Salen.«

Han kom ganske rigtig ikke med til Mødet. Men bagefter var vi sammen til en særdeles god Middag i hans smukt udstyrede Villa. — Ved Bordet sagde Fru Tietgen til ham: »Det var Skade, at du ikke hørte Hr. Begtrup's Foredrag. Du kan tro, det var udmærket!« — »Det tror jeg gerne«, svarede han. »Men jeg holder nu mest af at høre mig selv tale«. — Jeg søgte at slaa ind i samme Tone og sagde: »De

kan vel nok lide at høre andre ogsaa, naar de taler, som De ønsker.« — »Næ,« svarede han, »naar Folk vil sige noget, maa de hellere modsige mig.« — »Aa, Fritz,« sagde Fruen, »du holder ellers nok af, at Folk ligger paa Maven for dig!« — »Saa gør det saamænd ikke gratis, min Pige!« — »Nu gør du dig selv værre, end du er«, svarede hun. — »Saa?« sagde han, »du kender mig jo slet ikke!« — »Da har jeg dog kendt dig i mange Aar.« — »Ja, som jeg er i de faa Timer, vi er sammen. Men du skulde vide, hvordan jeg er, naar jeg sidder i Banken!«

Paa denne rappe Maade fortsattes Samtalen ved Middagsbordet, og det morede mig meget, for jeg mærkede snart, at de to i Virkeligheden var hjertensgode Venner, og at Tietgen havde mere tilovers for det aandelige Liv i vore Kredse, end hans drilske Ord tydede paa.

Siden kom jeg adskillige Gange over til Strødam. Fru Tietgen og jeg kunde tale godt sammen om kristelige og folkelige Spørgsmaal. Men Tietgen krydrede stadig Samtalen med sine smaa spidse Bemærkninger. — En Gang, da Højskolen var under Bygning, havde han kørt en Tur forbi den. »Det er en ordentlig Kasse, De rejser derovre! Men pas nu paa, at det ikke gaar Dem som Skrædderen, der vandt en hvid Elefant i Lotteriet og ikke vidste, hvad han skulde gøre med den!«

Paa en vis fornem Maade fulgte han mine Foretagender med nogen Interesse. — Ved Skolens Aabning bærede han os med sin Nærværelse under et Par Foredrag. Og da vi begyndte at holde Folkemøder paa Fruebjerg, kom han en Gang kørende ind paa Festpladsen og sad et Kvartertid i Vognen for at høre paa Talen, som hans gode Ven Frederik L. Grundtvig holdt.

Da jeg altsaa kunde regne paa hans Velvilje, dristede jeg mig i December Termin 1895 til at anmode ham om at være min Kautionist for 20,000 Kr. — Han svarede, at han nu

havde ordnet Pengesagerne for sin Kone og ikke vilde belaste Boet med ny Forpligtelser. Men da jeg var i Knibe, vilde han gaa i Borgen for mig et halvt Aar. Saa maatte jeg sørge for at faa et fast Laan, som ikke kom ham ved. — Da Svend Høgsbro paa mine Vegne forhandlede nærmere med ham om Sagens Ordning, sagde Tietgen, at jeg vel kunde faa et saadant Laan fra næste Termin i »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«. Høgsbro indvendte, at Sparekassens Formand vel ikke kunde love dette uden at forhandle med Bestyrelsen derom. Men Tietgen svarede: »De kan sige til Alberti fra mig: Naar jeg bestemmer noget paa Privatbankens Vegne, saa er Sagen afgjort, og jeg tænker, han har det ligedan med sin Sparekasse.« — Jeg tror nok, at denne Hilsen gjorde Alberti villig til at love os det ønskede Laan, som kom i Stand i Juni 1896.

Naar Tietgen ikke vilde paatage sig en langvarig Kaution, hang det sammen med, at han paa den Tid var ved at miste sit Helbred. — Han har selv fortalt mig, hvorledes han først mærkede den Svækkelse, som han led af i sine sidste Leveaar. — Han havde paataget sig at faa nogle danske Værdipapirer frem paa Børsen i Paris, og dette blev hans sidste Forretningsrejse. — Under Opholdet dernede fornam han en pinlig Stikken i sin højre Arm. Men han havde saa meget at ordne, at han ikke vilde give efter derfor. Tilsidst maatte han ligge paa en Sofa og skrive, mens det prikkede i Haanden, han skrev med.

Da han kom hjem fra denne Pariserrejse, var han ikke længer arbejdsfør, skønt hans Tanker fremdeles var klare, og hans Tale livlig og skarp som før. — Det blev en streng Tid for denne Mand med den enestaaende Arbejdsdrift, at han nu maatte trække sig tilbage fra alle sine store Forretninger. — Tilsidst kunde han ikke engang skrive sit Navn. Hans Utaalmodighed derover blev ogsaa en tung Byrde for hans Hustru og andre Husfæller. — Jeg tror, de satte Pris

paa, at jeg nu og da kom over til den syge Mand for at tale med ham — uden at lægge for meget Mærke til hans Skrøbelighed, som han helst vilde skjule.

Om Aftnerne spillede vi Whist med ham. — Han sagde i den Anledning til mig: »Jeg havde aldrig troet, at jeg skulde faa Tid til sligt. En russisk Grevinde (som han nævnte ved Navn) raadede mig for flere Aar siden til at lægge mig efter at spille Kort. Jeg svarede, at det ikke var noget for en Mand som mig. — Men nu har jeg desværre faaet god Tid dertil!« — Han spillede godt og førte hele Regnskabet i sit Hoved. Jeg lagde især Mærke til, at han i Passpillet, som var det eneste, han lod gælde, paa en dristig Maade førte Trumfningen igennem for siden at faa sine andre gode Kort hjem. Men han kunde ikke lide at tabe, saa hans Modspillere maatte have Tankerne godt med sig, — for at han kunde vinde paa en pæn Maade.

Til andre Tider fortalte han livligt om sine store Foretagender, f. Eks. om de Tjenester, han gjorde Danmark, da den franske Flaade laa i vore Farvande i 1870, og om den Maade, hvorpaa han, som han sagde, »havde sat en Pind for, at Jøderne kom til at regere os,« da Frihavnen blev anlagt. — En Gang, da Talen faldt paa den Bog, jeg skrev om C. Berg, sagde han med sin gamle Spydighed: »Hvad kender De til Politik? De har jo aldrig været indenfor Kullisserne. Nej, saa veed jeg mere om det, der egentlig betyder noget for Landets Styrelse.« — Han kunde være meget munddjærv. Da vi engang talte om en Præst i Egnen, som udæskede til Kritik, og Fru Tietgen ytrede, at han i al Fald var meget veltalende, sagde Tietgen: »Ja, det gaar fra ham som Skidt fra spæde Kalve!« — Men paa den anden Side var han stolt af, at han, skønt han ikke havde studeret, var vel kendt med akademiske Talemaader. Paa det Omraade, syntes jeg, at han var en Smule snobbet.

Der er ingen Tvivl om, at hans Kristentro var ærlig.

Naar vi talte om sligt, lagde han sin sædvanlige Satire bort. Grundtvig og Peter Rørdam var to Mænd, som han altid omtalte med Ærbødighed. Det var ikke Tant, naar han ønskede, at Marmorkirken skulde blive et nyt Tilholdssted for den grundtvigske Menighed i København. — Han havde været en haard Forretningsmand i hele sit Liv. Men bagved dette gemte der sig et Hjerter med Tro paa Gud og Kærlighed til Fædrelandet.

En af de sidste Gange, jeg talte med ham, kom jeg til at sige, at det maatte være strengt for ham at sidde ledig efter sin vældige Virksomhed. Dertil svarede han: »Ja, De kan tro, det er strengt. Men det var nødvendigt. Jeg har haft saa travlt, at jeg ikke har haft Tid til at tænke paa min Sjæls Salighed. Derfor maatte Gud tage mig alene, og nu takker jeg ham derfor!« — Dette Ord, sagt under fire Øjne, hører med til Billedet af den store Købmand. Efter sin Mands Død blev Fru Tietgen boende paa Strødam om Sommeren, og til hende stod jeg i et venligt Forhold, saa længe hun levede.

Vor Omgang med Tietgens kan være en Prøve paa, hvorledes jeg, efter at vi var flyttet til Nordsælland, kom i Forbindelse med adskillige »kendte Mænd« i Hovedstaden. Men det ligger udenfor min Plan med denne Levnedstegning at opremse alle de Berømtheder, som jeg i mit Liv har truffet paa. Det er kun, fordi Bekendtskabet med Tietgen, trods vor store Modsætning, fik en personlig Karakter, at jeg har gjort en Undtagelse ved at dvæle lidt ved hans Minde.

Den officielle Verden har jeg kun haft lidet med at gøre. Det store Forretningsliv kender jeg heller ikke meget til. Det var kun ved vor Skoles Start, at jeg i en kort Overgang følte mig selv som en Slags Forretningsmand. Jeg er ikke anlagt for nogen Art af praktisk Virksomhed. Men jeg er dog saa praktisk, at jeg heller ikke har forsøgt mig i den Retning, mens jeg gerne har overladt til andre at udfylde mine

Mangler i saa Henseende. — Jeg er glad ved, at vor Skole gik saa godt, at jeg næsten aldrig har haft Grund til at bekymre mig for Udkommet. Jeg har kunnet lade hver Dag sørge for sit, og skønt jeg, som sagt, kom pengeløs hertil, lykkedes det dog ved de aarlige Indtægter at bygge meget til og bringe Gælden ned til et passende Maal. Jeg har aldrig attraaet at lægge Penge op. Det er heller ikke sket. Men selve Skolen er jo i Aarenes Løb blevet en anselig Ejendom.

For vore gunstige ydre Kaar kan jeg ikke mindst takke min Kone, som meget snart lærte at føre vor store Husholdning paa en fortrinlig Maade, uden smalle Steder og uden overflødige Udgifter. — Jeg maa have Lov til at sige, at hun i Tidens Løb har udviklet sig til en ualmindelig »Højskolefrue«. Gud har givet hende Livskraft til at gøre det saa naturligt, at det ikke har opslidt hende før Tiden eller gjort hende nervøs paa den pinlige Maade, som man ikke sjælden kan iagttage det hos Kvinder i lignende Livskaar. — Først og fremmest skyldes det hende, at Hjemmet er blevet trygt for vore Børn, samtidig med at Hjemlivet har kunnet præge hele vor Gerning, saa vidt det er gørligt, hvor hundrede Mennesker daglig sidder til Bords med hinanden.

Hendes Kræfter blev ellers haardt prøvede, da vi i Begyndelsen af Oktober 1895 flyttede fra det lille Hus i Askov til den store tomme Bygning paa aaben Mark her i Frederiksborg. — Byggeriet var, som sædvanlig, ikke blevet færdigt i rette Tid. I den første Uge havde vi, foruden et Par Sovekamre, kun den store Spisesal at bo i. Et Hjørne af den maatte gælde for Spisestue, et andet for Dagligstue og et tredje for Køkken. Trapperne var ikke i Orden, Kakkellovne kom i sidste Øjeblik, og overalt færdedes Haandværkerne omkring os. — Dertil kom, at vore to mindste Børn var blevet syge og maatte efterlades i Askov, hvor hun siden hentede dem. — Og under alt dette skulde der træffes Forberedelser til Skolens Indvielse midt i Oktober! — Jeg

vil ikke nægte, at det i de Dage kneb med at holde Humøret oppe, trods den venlige Hjælp, vi fik af vore Medarbejdere.

Men endelig oprandt den festlige Dag, 16. Oktober 1895, da Frederiksborg Højskole blev indviet ved et stort Møde, der varede i tre Dage med mange liggende Gæster i det halvfærdige Hus og Beværtning af flere Hundrede Delta-gere fra nær og fjern. — Det hjalp godt, at Vejret efter Aarstiden var mildt og solrigt. Men jeg tror nok, at flere af de liggende Gæster frøs slemt i vore spartanske Elev-kamre uden Kakkelovne og med haarde Madrasser i Sen-gene. Dog alting glemtes i de Dage over den glædelige Fest, vi havde med hinanden.

Som Talere havde jeg indbudt min Læremester, *Ludvig Schrøder*, min »Formand i Embedet« som nordsællandsk Høj-skoleforstander, *Morten Pontoppidan*, og min Ungdomsven fra Frederiksborg *Helge Hostrup*. — Den ufærdige Gymna-stiksals raa Brædder var dækkede med Løv og Blomster. Den var stoppende fuld af Mennesker, over 700. — Jeg husker, hvor det greb mig, da jeg før Mødets Aabning stod i et Værelse paa 1. Sal og saae dem komme dragende ad Lande-vejen, som dengang kunde overses lige ind til Nyhusene. — De eneste Hædersgæster, jeg havde indbudt, var Enkefru-erne *Elisabeth Hostrup* og *Maren Berg*. — Schrøder kom kørende med Tietgens, hos hvem han boede, og da de forlod Mødet, inden det var færdigt, fik jeg desværre slet ikke Tid til at tale med min gamle Forstander eller vise ham Skolen.

Vi begyndte Mødet med at synge: »Den signede Dag —«, som i den Tid stadig gennemtonede min Sjæl, og jeg sagde nogle Velkomstord i Tilknytning til Sangen. — Derefter holdt Schrøder en stor Tale. Han spaaede bl. a., at jeg vilde blive en aandelig Færgemand ved Øresundet, som bragte os i mere Forbindelse med Svenskerne end før. Men det er desværre kun i ringe Grad gaaet i Opfyldelse. — Ved Kaffe-drikningen, som fulgte efter Schrøders Foredrag, blev der

en saadan Trængsel, at det ikke var muligt at holde ordentlig Bordskik. Folk trængte selv ud i Køkkenet og øste Kaffen op af den store Gryde. Men det gik for sig i den største Gemytlighed. — Da vi atter var samlede i Gymnastiksalen, talte Pontoppidan. Han ønskede mig, at jeg maatte blive

Frederiksborg Højskole 1896.

Arvetager efter Abbed Vilhelm, der i Valdemarstiden havde forestaaet Æbelholt Kloster, som laa her i Sognet. Som han vandt Ry for Gavmildhed og Lægedom, haabede Pontoppidan, at jeg skulde blive en Læge for mange, som led Sjælenød eller trængte til Sjæleføde. — Tilsidst talte Helge Hostrup og dvælede ved de fælles kære Minder fra den Tid, da hans Far var Præst i Hillerød.

Det var for mig et dejligt Møde, og det fortsattes i samme gode Aand de to følgende Dage med Taler af Præster fra Egnen og af *Kristensen-Randers*, der hørte til mine nær-

meste Venner blandt Folkehøjskolens Mænd. — Særlig glædede det mig, at Fru *Hostrup* tog Ordet og udtalte et hjertevarmt Ønske for min Gerning i Nordsælland. — Jeg svarede, at det havde ligget i min Tanke at kalde Skolen »Hostrups-Minde«. Selv om jeg havde opgivet dette, haabede jeg dog, at Hostrups levende Minde skulde komme til at præge Arbejdet paa Frederiksborg Højskole.

Saa snart Indvielsesmødet var omme, foer jeg ud paa Foredragsrejser, mens min Kone og vore Medhjælpere, deriblandt vor trofaste Veninde fra Askov Jenny la Cour, fik travlt med at arbejde videre paa Stuernes Ordning osv. — Jeg havde den Glæde at faa en hel Del Indmeldelser til Vinterskolen, hvor jeg kom frem, og saaledes kunde Skolen aabnes, ved et nyt offentligt Møde den 3. November, med omtrent 50 Karle, der siden øgedes til 60 i vort første Skolehold.

Til Medlærere havde jeg valgt fire unge Mænd, som jeg alle kendte fra Askov. — *Klodskov* var min Hjælper ved den praktiske Ordning. — *Johannes Bojesen* havde været med ved Skolens Opførelse. Han var ældste Søn af Dr. Bojesen paa Dorthesminde og Dattersøn af Præsten Gunni Busck, som han i Aarenes Løb er kommet til at ligne meget i Ydre og Indre. Som ganske ung havde han giftet sig med *Kristine Spangenberg*, der var opvokset i Vartovkredsen i København. — Bojesen var uddannet til Bygmester. Men han og hans Hustru følte Lyst til at prøve sig i Højskolens Tjeneste. Vi blev derfor enige om, at de skulde flytte med os til Frederiksborg, og de blev de første, som byggede sig et Hjem her paa Stedet. Bojesen overtog Snedkerarbejdet ved Skolens Opførelse, og allerede i Sommeren 1895 flyttede de ind i et Hus, som han havde bygget sig ved det sydvestre Hjørne af Skolens Jordstykke. Her fødtes deres ældste Harald Boe Bojesen, der nu er Boghandler i Aabenraa, og her fik adskillige af de unge Haandværkere, som arbejdede paa Højskole-

bygningen, et godt Hjemsted. — Det var ogsaa godt for mig, naar jeg kom for at se til Byggeriet, at jeg fik Tilhold i deres lille Hjem. Vi vil ikke glemme den Hjælp, som de ydede os paa mange Maader i den travle Tid. — Da Skolen kom i Gang, blev Bojesen Lærer i Gymnastik, Legemslære og Tegning. Han vilde gerne have oprettet en Haandværker-afdeling her. Men det stred imod min Tanke om kun at holde »ren Højskole«. — Bojesen var ikke nogen fremragende Taler, men han havde en ædel Forstaaelse af Højskolesagen. Hans Slægtsarv blev et godt Indskud i vor fælles Gerning. — Kristine Bojesen var en karakterfuld Kvinde, som tog ivrig Del i Skolens Arbejde, særlig i Sangundervisningen, hvor hun kunde støtte sig til sin solide musikalske Uddannelse. — Desværre blev hun senere sjælesyg, og nogle Aar efter hendes Død rejste hendes Mand til København, hvor han blev Inspektør paa Vanførehjemmet.

Den ældste af mine Medlærere, kun halvandet Aar yngre end mig, var *Ole Jensen*. Han har indtil denne Dag været vor trofaste Fælle i Højskolegerningen og en prøvet Ven gennem de mange Aar. — Ole Jensen er en Husmandssøn fra Odsherred, aandelig vakt af Ernst Trier paa Vallekilde. Han har altid i sin Tale og Tankegang bevaret det sællandske Folkepræg, som jeg har elsket fra min Barndom. Hos Trier lærte han især at fortælle Bibelhistorie og var i flere Aar Friskolelærer i Rosilde paa Fyn, hvor han fandt sin gode Hustru. — Vi lærte hinanden at kende, da han som ung blev Elev paa den udvidede Højskole i Askov. Da han nogle Aar senere, mens han var Friskolelærer, opholdt sig en Vinter igen paa Askov, blev han min Hjælper ved Undervisningen i Dansk. — Naar jeg fik ham til at opgive sin Friskolegerning for at rejse med os til Frederiksborg, var det især, fordi jeg haabede, at han kunde styrke vor Skole ved det Forhold til den jævne Befolkning, som han havde

forud for mig. Og dette Haab er blevet glædelig opfyldt. Han har ikke alene været meget for vore Elever, men ved ham er vor Højskole blevet bedre rodfæstet blandt Nord-sællænderne, end jeg havde magtet paa egen Haand.

Den mest »fremragende« Lærer, som jeg fik med til Arbejdet, var den unge theologiske Kandidat *Thomas Birkedal Bredsdorff*. — Han havde ogsaa været min Elev paa Askov, og jeg kendte godt hans Hjem i Jærnvad Præstegaard. Hans Mor var en Datter af Vilhelm Birkedal, og gennem hende var hans Sind fra Barndommen blevet fyldt af en rig aandelig Arv. Som Student havde han mødt den radikale Strømning i det moderne Aandsliv, som især skyldtes Georg Brandes, og hans bevægelige Sjæl kom derved ind i en stærk Brydning af Romantik og Realisme. Den alvorlige Krise, som dette fremkaldte i hans indre Liv, var endnu ikke til Ende, da han blev Højskolelærer. Men netop dette gav ham en mærkelig Evne til at vinde vore Elevers Øren. — Mens jeg var tidlig afklaret og derfor stod mine Lærlinge temmelig fjernt i sjælelig Henseende, var han i fuldt Maal ung med de Unge. Naar han, halvt begejstret og halvt tungsindig, talte ud af alt det, som gærede i hans Sind, kunde hans Sjælestømme blande sig med deres. Men Gæringen var hos ham saa meget rigere end hos dem, at de maatte føle det som Livstilførsel at faa Del deri. Han var ogsaa bedre egnet til Samtaler med de enkelte Elever end mig, da det var, som om han søgte Svarene sammen med den, han talte med, mens jeg gerne gav en færdig og klar Besked, der ikke altid var tilpasset efter deres Udviklingsstade. — Jeg tror, det er godt, naar en Ungdomsskole har Lærere af begge Slags: modne Mænd, som kan gøre tydeligt Rede for aandelige Spørgsmaal, og unge Lærere, der kan slaa Følge med deres Elever i Higen efter en Løsning. — Ganske vist maa den, som skal være Vejleder, ikke savne aandeligt Lys, naar han ikke som en blind skal føre andre blinde omkring i

en Mose. Men Thomas Bredsdorff havde altid Lysning over sit Liv fra den Tro og det Syn, han ejede fra sin Barndom. Det viste sig da ogsaa snart, at han fra sine tungsindige Nattetanker naaede ud i Dagens Lys, saa der blev Morgenglans over hans stemningsfulde Taler.

Da han havde afgæret, varede det ikke længe, inden han blev en folkelig Taler, der kunde maale sig med mig. Ja, han var vel nær ved at tage Luven fra mig, da hans Ord blev baaret af en stærkere Stemning, og han havde en historisk-poetisk Sans, som efter min Mening overgik hans berømte Morfars. — Det var herligt at høre ham tale om de gamle danske Folkeviser eller om Grundtvigs Højtidsalmer. Og det var til den anden Side kosteligt, naar han udfoldede sit elskværdige Lune i Fremstilling af Holbergs komiske Digtning.

Som Skolemand var jeg hans Læremester, og jeg antager, at hans Livssyn fik en Del Paavirkning fra mig. Vi var hele Livet igennem godt enige om alt, hvad Grundtvig har sat ind i det danske Folkeliv. Men han havde en frejdigere og friskere Maade at udtale det paa, og derved blev han vel nok som moden Mand den ypperste Forkæmper for Højskolesagen, vi havde. Men han var ikke aandelig Fører for vor Fylking, lige saa lidt, som jeg var det. — Efter de første Foregangsmænds Død har vi overhovedet ikke haft nogen saadan Høvding iblandt os. Men det er vel heller ikke nødvendigt, naar kun vi, som er Profeternes Lærlinge, vil tjene tro under Aandens Førelse. *Han* alene er dog den eneste rette Fører for fri Mænd i Livets Skole.

Den jævnbyrdige Stilling, som Bredsdorff vandt ved min Side, fristede os — Gud ske Lov — ikke til indbyrdes Skinskyge. Selv da han, efter elleve Aars Samarbejde, forlod os for at oprette sin egen Højskole ikke langt herfra, følte jeg det ikke som en nærgaaende Konkurrence, men saae derpaa som en god Udvidelse af vor fælles Arbejdsmark. Ros-

kilde og Frederiksborg Højskoler kom til at staa for mig som to Søstre, der tjente den samme Sag. Der viste sig da ogsaa at være god Brug for dem begge, da de i den følgende Snes Aar begge havde stærk Tilgang fra alle Landets Egne.

Mens Bredsdorff og jeg saaledes kunde føle os som trofaste Arbejdsfæller, saa længe han levede, tror jeg nok, at det, især i de første Aar paa Frederiksborg Højskole, var en Skuffelse for ham, at det personlige Venskab imellem os ikke udviklede sig saa frodigt, som han havde ventet. Jeg var for travlt optaget og for lidt egnet til den nære Fortrolighed, som han attraaede. — Da han selv blev Forstander, forstod han vist bedre, at et saadant inderligt Samliv i Manddomsaarene er sværere at føre end i de unge Dage. Vi maa være glade, naar vi da har en Hustru, med hvem vi kan dele alt. — Derimod kan et ærligt Venskab efter Opskriften: Elsk mig lidt og elsk mig længe! — godt trives mellem dem, som har en fælles Livsgerning. — I den Henseende regner jeg mig for en lykkelig Mand. Jeg har altid følt mig som Ven med dem, jeg har samarbejdet med i Højskolens Tjeneste. Vi Lærere paa Frederiksborg Højskole har stadig dannet et saadant Vennelag, og jeg regner dette for langt vigtigere end de enkelte Medarbejderes fremtrædende Evner. Naar en Skole ikke skal bæres af en eneste Mand, maa der dannes en Livskreds, der aandelig kan virke sammen. De maa være enige om det bedste og glade ved hinanden. Et saadant Vennelag har i Virkeligheden større Magt end selv de klogeste Mænd, som gaar hver sine Veje. Aanden maa have et menneskeligt Fællesskab at virke i. Dette er Fordelen ved en fri Skole, hvor man kan vælge sine Medarbejdere blandt sine Meningsfæller. Og jeg har aldrig fortrudt, at jeg har gjort dette til Hovedsagen under min Ledelse af Frederiksborg Højskole. Jeg vilde meget frabede mig en Lærer, selv med geniale Evner, der

ikke kunde indgaa i det Vennesamfund, som vi her har dannet med hinanden.

Da det ikke er Højskolens, men min egen Historie, jeg fortæller om i denne Bog, vil jeg ikke prøve at give en nærmere Beskrivelse af det daglige Skolearbejde, vi her har udført. Men jeg kan henvise dem, som ønsker Besked derom, til de Aarsskrifter, som stadig er udsendt herfra siden 1908, og særlig til det Mindeskrift, der udkom i 1920, da Frederiksborg Højskole havde bestaaet i 25 Aar.

Derimod vil jeg gerne sige nogle Ord om, hvad jeg regner for det ejendommelige ved min egen Gerning som Højskolemand, — vel vidende, at andre i visse Maader kan dømme bedre derom, end jeg selv kan. — Det har aldrig været mit Maal at bringe noget nyt til Torvs i den almindelige Højskoleundervisning. — Da jeg tog fat i Frederiksborg, fortsatte jeg i samme Stil som paa Askov, for saa vidt det passede for de mindre udviklede Tilhørere, jeg nu fik. Herved kom det mig tilgode, hvad jeg paa Fyn havde hørt om Kolds Fremgangsmaade. — Men skønt jeg saaledes trøstigt optog Arven fra den ældre Højskole, kom jeg dog uvilkaarlig, paa Grund af mine personlige Anlæg og de skiftende Tider, til at afvige noget fra det overleverede.

Trods min Fortrolighed med de gamle nordiske Oldsagn, kunde jeg ikke, som Ludvig Schrøder, gøre dem til Grundlag for min Tale til de Unge. Jeg maatte rykke nærmere til Nutiden for at finde det digteriske Billedsprog, som kunde tjene til Fjederham for mine Tanker om Sjælelivet. Jeg fandt det bedst i vor Guldalderdigtning, hos Oehenschläger, Grundtvig, Ingemann og især hos Frederik Paludan-Müller. — Det havde næsten vakt Anstød hos Schrøder og hans Hustru, da jeg i mit sidste Askovaar fandt paa at holde en Række Foredrag om *Adam Homo*. Men det var lykkedes saa godt, at jeg siden stadig er vendt tilbage til dette Emne.

Hvad jeg har haft paa Sinde til Oplysning om Sjælelivet, er gledet let ind i den grundmenneskelige Ramme, som dette Mesterværk frembyder. Og da vore Elever altid har hørt med levende Interesse derpaa, tør jeg sige, at jeg her har fundet et Felt, hvor »Lærerens Evne og Elevernes Trang mødes« paa en lykkelig Maade.

I det hele har jeg maaske lagt mere Vægt paa det poetiske end paa det historiske, som tilsammen danner Højskolens Livselement. Men jeg skal dog meget have mig frabedt at blive stemplet som en Æstetiker. Jeg har kun liden æstetisk Sans, og jeg vilde anse det for en stor Synd at gøre Højskolen til en Rugeplads for unge Skønaander. Men jeg har lært af Grundtvig, at Digtningen har et højere Maal end at bringe Kunstnydelse til en lille udvalgt Flok af æstetisk dannede Mennesker. Den er en virksom Kraft i Folkelivet, naar den træder i Aandens Tjeneste, og der er intet bedre Middel til Ungdommens Forædling end den Strøm af højere Liv, som de ægte Digttere har tilført vort Folk. — Poesien skal vække »den digtende Trang under Arbejdets Gang«, som sætter Frugt i Haandens Verden, mens den samtidig gør Menneskets indre Liv dybere og rigere. Det danske Folks Historie i det nittende Aarhundrede burde overbevise alle om denne Kendsgerning.

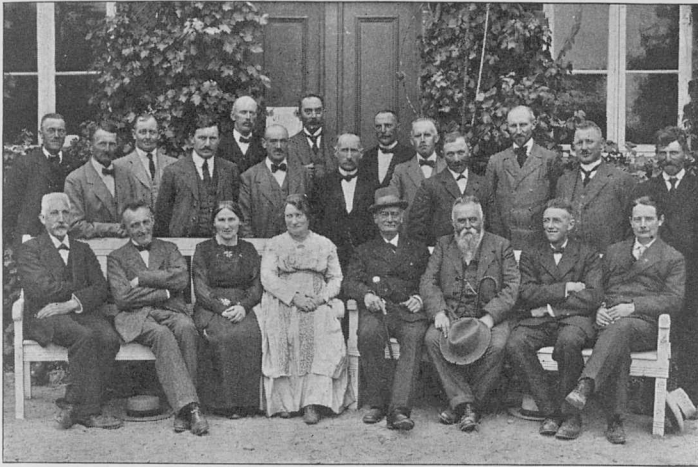
Imidlertid har det historiske og det poetiske gerne fulgtes ad hos mig. Derfor rykkede mine historiske Foredrag lige saa langt frem mod Nutiden som min Tale ud fra Digtningen. — Jeg har ganske vist prøvet at gaa i de Ældres Spor ved at fortælle hele »Menneskeslægtens Levnedsløb« paa den Maade, Grundtvig ønskede, og som f. Eks. Schrøder og Jens Nørregaard stadig gjorde det. — Dette var egentlig ikke ren Historieundervisning, men en romantisk Brug af Verdenshistorien som et mægtigt Billedsprog til Oplysning om Menneskelivet gennem dets forskellige Aldere under Forsynets

Styrelse. — Jeg nægter ingenlunde, at den ældre Højskoles Mænd, som gjorde det i god Tro, har udrettet en stor aandelig Gerning derved, og det fornøjer mig, at i det mindste een af de yngre Højskolemænd, Aage Møller ved Flensborg Fjord, har slaaet ind paa den samme Vej. — Men jeg selv har ikke kunnet fortsætte saaledes, og jeg forsvarer dette »Frafald« med, at Aanden har mange Maader at virke paa, og Aandslivet kan træde de Unge lige saa nær gennem en Fremstilling af det sidste Aarhundredes store Folkevækkelse som igennem Fortællinger fra den graa Oldtid.

Efterhaanden har jeg samlet Indholdet af mine historisk-poetiske Foredrag paa Højskolen om det sidste Aarhundredes Folkeliv herhjemme i Danmark og kun lejlighedsvis dvælet ved visse Afsnit af den ældre Verdenshistorie, som f. Eks. de gamle Helleneres Liv og Digtning eller det store Gennembrud i den germaniske Folkeverden, som har sine Hovedskikkelser i Morten Luther og William Shakespeare. — Jeg tror, at de fleste yngre Højskolemænd følger de samme Linjer, og det kan gerne være, at jeg ved min Fremgangsmaade har været med til at danne en ny Retning indenfor den grundtvigske Højskole.

Derimod veed jeg mig fri for at have tilskyndet til den Udartning, der spores hos adskillige af vore unge Højskolemænd, som under Paavirkning af den moderne Videnskab har prøvet at afløse den folkelige Historiefortælling med en livlig Fremstilling af den sociale Udvikling efter Nutidens materialistiske Livsforklaring. — God Oplysning om Samfundslivet bør ganske vist tages med som et nyttigt Emne i Ungdomsskolen. Men naar det udarter til, at man gør en rationel Lære om Samfundets Mekanik eller Naturudvikling til Kærnen i sin Tale, er det et aabenbart Frafald fra Aanden i den danske Højskole. — For mig er Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede Fortællingen om »et Folkeliv af

Guds Naade«. Og under det Synspunkt har jeg søgt at fremstille den med Mund og Pen. — Det er Menneskelivet under Aandens Styrelse og ikke det ydre Samfund under Naturens Lov, som vi altid maa have for Øje.

Fra Højskolens 25-Aars-Fest.

VI.

MINE FOLKELIGE FOREDRAG.

Til en Højskolemands Virksomhed hører det at tage Del i folkelige Møder. Paa Skolén kan man indbyde Egnens Folk til saadanne Sæmmerkomster, men for at faa sine Landsmænd i Tale over hele Landet maa man ogsaa gøre Foredragsrejser til andre Egne. — Jeg betragter dette som et organisk Led af vort Arbejde. Højskolerne kan ikke trives uden denne stadige Forbindelse med de Kredse, hvorfra vore Elever kommer. Men det har aldrig været Hovedsagen for mig at kapre Elever ved mine Rejser i Landet, selv om jeg nok forstaar den Vittighed om os rejsende Foredragsholdere, at vi »er ude paa Jagt og Fiskeri«. — Det har for mig en dybere Betydning at gæste de Vennelag, som vi har rundt omkring i Danmark, for at styrkes i det folkelige Fællesskab, der er Jordbunden for hele vort aandelige Virke.

Jeg ser paa saadanne Møder som en vigtig Del af den fælles folkelige »Opbyggelse« og betragter det som en stor Tilbagegang, naar de udelukkende tjener til Fremme af udvortes Oplysning og tilfældig Underholdning for Tilhørerne. Jeg regner min Tid for mere kostbar end som saa. — Jeg tror heller ikke, der kan blive synderlig Frugt af disse spredte Foredrag, naar man kun ser paa, hvad Kundskab de kan bringe Folk. — Selv hvor man, i Tidens Aand, kommer ind paa samlede Foredragsrækker over bestemte Emner, regner jeg det ikke for meget værd. I den Henseende kan stedlige Lærere ved deres Aftenskoler og Læseforeninger gøre et meget solidere Arbejde.

Naar jeg kommer til en Foredragsforening, er det i Haab om, at vi ved vort Møde skal faa folkelig Opbyggelse sammen, ligesom man ikke gaar i Kirke for at høre ny Lærdomme men for at opbygges ved Menighedens Fællesliv. — Det er ikke for at meddele Oplysning, men for at vidne om det aandelige Liv, jeg holder mine Taler omkring i Landet. Og naar jeg ikke faar Følelsen af, at vi har haft Gavn og Glæde af Samværet med hinanden, kalder jeg Mødet for mislykket.

Selvfølgelig mener jeg ikke, at man i disse Forsamlinger kun skal tale om Aandslivet i det Blaa. Det vilde nok udarte til almindeligt Vrøvl for de fleste af os. Jeg synes heller ikke om, at Talerne svømmer rundt i rørende Snak om deres personlige Følelser. Den Slags Sødsuppe er der serveret altfor meget af i vore Foredragsforeninger. Det er yndet af mange Tilhørere, som bliver overfladisk rørte derved. Men det giver ingen gavnlig Føde for det menige Folk. — Derimod mener jeg, at et godt historisk Foredrag med Liv i er en sund Kost at byde, selv om Foreningernes Formænd tit beder os om hellere at tale »reliøst«, som det kaldes her paa Sælland.

Intet Emne er for Resten ubrugeligt til folkelige Foredrag, naar det kun meddeles ærligt, og naar Taleren har forberedt

sig forsvarligt dertil. — Jeg for mit Vedkommende skriver altid mine Foredrag, inden jeg holder dem, og det er en Miskendelse, naar det ofte siges, at jeg paa Talerstolen kun siger, hvad der falder mig ind i Øjeblikket. — Men jeg føler det altid som en Fallit, naar min Opskrift kommer til at beherske mit Foredrag. Kun naar jeg kommer i Føling med mine Tilhørere og lever i det, som jeg siger, kalder jeg det en vellykket folkelig Tale. Og da vil tit Huskud ranke sig som levende Grønt om Foredragets Ramme, som jeg i Forvejen har lagt til Rette.

Men en historisk Kærne kan jeg daarlig undvære i mine Taler. De kommer derfor mere til at minde om Romancer end om lyriske Digte. Jeg ønsker nemlig ikke at spinde ud af min egen fattige Sjæl, men at slaa paa Strenge, som gennemtoner det danske Folkeliv for den, som har Øre for Klangen.

Min folkelige Foredragsvirksomhed har strakt sig, uden længere Afbrydelse, over alle de 47 Aar, jeg har været Højskolelærer, og da jeg gennemsnitlig har holdt henved 100 Foredrag om Aaret, er Tallet paa dem nu løbet op til over 4500! — Det vilde være usandt, om jeg sagde, at de alle har været gode. Mange af dem maatte vist hellere være uholdte. Som Folketaler har jeg et stort Synderegister. Men jeg ønsker ikke at staa offentlig Skrifte derfor. Jeg vil dog tilstaa, at der har været altfor meget Vind og Vand i den Veltalenheds Strøm, jeg har udgydt over Landet, og at mine Ord sikkert har indeholdt flere Avner end Kærner med Spirekraft i. — Tit har jeg holdt det samme Foredrag paa mange forskellige Steder. Men her har det hjulpet mig, at jeg har kunnet føle Emnet som nyt, naar jeg fremførte det for en ny Tilhørerkreds. — Jeg tror aldrig, min Tale er udartet til tom Deklamation, eller at mine Foredrag, som der nylig er skrevet i et Blad, kan lignedes ved Plader i en Gramofon. Men jeg kender nok Faren, der følger af stor Rutine,

og min vidtløftige Foredragsvirksomhed bærer ogsaa i mine egne Øjne andre Spor af Verdens Forfængelighed.

Da jeg er udstyret med naturlig Veltalenhed og har en gennemtrængende Røst, er det ofte faldet i min Lod at tale til meget store Forsamlinger under aaben Himmel. I de senere Aar, da jeg, alene ved min Alder, har faaet en mere fremskudt Stilling blandt Højskolens Mænd, har jeg ogsaa nu og da ladet mig friste til at tale ved officielle Fester, som ikke har haft noget ægte folkeligt Præg. Jeg ønsker, at dette fra nu af maa ophøre. — Men jeg vil ikke sige, at alle store Møder i det Fri skulde være værdiløse. De *kan* være et festligt Led i Folkets sande Liv, og jeg har mange Gange følt mig baaret af den fælles Stemning, der er gaaet igennem en saadan kæmpestor Forsamling.

Vi veed fra Danmarkshistorien, hvor megen Betydning Møderne paa *Skamlingsbanke*, især det i 1844, fik for Folkets Sag. Grundtvig har i »Skovhornets Klang mellem Skamlingsbankerne« givet et mægtigt Vidnesbyrd derom, og den redelige Niels Jokum Termansen har jeg hørt tale om, hvilken afgørende Indflydelse det fik paa hele hans Liv, at han som tyveaarig Bondekarl var Tilhører ved dette mærkelige Møde. — Mindet om de første Fester har gaaet som et Aandedrag af Danmarks Saga gennem min Sjæl, hver Gang jeg selv har staaet, som Taler eller Tilhører, paa Skamlingsbanken. — Tit har jeg tænkt paa det store danske Flag, som vajede paa Bankens Top hvert Aar indtil 1864, da det blev gemt hen med den Bestemmelse, at det først skulde hejSES igen, naar Sønderjyderne kom tilbage til os. Den Dag maatte det blive dejligt at komme til Møde paa Højskamling!

Men da Dagen kom, fortonede Minderne fra Skamlingsfesterne sig under det vidunderlige Møde i *Dybbøl Skanser*, der nu staar for mig som det danske Folks rette Festplads.

— Min Hustru og jeg tog Del i dette Folkestævne, hvor halvhundrede Tusende Mænd og Kvinder fra alle Danmarks Egne var Vidne til den Pagt, der blev sluttet mellem den danske Konge og Sønderjyderne. Det staar for mig som min største historiske Oplevelse. — Nogle Uger senere talte H. P. Hanssen og jeg paa samme Sted til adskillige Tusende, som de danske Ungdomsforeninger havde stævnet sammen. Det var som et fornøjeligt Andendags-Gilde efter den store Folkefest.

Folkemøder i god dansk Aand kendte jeg ogsaa fra Askov, naar vi samledes med Sønderjyderne i *Skibelund* Krat, og dær havde jeg nogle Gange selv været Ordfører. —

Da jeg kom her til Frederiksborg Højskole, var jeg opsat paa at samle Kulsvierne til lignende Møder under aaben Himmel, hvor der ikke var Dans og Gøgl og Drikkeri, men hvor Folk kom for at lytte til Taler, synge sammen og spise deres medbragte Mad i det Grønne. — Jeg fandt, at *Fruebjerg* i Gribskov, med den vide Udsigt over det vestlige Nordsælland og med sin græsbevokste Skraaning i Læ af de høje Bøge, maatte være et udmærket Sted dertil. Tanken vandt Tilslutning hos gode Mænd i Amtets forskellige Egne, og den første Sommer, vi var her, ved St. Hans-Tide, den 21. Juni 1896, holdtes der første Gang et vellykket Folke-møde paa *Fruebjerg*.

Der var netop i de Dage et Selskab af Sønderjyder paa Besøg i Nordsælland, og det forhøjede naturligvis Feststemningen, at de med H. P. Hanssen som Ordfører tog Del i Mødet. Desuden talte Præsten Frederik Bruun og jeg. Vore Sommerpiger havde pyntet Festpladsen og sang flerstemmige Sange for os. — Der var henved 2000 Mennesker til Mødet, og det forstyrrede os ikke, at der indtraf et Regnskyl, især da vi trængte dertil efter en lang Tørke. — Den Skæbne har fulgt os senere, at det næsten altid har været daarligt

Vejr ved Fruebjergsmøderne. Det er ligefrem blevet en Talemaade i Egnen, naar Folk længes efter Regn: Ja, bi nu kun til Fruebjergsdagen, saa kommer den nok!

Trods dette ydre Uheld har en trofast Stamme paa over 1000 Kulsviere stadig givet Møde paa Fruebjerg. — Naar vi enkelte Gange har haft smukt Vejr, er Deltagernes Tal vokset til det dobbelte. Men da har vi haft den Ulempe, at nogle af dem har været nysgerrige Folk, som stillede sig i Forsamlingens Udkanter og snakkede temmelig højlydt omkap med Talerne. Jeg priser derfor Graavejret, naar det kun ikke giver saa megen Væde, at man ikke kan sidde i Græsset.

Naar jeg henfalder til denne Snak om Vejret, kommer det af, at det virkelig har været en alvorlig Prøvelse for mig, som ellers lader hver Dag sørge for sig, naar Barometeret er faldet Dagen før det store Skovmøde. Men paa en Maade har det været til Gavn for mig at se med Ængstelse paa Udsigterne. Det har gjort mit ellers rolige Sind bevæget og har derved beredt mig til at tage Højtidsdagen med mere Alvor.

I det hele maa jeg sige, at Folkemøderne paa Fruebjerg har været meget for mig. Jeg har altid forberedt mig særlig godt til den Tale, jeg skulde holde dær, og under Forberedelsen er jeg tit blevet saa stemningsfuld, at jeg har faaet Mod til at digte en Sang til Mødet. — I Aarenes Løb har jeg lavet saa mange »Fruebjergssange«, at de kan fylde en lille Bog. — Jeg veed godt, at det ikke er rigtige Digtværker. Det er kun »den digtende Trang under Arbejdets Gang«, som har faaet Luft i dem, og mange af dem er egentlig kun en Slags rimede Festtaler. Men da jeg altid har lagt min Sjæl i disse Kulsviersange, kan de godt tages som et Udtryk for, hvad jeg har stilet paa med Folkemøderne. De er skrevne ud af min Kærlighed til Nordsællands Skove og Nordsællændernes Folkesind. Jeg tør derfor kalde dem et historisk-poetisk

Bidrag til min Hjemegns Saga. Og de blev tit en god Indledning til, hvad jeg havde at sige ved Mødet.

Men selvfølgelig var mine smaa Vers ikke Festens Blomst. Nej, det var Folkestævnet selv med sin gode danske Stemning. — Jeg har ikke naaet, hvad jeg drømte om, da jeg slog mig ned i Midten af Nordsælland, at fremkalde en bred folkelig Vækkelse i dette Overdrev af vort Fædreland. Det skyldes maaske mest mig selv, der af Magelighed og Travlhed ikke har ofret mig derfor, som jeg skulde. Men naar jeg en Midsommerdag har staaet under Bøgene paa Fruebjerg og talt til mine kære nærmeste Landsmænd, saa har jeg næsten altid følt en dyb og ren Glæde ved Fællesskabet imellem os. Paa saadanne Dage har Aanden givet mig Fryd over Folkelivet. Mine Barndoms minder og Ungdomsdrømme har gæstet mig i et lifligt Øjeblik og atter malet mig for Øje, hvad det er for et Paradis, vi skal stile imod midt i denne traurige Verden. — Hvad andre har faaet ud af disse Møder, veed jeg kun lidt om. Jeg har vel dær som andensteds selv snakket for meget til at faa mine Omgivelser til at ytre sig. Men jeg tror dog, at Haabet for vort fælles Folkeliv er blevet styrket hos flere end mig ved disse festlige Møder i den grønne Skov.

Nu har jeg i 33 Aar ledet Folkemøderne paa Fruebjerg, og da Mødet i Sommer gik i Vasken, fordi det regnede stærkere end sædvanligt, blev det mig en Paamindelse om, at det bør være andre, som skal fortsætte dette lykkelige Arbejde, som her er begyndt, til folkelig Samling i de skiftende Tider.

VII.

ET VINDU I VEST.

Mens Møderne paa Fruebjerg peger hen paa, hvad der kan gøres til Næring af Folkelivet herhjemme i Danmark, fik jeg i det tyvende Aarhundrede en anden Virksomhed knyttet til min Skolegerning, som peger udad mod Livet i den store Verden.

Indtil jeg blev halvhundrede Aar, var næsten alle mine Tanker bundne til Oplysningsarbejdet i Danmark og det øvrige Norden, og jeg havde kun ringe Forbindelse med Folk i fremmede Lande. — Men nu aabnede der sig en Udsigt til at komme i Føling med Mennesker paa den anden Side Vesterhavet.

Da jeg en Nat ved Aarhundredskiftet sad alene i Ventesalen paa Fredericia Banegaard, opsteg der pludselig den Tanke i mit Sind: Du er endnu ikke for gammel til at lære Engelsk og sætte dig ind i Aandslivet derovre! — Jeg blev saa glad ved dette Huskud, at jeg kom til at le højt i min Ensomhed. Hvorledes Ideen opstod, kan jeg ikke gøre Rede for. Men fra den Tid blev jeg opmærksom paa, hvad der kom indenfor min Synskreds fra den angelsaksiske Folkeverden.

Ved en Rejse i Tyskland havde jeg faaet forøget Afsmag for den preussiske Militarisme trods al den Intelligens, som var lagt deri. I Modsætning dertil var jeg tiltalt af den ny Verdensdannelse i England og Amerika, som havde sit Grundlag i det praktiske Nutidsliv og kun havde lidt at

gøre med klassisk Lærdom i romersk Aand. Jeg forestillede mig, hvorledes en engelsk Ingeniør med Sixpence og Shag-pibe kunde udfolde en større Kraft ved at trykke paa Knappen til en elektrisk Ledning end et helt preussisk Regiment med sine Uniformer og Parader. Jeg glædede mig over, at Menneskeligheden havde en anderledes fri Mark for sig i England end i Tyskland, hvis Kejserslægt altid har været mig modbydelig. — Den engelske Historie lærte mig, at Kampen med Naturmagterne, som jeg personificerede i den britiske Søfarer, var en langt bedre Skole i ægte Mandighed end Soldatervæsenet, hvis ypperste Udtryk jeg fandt i en intelligent og æresygt preussisk Officer, men som vore ivrige Forsvarsvenner ogsaa gjorde til Maalestok for Mod og Manddom i vort lille Fædreland. — Men disse Forestillinger fik først rigtigt Liv for mig, da jeg kom i personlig Forbindelse med engelske Mennesker og kom til at samvirke noget med dem i Folkeoplysningen.

Allerede paa Askov havde jeg truffet enkelte engelske Skolemænd, der kom for at lære vore Folkehøjskoler at kende. — Den ihærdigste af disse »aandelige Turister« var Mr. *I. S. Thornton* fra London. Han var Lærer ved en højere Skole, men var mest optaget af at studere fri Skoleformer i andre Lande. — Omkring 1890 kom han første Gang til Danmark, hvor han opdagede de grundtvigske Højskoler og blev deres begejstrede Ven. Mindst tyve Gange rejste han over Vesterhavet for at deltage i nordiske Skolemøder og besøge talrige Højskoler i Danmark, Norge og Sverige. — Han var ingen aandelig Fører, og han trættede os lidt ved sit sære Væsen og sine utallige Spørgsmaal. Men han blev ved sin virkelige Kærlighed til Sagen og sit ufortrødne Arbejde for at oplyse sine Landsmænd om Grundtvigs Skoletanker en aandelig Færgemand mellem England og Danmark.

Da vi flyttede til Frederiksborg, besøgte han os ogsaa her og førte flere Gange andre Englændere med sig. — Thornton var kommet i Forbindelse med *Kvækerne* i Birmingham og York, der har gjort saa meget for voksne Folks Oplysning. De store Chokoladefabrikanter Cadbury og Rowntree blev interesserede ved hans Fortælling om de danske Ungdomsskoler. En Dag kom Thornton til Frederiksborg Højskole med Mr. George Cadbury jun. fra Bournville og Mr. Arnold Rowntree fra York. — Men det følgerigeste engelske Besøg i Danmark var dog det, som nogle Mænd fra den samme Kreds med Thornton til Fører gjorde i 1908.

Blandt Deltagerne var en ejendommelig begavet Skolemand ved Navn *Tom Bryan*. — Han var en Arbejdersøn fra Leicestershire og havde fra sin Barndom selv maattet slide for Føden uden at faa nogen regelmæssig Skolegang. Senere kom han til Studeringer. Han læste ved Universitetet i Glasgow og tjente Midlerne dertil ved om Sommeren at arbejde i Dokkerne. Da han var blevet Master of Arts, kom han til at forestaa et Settlement i Syd-London, hvor der virkedes for aandeligt Liv i den fattige Arbejderbefolkning, og her vandt han i den Grad Folks Tillid, at han blev valgt til Mayor (Borgmester) i sit County. — Imidlertid var han blevet kendt med Kvækerne og lod sig optage i deres »Vennelag«, Society of Friends.

Den udmærkede gamle Fabrikant George Cadbury, som havde grundlagt Havebyen Bournville ved Siden af sin Chokoladefabrik tæt syd for Birmingham, fik Tom Bryan til at flytte dertil for at forvalte hans Jordegods og tage Del i det Oplysningsarbejde, hvori Cadbury var Sjælen. Det gjaldt om at holde Skole for de unge Arbejdere. Men hverken Cadbury eller Bryan var klare over, hvorledes det bedst kunde ske, da en faglig Undervisning i Forbindelse med Kvækernes Bibelskoler ikke rigtig vilde slaa an.

Nu kom Bryan med de andre Englændere til Danmark i

1908. Og her fik han paa Vallekilde et engelsk Foredrag af Valdemar Bennike at høre om den danske Folkehøjskole. — Det greb ham stærkt, da Bennike fortalte om Kold og om »det levende Ord«, hvormed Højskolens Mænd taler til Sjælen hos den danske Ungdom. — Bryan vendte hjem til England med det brændende Ønske at prøve, om en Skole i Kolds Aand ikke kunde blive Vejen til Arbejdernes Vækelse. — Cadbury og hans Sønner stillede sammen med Arnold Rowntree, Midler til Raadighed, og i Januar 1909 aabnede Bryan i Villaen *Fircroft* i Bournville den første engelske Højskole efter dansk Forbillede.

I Foraaret 1909 traadte den utrættelige Mr. Thornton en Dag ind ad Døren til mig. Han fortalte om Skolearbejdet i *Fircroft* og vilde nu have, at jeg skulde indbyde Tom Bryan (som jeg aldrig havde set) og hans første Skolehold, omtrent tyve unge engelske Arbejdere, til et Besøg paa Frederiksborg Højskole. — Jeg var ikke meget villig dertil og undskyldte mig bl. a. med, at jeg ikke engang kunde saa meget Engelsk, at jeg kunde sende dem en ordentlig Indbydelse. Men Thornton stak mig uden videre en Pen i Haanden og begyndte at diktere mig et Brev til Arnold Rowntree, der var i *Fircroft*-Skolens Bestyrelse. Jeg maatte da føje ham, og snart efter kom der en Takskrivelse fra Bournville, som meldte, at Tom Bryan vilde komme med sine Lærere og Elever til Hillerød den 11. August og være en Uge hos os.

Jeg var ikke synderlig godt tilpas, da jeg stod paa Hillerød Station for at tage imod dette vildfremmede Selskab. Men da de kom myldrende ud af Toget med deres Rygsække og flokkedes om mig og lo som glade Børn, mens de snakkede i Munden paa hinanden, blev jeg revet med af Stemningen og butrede paa med mit daarlige Engelsk, saa godt jeg kunde. Det var, som vi straks blev gode Kammerater. Jeg følte mig hjemlig iblandt dem og syntes, at de lignede opvakte danske Højskolekarle forbavsende meget. — Tom Bryan, som jeg

her saae første Gang, kom mig i Møde med et skælmsk Smil. Hans spillende brune Øjne lyste af Vid og Hjertelighed, saa at jeg straks følte mig som Ven med ham.

Saasnart Selskabet var kommet hjem til vor tomme Skole, fyldte de den med Sang og Latter. Min Kone havde sørget for en Kop »strong tea«, som Englænderen sætter saa megen Pris paa, og min lille muntre Speech ved Bordet blev hilst med Klapsalver og »Hurræer«. — Jeg mærkede med Glæde, at de unge Mænds løsslupne Kaadhed var forbundet med fuldkommen god Tone. Det var et helt Sjælebad at komme ind i deres lystige Lag. — Og som Tonen var slaaet an, holdt den sig i den Uge, de levede hos os. Enhver Fejlsnak blev hilst med stor Munterhed, og det varede ikke længe, inden jeg lærte at synge med de Fugle, jeg var iblandt. — Det er en stor Fordel for os Danske, at Englænderne hverken kan eller vil lære vort Sprog. Desbedre kan vi lære deres, naar vi færdes imellem dem fra Morgen til Aften.

Det var dog ikke lutter Løjer, de bragte med sig. Det mærkede vi den næste Dag, da vi samledes til »Morning-reading«. Da var der Andagt og Alvor over Forsamlingen, især naar Tom Bryan tog Ordet. — Han havde en forunderlig Evne til at tale lige ind i Sjælen paa os alle. Det var just ikke Prækener, han holdt. Emnet var snart et Digt, snart et socialt Spørgsmaal, snart nogle Linjer fra det gamle Testamente, som disse Englændere nævner med stor Ærbødighed men derefter udlægger med den største Frihed til Oplysning om brændende Nutidsspørgsmaal. — Det faldt ikke Bryan ind at kritisere de gamle Tekster, men han anvendte dem dristig som Udgangspunkt for sine korte Taler, der viste, hvor godt han kunde forene sin Ærbødighed for Bibelen med sit fri, tit meget radikale Syn paa Menneskelivet i vore Dage. — Jeg mærkede straks, at denne Mand var en Ordfører af Guds Naade, ja, at han overgik de fleste danske Højskolemænd i sin Brug af »det levende Ord«. Det

var intet Under, at han var blevet begejstret for Christen Kold, meget mere end for Grundtvig, som han næsten intet kendte til.

En anden Ting, som gav Fylde i vort Samliv, var Engländernes Sang, som var sjælden kraftig og god. Men det var ejendommeligt, hvor let de kunde gaa over fra de alvorligste Salmer til de lystigste Sømandssange eller komiske Kærlighedsviser. — De savnede det Mellemlid, vi har i vore Folkesange. Og Bryan, som blev opmærksom paa dette, var ivrig efter at faa engelske Oversættelser af saadanne Sange som: »Høje Nord, Friheds Hjem«, »Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord« osv.

Vor Gymnastiklærer, som ikke kunde Engelsk, holdt »Dagsøvelser« med dem paa den Maade, at han tog een af dem hen til sig i Midten af Salen og viste paa ham, som en Gliedermann, hvad de andre skulde gøre. Denne Pantomime gik fortræffeligt. De kraftige Boys var saa ivrige, at de tit tumlede om, fordi de sprang rask til uden at kende Bevægelsens rette Maal, og dette vakte straks almindelig Jubel.

Jeg havde sørget for, at der blev holdt Foredrag for dem paa Engelsk om danske Forhold. Den daværende Justitsminister, Svend Høgsbro, fortalte om vore Andelsforeninger, Anders Vedel om Fattiglovgivningen, vor Landsmand fra Amerika, Carl Hansen, om Livet blandt de Danske i de Forenede Stater. — Desuden gjorde vi Udflugter til Hillerød, Fredensborg, Helsingør, Helsingborg og København.

Jeg har aldrig oplevet en gladere Uge paa Frederiksborg Højskole, og jeg tror næppe, nogen har faaet en livligere Undervisning i et fremmed Sprog, end jeg fik i de Dage. Jeg ser, at jeg endog førte min sædvanlige Dagbog paa Engelsk!

Dette festlige Besøg blev Indledning til en fortsat Vekselvirkning mellem Frederiksborg og Fircroft. Bryan og jeg

skrev mange Breve til hinanden, og i Sommeren 1910 gjorde vi Aftale om et Genbesøg af Danskere paa hans Skole i Bournville. — Saaledes kom jeg første Gang i mit Liv til England.

Vi var et Selskab paa godt en halv Snes, som fulgtes ad: Min Kone og jeg, vor Datter Elisabeth og vor Søn Gunner, Sommerskolens mangeaarige Lærerinde Kirstine Svensgaard fra Tim, Niels Dael, Helge Hostrup, H. A. Rosendal, Præsten Geert Jørgensen og et Par andre. — Hvis jeg skulde fortælle alt, hvad jeg mindes fra denne Englandsfærd, vilde det udarte til en altfor lang Rejsebeskrivelse. Men jeg kan henvise dem, der ønsker nærmere Oplysning derom til et Par Stykker, som jeg skrev i »Højskolebladet«s Julenummer 1910 og i et følgende Nummer af Bladet.

Den trofaste Mr. Thornton, som havde været i Danmark den Sommer, fulgte os over Vesterhavet som en Cicerone. Ved Landingen i Parkeston blev vi modtaget af Tom Bryan, der rejste med os til London, hvor vi tilbragte fem travle Dage for en billig Pris. — Af alt det, vi saae i den kæmpestore By, gjorde Westminster Abbey med sine historiske Minder og Hædersgravene for engelske Stormænd vel nok det stærkeste Indtryk paa mig. Det var en Gang gennem hele Englands Saga at vandre om derinde. — Et andet næsten overvældende Indtryk fik jeg af Menneskestrømmen i Citys Gader.

Jeg veed, at man kan føle sig uhyre ensom i en fremmed Verdensstads Vrimmel. Det havde Grundtvig gjort, da han første Gang kom til London. Men min Stemning var en helt anden derved. Jeg følte mig paa en underlig tryk Maade omgivet af Medmennesker paa alle Sider. Og disse Mennesker var endda mine nære Folkefrænder. Alting var ganske vist anderledes stort, end jeg kendte det fra Livet i mit Fædreland. Men det kom mig ikke fjendtligt i Møde, som da jeg nogle Aar før havde spaseret alene omkring i Berlin.

Det var Frænder, som jeg besøgte med samme glade Beundring, som en lille Fyr kan have, naar han kommer hos sine voksne Fætre. — Det gav Luft i Lungerne at færdes i en saa storstilet og dog hjemlig Menneskeverden. Men saaledes kunde jeg ikke være blevet stemt, hvis jeg ikke nærmest om mig havde haft nogle danske og engelske Venner, som dækkede mig imod det umiddelbare Møde mellem et ensomt Hjerte og en stor kold Verden.

Man siger, at Englænderne nødigt aabner deres Hjem for Fremmede. Men i saa Fald skete der en lykkelig Undtagelse derfra overfor os. — Som vi i London havde lært den store Verden lidt at kende, saa fandt vi i Bournville smaa Hjem, der virkelig aabnede sig for os og tog os ind til deres Liv om Arnestedet. Hele vort Besøg hos Kvækerne blev saa hyggeligt for os, som om vi havde været Venner med dem i Forvejen. — I det rent udvortes fandt vi straks stor Lighed mellem dem og gammeldags Grundtvigianere i Danmark. Deres Jævnhed i Klædedragt og daglige Omgængelse svarede helt til vor egen folkelige Stil. — Dybere inde kunde vi samstemme med dem i det rent menneskelige, der ikke gør Forskel paa Folk efter deres ydre Vilkaar. »Kongen er ikke mer end et Menneske, og Tiggeren er ogsaa et Menneske,« — det er et Udtryk for Kvækernes demokratiske Sindelag, som falder godt i Traad med, hvad vi saa tit har sunget:

Saa er vi alle Kongebørn,
Skønt fattige og ringe.

Men det Fellowship eller Fællesskab mellem Mennesker, som Kvækerne virker for, var, som alt i England, mere vidtspændende end i vort lille Land. Derovre lærte jeg at kende den almindelige Menneskelighed (Humanity) som mer end en sødladen Drøm. — Hjemme havde de sværmerske Talemaader, som vore løsskruede Idealister fører i Munden, altid virket frastødende paa mig. Deres begejstrede Snak om hele

Menneskeslægtens Velfærd syntes mig baaret af ren Fantasi uden Rod i den sande Kærlighed til Næsten. Alle de store »Sager«, som føg os om Ørene før Verdenskrigen, var mig for luftige til, at de kunde gaa mig til Hjertet. Men i England har »det Humane« anderledes Grundvold i det virkelige Liv. Et Folk, som lever midt i et mægtigt socialt Røre, og som gennem dets Verdensrige staar i virksomt Forhold til andre Folkeslag rundt om paa Jordkloden, har god Aarsag til at bevæges af Spørgsmaal, der omspænder hele Menneskeheden. Paa dette Grundlag er det, at det lille Kvækersamfund udfolder sin beundringsværdige praktiske Humanitet, der ikke mindst under Verdenskrigen maatte falde os alle i Øjnene. De *gør* virkelig noget for deres Medmennesker uden at spørge om Nationalitet eller Konfessioner. Det var et sundt Sjælebad for mig at komme ind i en saadan Humanisme.

Kvækernes religiøse Liv var betagende for mig, naar jeg sad en Time i deres Forsamling, hvor »Tavsheden« (the silence) raader mere end Ord. — Jeg kom til at forstaa deres Tale om »det indre Lys«, som stiger op fra Hjertedybet, naar der er fuldkomment stille omkring en. Det var en rendyrket naturlig Religiositet, som kan findes hos ethvert Menneske. Der er intet sekterisk deri. Men dens Tilknytning til bibelsk Kristendom, som gammeldags Kvækere ikke vil undvære, synes mig ikke fuldt organisk, og deres Mangel paa »kirkelig Kristendom« er ganske aabenbar. — Det er kun Natursiden af Religionen, som de har udviklet med enestaaende Liv. Det Menighedsliv, som bygger paa Guds Gave i Kristus med Ordet og Naademidlerne, er dem aldeles fremmed. — Grundtvig sagde derfor rent ud, at Kvækerne var ikke Kristne. Men han ærede den Menneskeand, som rørte sig saa kraftigt i deres Samfund.

Jeg skulde tro, at Kvækerismen er en udmærket Forberedelse til Kristendom, og jeg finder det naturligt, at unge

Danskere, som endnu ikke har indlevet sig i den kristne Menighed, kan blive saa stærkt betagne af Kvækeraanden, at de foreløbig finder, at man deri har alt, hvad der behøves til Sjælefred. — Det er jo ogsaa en Kendsgerning, at den Form for Religjøsitet, som er klarest udviklet i Kvækernes Samfund, spiller en overordentlig Rolle i vor Tids religiøse Forestillinger, — ogsaa her i Danmark.

I Henseende til Folkeoplysningen har Kvækerne netop saa megen Guds frygt, som Grundtvig forudsatte hos dem, der med god Frugt skulde virke blandt Ungdommen. Han vilde vel sige, at det er den gammelnordiske Alfader-Tro, som er Kærnen i deres Livssyn. Og denne kan vel nogenlunde bære den Tro paa Menneskets Skabelse i Guds Billede, som er uundværlig for en aandelig Folkeopdragelse.

Hvorledes dette kan lægge Aand ind i Ungdomsskolen, viste Tom Bryans Højskolegerning paa den skønneste Maade. Og det er vemodigt, at denne geniale Mand skulde faa saa kort en Tid at virke i, — uden at have faaet nogen Efterfølger af samme aandelige Kraft. Dog haaber jeg, at hans Gerning med Tiden skal blive fortsat til Gavn for det engelske Folkeliv. — Et værdifuldt Minde har jeg om mit Venskab med ham, og der er flere yngre danske Højskolemænd, som har ham meget at takke for fra den Tid, de sad paa Skolebænken i Fircroft.

Saa længe Bryan var rask, vedblev det livlige Samkvæm imellem os. — I 1911 besøgte han os to Gange sammen med sin Hustru og andre Englændere. — Efter hans første Besøg det Aar fulgte vor Søn Gunner med ham til England for at være Elev paa Fircroft. Gennem ham lærte jeg, hvor megen Indflydelse Bryan havde paa sine Lærlinge. — I 1912 var han atter i Danmark, og siden var vi en Flok danske Højskolemænd, som drog til Bournville, hvor han havde indrettet et særligt Kursus for os. — Allerede den Gang mærkede vi desværre, at han var blevet træt og nervøs af en

snigende Lungesygdom, der svækkede ham meget i hans sidste Leveaar.

Han krydsede dog endnu en Gang Vesterhavet i Sommeren 1913 for at holde en lille Ferie med sin Kone og Datter hos os og bagefter tage Del i et Møde her af de danske »Fircroftere«, som i de foregaaende tre Aar havde opholdt sig paa hans Skole. — Dette Møde blev hans Afsked med danske Venner.

Da Verdenskrigen udbrød i 1914, kom Kvækerne som Fredsvenner i en meget vanskelig Stilling, og Fircroftskolen maatte standse, da næsten alle unge Mænd var i Felten, og Skolerne i Bournville blev omdannede til Hospitaler. — Da var Bryan blevet saa syg, at han følte, hans Tid var omme. Men jeg fik dog Lejlighed til at se ham en Gang endnu, da jeg i 1915 sammen med min Datter Elisabeth gjorde en Englandstur i dette Øjemed.

Denne Rejse blev den mest indholdsrige og spændende, jeg har gjort. Den gav mig et stærkt personligt Indtryk af Verdenskrigens Virkninger. — Allerede Sejladsen fra København til Hull var en gribende Begivenhed. Vi kom nemlig til at sejle med Damperen »Vidar«, som havde Ligene af 13 engelske Sømænd ombord. Det var dem, som omkom ved Saltholm Flak, da Tyskerne angreb deres Undervandsbaad »Nr. 13« nær ved den danske Kyst. De stod i flagsmykkede Kister paa Mellemdækket, og Kommandør Hammer fulgte med for at bringe dem tilbage til deres Land. Derfor blev vi modtaget med Æresbevisninger af de britiske Orlogsmænd og blev eskorterede af to Krigsskibe ned langs Englands Kyst.

Da Kisterne var bragt fra Borde, og de danske Passagerer skulde i Land, var det forbi med Æresbevisningerne. Vore Sager blev ransagede paa det nøjeste, skønt vi havde et vel-motiveret Pas med fra den engelske Legation i København. Og da vi kom i Land, kunde vi næsten ikke kende de brave Englændere igen. — Det var, som hele Landet var trukket i

Uniform og havde indrettet sig paa Preussisk, mens vi før var rejst ud og ind uden at møde nogen Hue med Tridse om.

Byerne laa bælgmørke om Natten. I Hull saae vi en Huskarré, der var skudt i Grus af en tysk Zeppeliner. Da jeg en Aften havde glemt at trække Rullegardinet ned, kom der straks Bud fra Politiet om at rette Forsømmelsen. I hver By, vi kom til, maatte vi melde os hos Øvrigheden for at faa vore Papirer eftersete.

I London blev vi Vidner til den mægtige Hvervning, som Lord Kitchener ledede. Vi overværede bl. a. et stort Møde paa Trafalgar-Square, som gik ud paa at faa Frivillige til at melde sig. Taleren, som kom lige fra Løbegravene i Frankrig, stod paa Monumentets Fodstykke, og rundt om saas store Plakater med Nelsons Ord: »England venter, at hver Mand vil gøre sin Pligt!« — De, som fulgte Hververnes æggende Opfordring, blev halet op paa Fodstykket, hvor de kunde ses af alle, og blev modtaget med Bifaldsraab fra den forsamlede Mængde. De saae ellers ud som temmelig havarerede Eksistenser. — I York kom vi til at bo i Pensionat sammen med unge Mænd, der uddannedes til Officerer, og med belgiske Familier, der var flygtet til England, hvor de blev gæstfrit modtagne.

Under disse Forhold i Landet var det meget vemodigt at komme til vor syge Ven Tom Bryan. Han var tydelig mærket af Døden, men talte dog med sit gamle Lune om sin Tilstand og tyktes vel beredt til at gaa herfra i de »altfor onde Dage«, der ogsaa udvortes havde standset hans Livsgerning.

Da vi kom tilbage til Hull for at sejle hjem, fik vi den Besked, at det kun kunde ske ved Tilladelse fra London, og at det vilde vare mindst en Uge, inden vi fik den. — Vi tyede da til det skønne York, hvor vi blandt andet besøgte Arnold Rowntree, der var Medlem af Parlamentet. Han medgav mig en hædrende Skrivelse til Paskontoret, hvori han nævnte

mig som en tro Ven af England. — Rowntree fortalte mig om det Genopbygningsarbejde, som Kvækerne havde begyndt i de hærgede Egne af Nordfrankrig. Da jeg kom hjem til Danmark, fortalte jeg videre derom, og da var der en kendt jydsk Frøavler, som gav mig 2000 Kr. at sende til den engelske Komité for Arbejdet. For denne anselige Gave vandt jeg Æren blandt vore engelske Venner, da Giveren selv ikke ønskede at nævnes.

Hjemturen bragte os et nyt spændende Indtryk af Krigens Virkninger. Først blev vi midt i Vesterhavet, der selv laa saa fredeligt og sollyst, som jeg aldrig ellers har set det, omkredset af engelske Krigsskibe og maatte ligge stille, mens de signaliserede til os. Men værre blev det, da vi kom ind i Kattegat og nærmede os Kullen. Pludselig hørte vi et forfærdeligt Brøl, og med Skum som Vinger om Bougen kom en tysk Torpedojager hen imod os. Vi maatte stoppe, mens den sendte en Baad hen til os og satte en Officer ombord for at ransage vort fredelige Skib. Mens Baaden laa bi, snakkede vi med nogle tyske Marinesoldater, der var i den, og det gjorde et mærkeligt Indtryk paa mig, da jeg opdagede, at det var dansktalende Mænd fra Nordslesvig. Da den tyske Officer var ved at gaa ombord, skyndte vor Kaptejn sig med at jage to unge Englændere, vi havde med, ned i Lastrummet. Vi andre kunde vise Pas, og da Papirerne var undersøgte, gik Tyskeren fra Borde efter at have givet os Ordre til ikke at sejle videre før næste Formiddag. Men da den tyske Orlogsmand var kommet af Sigte, satte vor gemyttlige Kaptejn fuld Damp op og naaede snart ind til dansk Søterritorium, saa vi kom til København samme Aften. — Hele denne Rejse staar for mig som et mærkeligt Eventyr midt i Verdens alvorligste Virkelighed.

Bryans Død og Verdenskrigen gjorde Ende paa den livlige Forbindelse, hvori jeg var kommet med engelske Skolefolk. Men ved tyndere Traade har vi dog stadig staaet i Føling

med hinanden, og i visse Henseender blev vort korte Broderskab af varig Virkning. — Der har fra den Tid været mange unge Danskere, som har gæstet Bournville, hvor det nu er Kvækernes berømte højere Undervisningsanstalt Woodbrooke, som øver mest Tiltrækning paa dem. — Dette har været af ikke ringe Betydning for den danske Højskoles »ny Orientering« i det tyvende Aarhundrede. Og jeg tænker med lidt Stolthed paa, at det Vindu, jeg fik aabnet mod Vest, har tjent til at give den unge Slægt et friere Udsyn over Menneskelivet i den store Verden, skønt jeg selv forlængst er »slaaet ud« i det stærke Væddeløb efter nye Ideer.

Men ogsaa i mit hjemlige Skolearbejde bar mit Bekendtskab med Englænderne en ejendommelig Frugt. — Jeg har i de sidste tyve Aar været meget optaget af engelsk Læsning, der især har samlet sig om Studiet af Englands og det britiske Verdensriges Historie. Dette Kendskab til vor Tids Verdenshistorie har jeg ogsaa udnyttet i Skolestuen.

Saasnart jeg havde haft det første Besøg af Englænderne i 1909, slog den Tanke ned i mig, at vor Højskoleundervisning her kunde faa en Udvidelse, som svarede godt til Tidens Tarv. — I økonomisk Henseende har Danmark jo allerede i halvhundrede Aar været nøjet knyttet til England, især ved Udførselen af vore Landbrugsvarer til det engelske Marked. Hvad var da naturligere, end at der ogsaa blev oprettet en aandelig Trafik imellem os og vore Frænder paa den anden Side af Vesterhavet. Det vilde være en anderledes god Mellemand end den, Georg Brandes fik bragt tilveje med det radikale Aandsliv i Frankrig. — Jeg skrev en Afhandling derom i »Højskolebladet«, som jeg kaldte »Et Vindu i Vest«, og dens Overskrift blev et Slagord, som siden har faaet Borgerret i det danske Sprog.

Selvfølgelig fremkaldte min Idee Modsigelse hos en Del af de andre Højskolemænd. Man syntes, at jeg var blevet »engelsk-gal«, og nogle beskyldte mig for at svingte den danske

Sag for det udenlandske Væsen. Andre dryssede Støv paa Ideen ved at sige: »Det er godt nok at faa et Vindu aabnet i Vest, men det er ligesaa vigtigt at faa et i Nord, et i Syd og et i Øst.« En from Mand tilføjede: »Ja, men især et i Loftet, op til Himlen!«

For nu ikke at snakke i Øst og Vest eller helt ud i det Blaa, men gribe Sagen an paa en praktisk Maade, fik jeg indrettet en lille ny Afdeling ved vor egen Skole, hvor jeg om Vinteren samlede en 10—12 unge Mænd, der forud havde været paa Højskole, enten hos os eller andre, og som følte Trang til at lære noget at kende til Livet i de angelsaksiske Lande. — For at give dem en grundig Undervisning i Engelsk, fæstede jeg en Lærer deri, som selv var Englænder (med irsk Blod i sine Aarer). — Det var en Discipel af Tom Bryan ved Navn Jonty Hanaghan, som var en mærkelig Personliggørelse af den Aand, der raadede paa Fircroft. — Skønt han var hos os i to Vintre, lærte han ikke at tale Dansk, og adskillige fandt, at han var et underlig fremmed Element paa en dansk Højskole. Men han var et hjertensgodt Menneske, der var fyldt til Randen af den humane Religiositet, som fandtes i Bryans Kreds. — Min Datter Elisabeth var hans Medhjælper i Sprogundervisning, og hun sørgede for, at den blev grundig og skolemæssig.

Selv underviste jeg bl. a. i Englands Historie og udarbejdede et stort folkeligt Skrift som Grundlag derfor. Men ved Siden deraf talte jeg med Eleverne om Grundtvig, og jeg havde den Glæde, at mange af dem, som deltog i denne særskilte Undervisning, hørte til de bedste, mest ægte Højskoleelever, jeg nogensinde har haft. Flere af dem rejste siden til England og vendte hjem igen for at optage en Gerning i den danske Folkehøjskole. Enkelte andre tog Undervisningen som Forberedelse til Udvandring over Atlanterhavet, til Canada eller de Forenede Stater.

Denne lille Skole gik kun i en halv Snes Aar. Det var ikke

lykkedes mig at gøre mine Medlærere rigtig optagne af den, og jeg fik den derfor heller ikke saa godt indarbejdet i vor almindelige Højskole, som ønskeligt var. — Men jeg tror, at mine gamle Elever i »Vinduet i Vest«, som de selv kaldte denne Skoleafdeling, vil sande med mig, at det var et godt og frit aandeligt Liv, vi førte med hinanden i den lille Skolestue.

Naar jeg opgav at fortsætte dette Arbejde, hang det sammen med, at de yngre Lærere paa Askov efter min Mening gjorde bedre Fyldest, end jeg kunde, i Retning af Højskolens »Udsyn« over den øvrige Verden. — Desuden fremstod der snart en særegen Skole for samme Sag i vor Nærhed, da Peter Mannicke oprettede »Den internationale Højskole« ved Helsingør. — Der var saaledes andre, yngre Kræfter, som bedre kunde varetage det »Udenrigske«, der i vor Tid afgjort hører med til en tidssvarende Skole for den vaagne danske Ungdom. Men jeg smigrer mig med, at mit Tilløb i saa Henseende ikke har været uden Virkning paa dem, der nu fortsætter med bedre Føling overfor Livets Krav i det tyvende Aarhundrede. — For mig selv var min Vending mod Vest af stor aandelig Betydning, og jeg glæder mig ved, at min Søn Frederik, som nu forestaar Frederiksborg Højskole, er kommet videre end mig i personligt Kendskab til den angelsaksiske Folkeverden — uden at miste sit Fodfæste i den danske Jord.

VIII.

OTTE DAGE PAA HØJSKOLE.

Paa samme Tid; som jeg fik et Vindu aabnet imod Vest og traadte i Forbindelse med Oplysningsvenner i England, fik jeg ogsaa Øje paa en ny Opgave for Højskolen herhjemme i Danmark. — Naar man levede med i vort Folkeliv i Slutningen af det 19. Aarhundrede, kunde man ikke være blind for, at det Samfund, vi skal tjene med vor Oplysning, var under en stærk Omdannelse. — I Grundtvigs Dage var det store Flertal af Landets Indbyggere Jordbrugere, som deres Fædre havde været i tusende Aar. Det var i sin Orden, naar man dengang regnede Bønderne for Landets Styrke og indrettede den ny Folkeoplysning med særligt Hensyn til deres Livsforhold. — Men da Industrien fra Halvfjerdserne tog et mægtigt Opsving ved den moderne Fabriksdrift, voksede Byerne og især Hovedstaden saa stærkt paa Landets Bekostning, at det ikke længer var muligt at kalde Danskerne under eet for et Bondefolk.

Der opstod en helt ny Folkeklasse, Lønarbejderne, og da de var blevet kraftig organiserede af Socialdemokratiet, maatte man til at sige *Bønder og Arbejdere*, naar man skulde betegne det brede Lag af Landets Befolkning. — Paa dette tvedelte Grundlag maatte Arbejdet for det folkelige Selvstyre bygges, naar det skulde blive virkelig demokratisk. Vi var derfor mange, som satte vort politiske Haab til et godt Samarbejde mellem disse to, snart lige store Dele af Landets Vælgere. Men det venlige *Og* mellem Bønder og

Arbejdere, som jeg holdt paa af hele mit Hjerte, blev snart revet bort, og et bittert *Enten — Eller* kom til at gøre sig gældende i Kampen om Magten, da Estrups Aag var brudt.

Dermed var min Lyst til at tage Del i det politiske Liv helt forbi. Men som Højskolemand følte jeg des stærkere, at en god Folkeoplysning er et af de virksomste Midler til at bøde paa den Tvedragt, som er opstaaet imellem Byboere og Landboere i vort lille, ellers skikkelige Folkesamfund.

Folkehøjskolen, som har slaaet saa dybt Rod ude paa Landet, maa altsaa ogsaa se at faa Byfolk i Tale. Men skal det lykkes, maa vi stikke Fingeren i Jorden, — om ikke just mellem Brostenene, hvor den er for haard dertil, saa dog i Kolonihaverne, hvor der selv i København skyder danske Blomster op af Muldet. — Vi maa, med andre Ord, stille os i et saa venligt Forhold til vore Landsmænd i Byerne, at vi kan faa Skøn over, hvorledes de efter deres særlige Livskaar og naturlige Tankegang kan blive modtagelige for en god menneskelig Oplysning, og saa indrette Talen til dem derefter, saa vidt som det kan forenes med det Syn paa Livet, som vi overalt er pligtige til at forkynde.

Lige siden jeg flyttede til Frederiksborg, der ligger saa nær ved København, har jeg haft Ønsker om at komme i venlig Forbindelse med Folk derinde. Jeg syntes selv, at jeg havde Betingelser derfor ved min livlige Maade at tale paa og endnu mere ved den oprigtige Kærlighed, som jeg fra min Barndom har næret til Københavnerne, saa vidt jeg kendte dem ad personlig Vej. — Jeg havde ogsaa lejlighedsvis ladet min Røst høre derinde, selv i Kredse, der stod os »Grundtvigianere« fjernt. Men det var dog først, da jeg lærte noget at kende til Forholdene i England, at jeg fik lidt virkeligt Begreb om, hvorledes der maa virkes for Almenoplysning i et Samfund, som udvortes er præget af Bylivets Kultur og stærkt optaget af den sociale Kamp for Brødet.

Det slog mig straks, da Bryan besøgte os med sit første Skolehold af Byarbejdere, at det gjorde en væsentlig Forskel mellem hans Skolegerning og de danske Højskole, at det var et helt andet Samfundslag, han virkede i. — I England, hvor Landbrugerne kun udgør en Syvendedel af Befolkningen, maa Folkeoplysningen væsentlig tage Sigte paa Arbejderbefolkningen i de store Industricentrer. — Jeg fandt senere, at Bybefolkningen derovre stod langt over Landboerne i almindelig Oplysning, hvad der næppe kan siges her til Lands, og at en Del af de engelske Byarbejdere har en Kultur, som Arbejderne i Danmark maa misunde dem. — Der er Plads for en højere, aandelig Oplysning i deres Kredse. De er vante til at drøfte videnskabelige, sociale og religiøse Spørgsmaal, uden at lade enkelte radikale Snakkebasser være ene om Ordet. — Den engelske Socialisme er af en helt anden Art end den Marxistiske, som vi har faaet fra Tyskland. En Socialist derovre kan særdeles godt være en alvorlig Kristen. Ja, deres Førere, som Tom Bryan var en nær Ven af, søgte at forene de kristelige og socialistiske Ideer, og var, som næsten alle Englændere, fjernt fra den overfladiske Gudsfornegtelse, som ofte høres blandt Fastlandets Socialdemokrater. Til Gengæld er der i England mange af Kirkens Mænd, der er ivrige Tilhængere af Arbejdersagen.

Men jeg forstod ogsaa straks, at de Midler, hvormed der skal virkes for et aandeligt Liv i en saadan Befolkning, maa være temmelig forskellige fra dem, som vor Folkehøjskole bruger. — De unge opvakte Arbejdere vil ikke nøjes med at høre timelange Foredrag af deres Lærere. De vil selv være med i Drøftelsen og studere mere paa egen Haand, end vore Højskoleelever hidtil har viist Trang til. — Desuden er de Felter af Menneskelivet, som optager deres Sind, helt andre end i vore folkelige Landkredse. De historiske

Minder, som Englænderne dog ejer saa mange af, ligger dem fjernere end f. Eks. Naturvidenskaberne og Sociologien. Selv Digtningen, som Tom Bryan gjorde meget Brug af, fik en helt anden Behandling af ham end i vore historisk-poetiske Foredrag.

Jeg følte, at der af alt dette var meget at lære for en dansk Ungdomslærer, hvis han skulde haabe at vinde Indgang blandt vore Byarbejdere, der for en Del er indstillet omtrent som de engelske. Og saaledes kom jeg ind paa mere praktiske Tanker om en kommende Højskole i København.

Jeg talte derom med flere af de socialdemokratiske Førere herhjemme og foreholdt dem, at de, som havde saa stærkt et Tag i Arbejderne, nu, da den ensidige Lønkamp ikke krævede al deres Kraft, skyldte at føje en god almindelig Oplysning til deres andre Velgerninger imod det saakaldte Proletariat. — Billedvis udtrykte jeg det saaledes, at nu, da den ny Samfundsbygning var ved at komme under Tag, gjaldt det om at faa indrettet gode, lyse og varme Lejligheder for Hjemmets Liv i den store Kaserne. — Men jeg skønnede, at de gamle Førere var for optagne af Fagforeningsvæsenet og Partiets politiske Fremgang til at magte denne Opgave. Og jeg saae med Mismod, at de enkelte unge Socialdemokrater, som gerne vilde gøre noget for deres Kammeraters Oplysning, manglede aandelig Myndighed dertil. — Endelig blev det mig ogsaa klart, at sand menneskelig Dannelse ikke kan bæres af en udvortes Organisation, men at det maatte blive Enkeltmænd, som ad en anderledes personlig Vej maatte vække Enkeltmandslivet og det aandelige Fællesliv indenfor det ny Samfundslag, der foreløbig kun bar Præg af den strenge Kamp for Tilværelsen.

Mens jeg saaledes, ligesom næsten alle andre, stod raadløs overfor den store Opgaves Løsning, havde jeg en Oplevelse, som lod mig skimte, hvor Vejen rettelig bør lægges, hvis det

skal lykkes at give de brede Lag i Hovedstaden Del i den Folkeoplysning, der har virket til saa meget Gavn ude paa Landet.

I »Københavns Højskoleforening« var der nogle Medlemmer, som var kommet i Tanker om, at Foreningen, trods det skønne Navn, den bar, var ved at glide temmelig langt bort fra Højskolelivet, som det føres ude paa Landet. Der var endog adskillige af de unge i Foreningen, som næsten intet kendte til dette Liv. Der burde derfor gøres noget for at faa Forbindelsen styrket mellem »Højskolevenner« i Byen og Folkehøjskolerne paa Landet.

En af dem, som var stærkest optaget af denne Tanke, var Højskoleforeningens daværende Formand, Fiskehandler og Fabrikant *H. P. Jensen* fra Bornholm. — Sammen med et Par andre besøgte han mig her i Frederiksborg for at tale om Sagen, og vi blev enige om at indbyde til et Møde paa vor Skole i August Maaned 1911, da vor Sommerskole var endt, og da Københavnerne paa den Tid bedst kunde faa Ferie til en saadan Udflugt. — Mødet skulde vare en Ugestid, og da vi drøftede, hvorledes det bedst skulde betegnes, enedes vi om simpelt hen at kalde det *Otte Dage paa Højskole*. — Dermed var ikke blot Tidslængden angivet, men det var ogsaa sagt, hvad der var Mødets Øjemed: at give Københavnerne Lejlighed til at lære Livet paa en dansk Højskole at kende, — eller forny deres Bekendtskab dermed.

Under Forberedelserne til Mødet indtraadte der en Omstændighed, som paa en lykkelig Maade udvidede vores Plan. — Redaktøren af »Højskolebladet«, Helge Skovmand, skrev nemlig til mig, at vi burde sætte os i Forbindelse med en Kvinde ved Navn Fru *Marie Petersen*, der levede i Ahornsgade paa Nørrebro, hvor hun som Enke havde en lille Cigarhandel. — Hun havde ved en Syskole for halv-voksne Pigebørn fra det omliggende Kvarter faaet For-

bindelse med mange Arbejderhjem, og ved hendes Hjælp kunde vi vist faa nogle fra disse Hjem til at tage Del i Mødet.

Jeg havde truffet Marie Petersen paa Liselund og havde faaet lidt at vide om hendes Virksomhed, der i al Beskedenhed hører til det ædleste Menneskeværk, som øves blandt den store Bys jævne Befolkning. — Da hun heldigvis endnu lever imellem os, tør jeg ikke udbrede mig i Lovtaler derom. Men jeg vil nøjes med at sige, at hendes opofrende Gerning stadfæster Ordsproget: »Den, som tager Barnet ved Haanden, tager Moderen om Hjertet.« — Hun var blevet Venner med en Kreds af jævne Familier og havde faaet en ikke ringe Indflydelse paa Livet i deres Hjem.

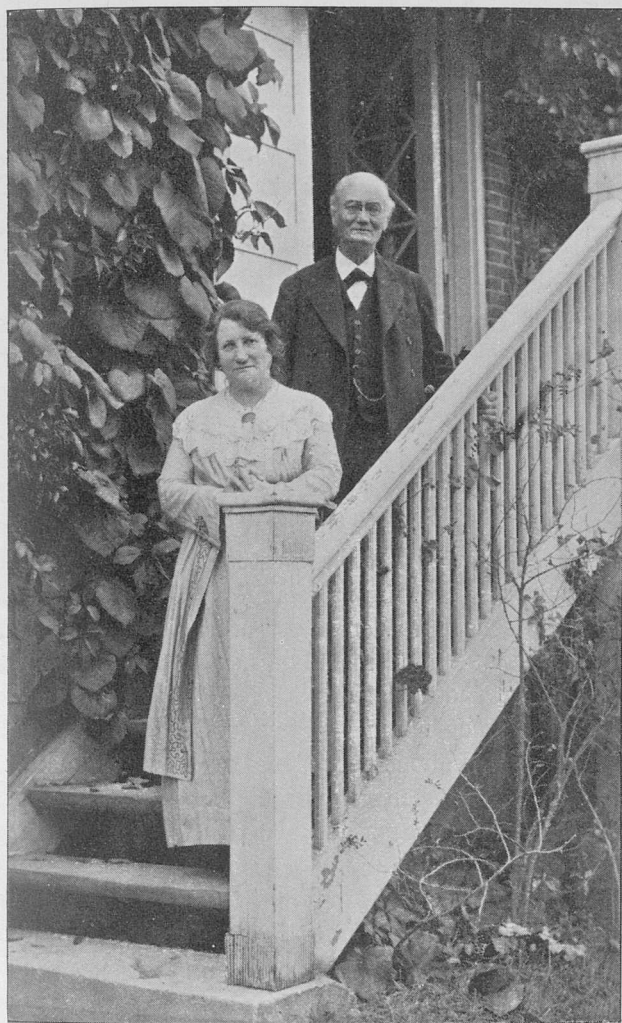
Da jeg meddelte H. P. Jensen Skovmands Brev, opsøgte han straks Fru Marie Petersen, og ved hendes Hjælp lykkedes det ham at faa omtrent 30 Mennesker fra hendes Nabolag til at komme med til de første »Otte Dage paa Højskole« her hos os. Et lignende Tal kom fra »Højskoleforeningen«, og ialt fik vi omtrent 85 Deltagere i Mødet. — Selskabet blev saaledes sammensat af nogle, der i Forvejen var kendt med Højskolelivet, og andre, som aldrig før havde vidst, hvad en Folkehøjskole er for noget. — Jeg tør sige, at de københavnske Arbejdere med deres Koner og voksne Børn fra første Færd følte sig hjemme iblandt os, og det er en af mit Livs store Glæder, at jeg saaledes kom til at leve nogle Dage sammen med et lille Udvalg af jævne Mennesker fra Hovedstaden.

For Københavnerne var dette otte Dages Ophold paa Landet selvfølgelig en god Ferie. Vi maatte ikke plage dem med alt for mange Skoletimer, og der maatte gives Plads for den elskværdige Gemytlighed, som hører til, hvor de skal ud at more sig. — Vi kunde des lettere føje os derefter, fordi vi ogsaa selv var i Feriestemning. Vore Gæster dasede i Middagstimerne gruppevis paa vor store Haves Græsplæner

og lærte i de kølige Aftener alle de Sanglege, vi kunde. Vi gjorde ogsaa mange Udflugter i Omegnen. — Derover glemte vi dog ikke vort aandelige Formaal, men holdt Foredrag nogle Gange daglig om alt, hvad der vedkommer Folkelivet og Folkeoplysningen, især i de grundtvigske Kredse. — Dertil laante Københavnerne meget villig Øren, da det altsammen var nyt for dem. Det var f. Eks. meget forfriskende for mig at fortælle dem om Christen Kold, hvis Liv ellers er blevet et noget fortærsket Emne i de landlige Foredragskredse.

Den første Sommer havde vi tre Foredrag om Dagen. Men dette blev lovlig meget for disse Folk, der var uvante med at sidde saa meget paa Skolebænk. — Der var en ældre Cigararbejder, der sagde til mig: »De kommer til at menesere lidt med de mange Foredrag. Det værker i Hovedet at skulle tænke over det altsammen!« — En saadan Tilhører retter man sig jo gerne efter, og ved de følgende Aars Møder indskrænkede vi os derfor til at tale to Gange daglig. — Derimod kunde Københavnerne ikke blive trætte af alle de ny Sange, som min Kone lærte dem at synge. — Da de fleste af dem var Socialdemokrater, mente jeg, at de gerne vilde have nogle Ordskifter om sociale Spørgsmaal. Men dertil svarede de: »Den Slags har vi nok af inde i Byen. Vi vil hellere høre om det, som gaar for sig herude hos Dem. Saa faar vi det ogsaa mere fredeligt!« — Dette hang maaske sammen med, at Flertallet af Deltagerne var Kvinder. Mange af Mændene maatte blive hjemme for Arbejdets Skyld. Men de kom herud om Søndagen for at se til Kone og Børn, og da havde vi det meget fornøjeligt sammen.

De fleste af vore Gæster fra Nørrebro havde ikke meget med Kirken at gøre. — Jeg opdagede, at deres religiøse Følelser nærmest var bundne til Assistens-Kirkegaarden. Men det glædede mig, at de gerne vilde deltage i vor Bøn

Johanne og Holger Begtrup 1920.

og Salmesang om Morgenens, og dær prøvede jeg i smaa Taler at minde om det evige Liv.

Bedst af alt var det, at vi blev rigtig gode Venner med hinanden. Ja, mer end det, jeg fik en sikker Følelse af, at der kom et aandeligt Fællesskab imellem os. — Dette har siden stadfæstet sig ved, at vi om Vinteren har kunnet mødes til Foredrag og Sang i »Grundtvigs Hus«. Det er virkelige smaa Vennemøder, vi dær har holdt med hinanden. Jeg tror, »det maa glæde gamle Grundtvig i hans Grav«, som man siger, at der nu i Hovedstaden, hvor han i sin lange Levetid blev saa lidt paaskønnet, kan samles en ret stor Flok af »rigtige Københavner«, der synger hans Salmer og Sange med Liv og Lyst.

Som bekendt har »Otte Dage paa Højskole« haft god Fremgang siden Begyndelsen i 1911. — Der er nu en halv Snes Skoler, som har taget Sagen op, og der er i alt flere Tusende Mænd og Kvinder fra Hovedstaden, som har deltaget deri. — Det er naturligvis kun en ringe Begyndelse til »Københavns Erobring«. Men jeg er vis paa, at »Angrebet« er foregaaet fra den rette Kant. Det gælder om, at vi mødes med vore Landsmænd derinde paa det rent menneskelige Livsomraade, saaledes som det findes i de enkelte Sjæle og i de smaa Hjem. — Naar vi betænker, at Folkeoplysningen paa Landet netop ad den Vej er blomstret op til en almindelig folkelig Bevægelse, maa man tro, at en lignende Livsoplysning ogsaa kan gro frem i Storbyen paa samme Maade.

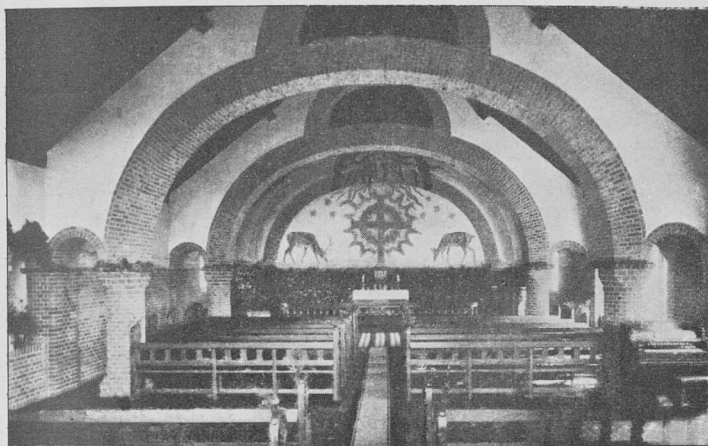
Det er et mærkeligt Held, at vi i vore Dage, da alt deler sig efter Partier og kun samles i udvortes Organisationer, har fundet hinanden saa rent menneskeligt. Her er en Dør opladt til Hjem og Hjerter, som jeg vil haabe, ikke skal lukke sig igen. Her er der gjort en lille Begyndelse til venligt Broderskab mellem Mennesket i Byen og paa Landet, som kan blive til Gavn for hele Folkets Liv.

Paa Frederiksborg Højskole fik vore Otte-Dages-Møder endnu mere Liv og Fylde, da det efter nogle Aars Forløb lykkedes mig at faa min Ungdomsven *Helge Hostrup* til Medarbejder derved. — Han var dengang Forstander for Vejlbys Højskole ved Aarhus. Men han gjorde os den store Tjeneste at flytte over til os i de otte Dage med sin Kone og deres voksne Døtre. — Dette Samvirke blev til megen Glæde for begge Parter. Hans Taler om nordiske Digtere, om den klassiske Kunst paa det kongelige Theater i forrige Aarhundrede og lignende Emner fik i Københavnerne en Tilhørerkreds, der passede som Handsken til Haanden.

Især slog det stærkt an, hvad han fortalte om sin Far, og med de dramatiske Forestillinger, han sammen med sin Kone og Døtre gav af Hostrups Komedier. — Da Digteren Hostrup selv var Københavner, og da mange af hans Lystspil foregaar i københavnske Omgivelser, var det jo ogsaa naturligt nok, at det glædede vort Selskab at faa dem at høre af de bedste Fortolkere. Nutidens jævne Hovedstadsborgere kan godt endnu kende »deres egne Vindeverre« deri. — Vi oplevede saaledes en hel lille Genfødsel af Hostrups Muse, og hvad hun skæmtende fortalte os, stod i den bedste Samklang med Livet paa vor Skole, der i andre Henseender bygger saa meget paa gamle Hostrups aandelige Arv.

Det var tydeligt nok en Glæde for Helge Hostrup at give Gæsteroller her ved Hillerød, hvor han havde levet i sin Barndom. Og det førte til, at vi tilsidst enedes om helt at slaa vore Pjalter sammen. Han solgte sin Højskole i Jylland og flyttede i 1920 til Frederiksborg Højskole som fast Lærer hos os. — Dette Samarbejde, som strakte sig over de sidste fem Aar af min Forstandertid, høstede jeg personlig stort Udbytte af. — For hans Vedkommende førte det ham ind i et Menighedsliv, som styrkede hans Lyst til at blive Præst. Og dette Ønske opfyldtes omsider trods de Vanskeligheder, som hans fremskredne Alder voldte. — Nu sidder han som

Præst i Rørvig. Men der er ikke længere imellem os, end at vi tit kan mødes i fælles Virke, som vi helt deler Syn med hinanden paa. — Det er skønt, naar Livet i Alderdommen bøjer Banerne sammen for dem, der i deres Ungdom har været under Paavirkning af det samme aandelige Liv!

Frederiksborg Frimenighedskirke.

IX.

FREDERIKSBORG FRIMENIGHED.

Det vilde være en stor Mangel ved min Levnedstegning, hvis jeg undlod at skrive noget deri om mit Forhold til Kristendommen, som saa ubetinget har været mig det dyrebareste af alt gennem hele mit Liv. Men jeg er ikke oplagt til at komme med Udtalelser om mit personlige Gudsforhold paa dette Sted. — Derimod staar det i nøje Sammenhæng med, hvad jeg nu har fortalt om min Gerning som Højskolemand, at tilføje et lille Kapitel om det kirkelige Liv, jeg har deltaget i, og særlig om, hvorledes jeg her ved Frederiksborg Højskole har været med til at danne en lille fri Menighedskreds.

Lige fra min Ungdom har jeg ønsket at høre til en saadan Kreds. Men i Askov maatte vi i min Tid nøjes med at søge til Kirke hos Egnens Sognepræster. — Gamle Pastor *Svei-*

strup i Vejen var en god Ven af Schrøders og Nutzhorns fra den Tid, de havde levet sammen i Rødding. Han maatte ogsaa regnes for Askovfolkene's egentlige Præst, skønt Skolen ligger i Nabsognet Malt, og skønt der er en halv Mil derfra til Vejen Kirke. — Min Kone og jeg holdt os ogsaa til Sveistrup. Men vi kom ikke, som de ældre Lærere, til at staa i noget nært personligt Forhold til ham. — Han var en ærlig grundtvigsk Præst, men hans gammeldags jydsk Væsen vedblev at være os temmelig fremmed. Jeg syntes heller ikke, det var saa kærnesat som J. L. Knudsens i Lejrskov. Der var ikke saa lidt Form og Overlevering i Sveistrups Maade at holde Kirketjeneste paa. Den passede vist udmærket for hans Sognefolk, men jeg kunde ikke finde hjertelig Behag deri, skønt jeg havde stor Respekt for den retsindige Mand.

Ved Siden af Kirkegangen i Vejen, som man ikke kunde vente at faa ret mange af Elevflokkene til at tage Del i, holdtes der Søndag Eftermiddag opbyggelige Taler af Skolens Lærere hjemme paa Skolen, og disse Søndagsmøder blev ogsaa besøgt af Folk fra Omegnen. — Schrøder holdt bibelske Foredrag, der var meget værdifulde, men som dog mindede mere om Skole end om Kirke. Poul la Cour var meget yndet som Søndagstaler, men det var snarere hans personlige Fromhed end hans kirkelige Vidnesbyrd, der gjorde hans Taler saa opbyggelige. Nutzhorn talte sundt og sandt, men hans rolige Ord greb sjælden Tilhørerne ret stærkt. — Den eneste af Lærerne, der talte ud af hele sin bevægede Personlighed, var Jakob Knudsen, og i de sidste Aar, han var i Askov, skønnede mange, at der stak en alvorlig Præst i ham. — Jeg holdt ogsaa nogle Søndagstaler, men jeg lærte kun deraf, hvilken væsentlig Forskel der er paa en folkelig Foredragsholder og en kirkelig Forkynder. Og jeg forstod, at jeg ikke var skabt til Præst, hvor opbyggeligt det saa

kunde være for mig selv en Gang imellem at aflægge et personligt Vidnesbyrd om min kristne Tro.

Først nogle Aar efter Sveistrups Død og vor Bortrejse fra Askov dannedes Valgmenigheden dær. Da jeg hørte derom, tænkte jeg ved mig selv, at det ikke vilde have været saa let for os at flytte derfra, hvis dette var sket, mens vi var der.

Da vi kom hertil, søgte vi mest til Kirke hos Pastor Paludan-Müller, som var vor gode Ven. Men da vi ikke kunde fornemme noget stærkt Menighedsliv i Slotskirken, tyede vi ogsaa ofte til Vartov i København, især naar vi vilde til Alters. Pastor Hoff kom ud til os og døbte vore to yngste Børn, Axel og Eva. Men jeg længtes stadig efter, at der skulde danne sig en fri Menighedskreds hjemme ved Skolen. Jeg tror ikke, jeg vilde have slaaet mig ned paa dette Sted, hvis jeg ikke havde haabet paa, at det engang vilde ske. — Der var ogsaa nogle af Skolens bedste Venner i Egnen, som længtes efter det samme og haabede paa en ny Samling som den, der havde været omkring Hostrup, mens han var Præst i Hillerød.

Der gik dog over en halv Snes Aar, inden dette »fromme Ønske« blev opfyldt. — I Mellemtiden blev jeg en Del optaget af den Kamp for kirkelig Frihed, som især blussede op, da vi efter »Systemskiftet« fik de nye Kirkelove om Menighedsraad osv. — Som Grundtvigs Discipel havde jeg klart Øje for Forskellen mellem en demokratisk Kirkeforfatning og en fri Udvikling af det virkelige Menighedsliv. Jeg talte og skrev en Del derom og var med til de Landsmøder, hvor Morten Larsen og andre søgte at hævde Menighedens Frihed overfor den Halvgrundtvigianisme, der fandt sig tilfredsstillet ved I. C. Christensens Kirkelove. — Jeg saa dog efter nogle Aars Forløb, at denne kirkepolitiske Kamp kun drejede sig om Udenværkerne, og længtes des-

mere efter et Menighedsliv som det, der alene kan fremme levende Kristendom iblandt os.

Det blev derfor en glædelig Begivenhed for mig, da min Ungdomsven *Niels Dael* kom hjem fra Argentina og begyndte sin Virksomhed som Frimenighedspræst i Høve i Vestsælland. — Hans Syn paa Kristendommen kunde jeg fuldtud dele, og jeg fulgte nøje den mærkelige Udvikling, der var i hans Arbejde for et frit Menighedsliv. — Han besøgte os tit her paa Frederiksborg Højskole, og hans Taler, der som oftest drejede sig om Israels Profeter i deres Mod-sætning til den fastordnede Præstestat i Jødeland, øvede stærk Indflydelse paa en lille Kreds af vore nærmeste Venner.

Den 30. Juli 1907 døbte Niels Dael i Hjemmet vor Medlærer J. R. Hedegaards førstefødte Søn, Knud. Og samme Eftermiddag talte han ved Sommerskolens Slutningsmøde. — Bagefter kom vi til at tale om vort Menighedshaab, og en af Deltagerne, Fru Rothe, fremkom da med det Forslag, at Niels Dael skulde samle os en Gang om Maaneden og præke for os i Højskolens Sal. — Disse Maanedsmøder kom fra den Tid i Stand. Men derved voksede Trangen til at gøre dem til noget mere end opbyggelige Forsamlinger med Præken og Salmesang. Vi kom til at ønske Fællesskab om Herrens Naademidler. Og da vi helst vilde følge den ned-arvede Skik i saa Henseende, kom der nu Planer frem om at faa bygget en Kirke i Højskolens Nærhed.

Dette Spørgsmaal drøftede vi med hinanden i det følgende Aar, hver Gang vi samledes for at høre Niels Dael, og disse Forhandlinger bidrog til, at vi kom til at føle os som en Kreds, der var aandelig forbundet. — Flertallet af Deltagerne var Højskolens gamle Venner: Lærerfamilierne, Bønderfolk fra Helsingegnen, som før havde hørt til Hostrups Kirkegængere, og ligesindede Mennesker fra Byen Hillerød. — Skønt dette knyttede et Baand til Fortidens kirkelige

Liv i vor Egn, var det dog væsentlig en aandelig Nydannelse, der fandt Sted, med Niels Daels Forkyndelse som sit Brændpunkt.

Jeg var fra første Færd klar over, at det ikke var Højskolen, som kunde danne Grundlag for en kristelig Sammenlutning af denne Art. Vi kunde laane Hus dertil, og vi var taknemlige for at tage Del deri. Men man kan ikke bygge en Kirke som Sidefløj til en Højskole uden at forsynde sig mod Aandslivets Grundlove. — Da jeg en Gang ved den Tid besøgte Otto Møller i Gylling og talte med ham om vore kirkelige Planer, sagde han rigtignok til mig: »Ja, byg kun en Kirke! Vi lægger jo ogsaa et Hjul op paa Taget, naar vi vil have Storken til at bo der. Men De skal selv være Præst ved den Kirke. Det har jo viist sig ved Snedsted og Jælling Seminarier, at det er gavnligt, naar den samme Mand er Præst og Skoleforstander.« Men jeg kunde aldeles ikke være enig med min gamle Ven i denne Betragtning. De to Livsgeninger kræver hver sin Mand, og jeg havde slet ingen Attraa efter at blive Præst. Derimod ønskede jeg inderligt at blive Medlem af en levende Menighedskreds med en god Præst som Ordfører. — Jeg holdt mig derfor ogsaa for Øje, at jeg i denne Sag ikke maatte trænge mig frem som Leder. Men da jeg i anden Retning unægtelig var en Leder i min Kreds, var det lidt vanskeligt at faa dette ud af Bevidstheden — især hos andre end mig selv. Dette har voldt visse Misforstaaelser, som jeg dog tror, er blevet nogenlunde klarede i Aarenes Løb.

Hertil var det en god Hjælp, at det øjensynlig ikke var mig, men Niels Dael, som blev den aandelige Drivkraft i vor Kirkesag, mens jeg kun stod ham bi med Hensyn til den udvortes Ordning. — Saaledes blev det indlysende for alle, som kendte nærmere til Forholdene, at det ikke var et Højskole-Kapel, der skulde bygges, men at det var en Kreds af kristne Mennesker, som ønskede at danne en lille fri Menig-

hed med Niels Dael som Præst, og at det kun var, fordi vi Lærerfamilier hørte til denne Kreds, at Kirken kom til at ligge nær ved Højskolen.

Niels Dael var netop dengang i en forunderlig aandelig Udvikling. Hans gamle Idee om en fri Præsteskole var omdannet til en mere frugtbar Tanke om den »Menighedsskole«, som han fra Nytaar 1909 begyndte paa *Liselund* ved Slagelse. — Jeg var af dem, som han tog til Hjælp ved dette Arbejde, skønt Forholdene ikke tillod, at jeg blev en af de egentlige Støtter for Liselund-Skolen, saaledes som især Morten Larsen har været det fra første Færd. Men da Niels Dael havde Øje for, hvor gavnligt det er, at folkelige Ordførere virker sammen med de kirkelige paa saadan en Skole, kaldte han tit Thomas Bredsdorff og mig til Liselund som Talere ved de store Møder og som Lejlighedslærere ved den lille Vinterskole, han knyttede dertil. — Det har været af megen Betydning for mit aandelige Liv at være med i dette. Mange andre fra vor hjemlige Kreds har ogsaa taget Del i Møderne paa Liselund og har derved vundet en rigere Erfaring om det kristne Fælleslivs Goder, end deres smaa daglige Forhold kunde have givet dem.

Der var en stærk profetisk Kraft over Niels Daels Færd i de Aar. Og det kunde vel ikke undgaas, at enkelte blev saaledes betagne af ham, at de førtes ud over deres egne Livsgrænser derved. Men selv fandt han paa en mærkelig sikker Maade under Aandens Førelse stadig fremad til større Sundhed og Klarhed i sit kristelige Liv. — En saadan Mand maatte der til for at samle dem i vor Egn, der længe havde sukket under aandelig Ensomhed. Uden ham var der vist ikke kommet Gang i det kristelige Fællesliv, som jeg nu med Glæde saae Spirer til i vor nærmeste Kreds.

Da vi var blevet enige om, at det var ønskeligt, om vi kunde faa en Kirke bygget, henvendte jeg mig til Arkitekten *Ulrik Plesner*, som jeg kendte fra den Tid, han var Elev

paa Mantzius' Skole i Birkerød. — Han gav os en Tegning til Kirken, som svarede godt til vore Tanker om et Menighedshus: en høj lys Hal i Stil med vore folkelige Forsamlingshuse, uden Kor, med fri Adgang til Alterpladsen i Bygningens østre Ende. — Han viste sig som en Ven, da Kirken blev bygget. Han gav sit Honorar til Menighedens Kasse, og han sørgede for, at det rummelige, smukke Hus blev bygget saa billigt, at vi kunde overkomme det. — Jeg tror, at enhver, som nu ser vor Kirkebygning i sin solide Skikkelse, vil undre sig over, at den kun har kostet omtr. 14,000 Kroner, mens de smaa Kirker, Staten opfører, sjælden koster mindre end 50.000!

Maleren *Niels Skovgaard*, som dengang boede i Hillerød og sluttede sig nær til vor Kreds, smykkede Altervæggen med en stor Fremstilling i Kalkmaling, af to Hjorte, som drikker af Kilden ved Korsets Fod. Ogsaa dette var en Gave. — Ved disse to Kunstneres Hjælp har vi faaet et Kirkehus, der er præget af en sjælden Skønhed, ikke mindst, fordi det er et Værk, som virkelig svarer til det Liv, vi ønsker at føre indenfor dets Mure.

Kirken blev bygget paa en Mark tæt ved Højskolen i Efteraaret 1909. — Vi havde et Uheld under Opførelsen. I August Maaned, mens vi havde Besøg af Tom Bryan og hans Elever fra Fircroft, kom der en stærk Storm, som væltede den nyrejste østre Mur. — Jeg har siden maattet se dette som en Paamindelse om, at det ikke er saa let at faa en Kirke bygget, som vi i vor Ilfærdighed tænker. — Dette Uheld forsinkede Fuldførelsen. Vi havde stilet paa at faa Kirken indviet under Efteraarsmødet i September og havde faaet *Jørgen Teilmann* fra Bering til at komme med til Mødet, fordi han var en af de Præster i Danmark, som havde klare Syn for Menighedslivets rette Art.

Men skønt Bygningens Indvielse nu maatte opsættes til

den 21. November, blev Septembermødet dog i Grunden den egentlige Stiftelsesfest for den ny Frimenighed. — Ved den Lejlighed døbte nemlig Niels Dael i vort Øvelseshus to Børn fra Hjem, der sluttede sig til Kredsen. Og vi følte vist alle sammen, at dermed var Menighedslivet godt begyndt blandt os.

Den Kreds vi dannede, var ikke stor. Hvor mange den bestaar af, kan ikke siges med Sikkerhed, da vi aldrig har holdt Mandtal. Vi har heller aldrig afgjort nogen vigtig Sag ved Afstemning, og kun af praktiske Grunde har vi valgt nogle af Kredsen til at danne et Menighedsraad, hvis Formand hele Tiden har været min gamle Medlærer Ole Jensen.

Vor Mangel paa Organisation har blandt andet ført til, at vor Stilling til Folkekirken er vanskelig at fastslaa. Da vor Præst staar udenfor, har vi ikke nogensinde tænkt paa at søge Statens Anerkendelse og ordne vor Gudstjeneste aldeles frit, skønt den under Niels Daels Ledelse ikke afviger meget fra den i Folkekirken forordnede. Men de enkelte Medlemmer af Kredsen regnes dog fremdeles næsten alle til Folkekirken. En frisindet Kirkeminister har betegnet os som en lille Flok vilfarende Faar paa den yderste Fællede af Folkekirkens Omraade.

Denne ubestemmelige Stilling er i mine Øjne mere fri end nogen organiseret Frimenigheds, naar den kun ikke maa svække det aandelige Sammenhold imellem os. Den svarer i al Fald nøje til vort hidtilværende Behov og har aldrig voldt os Besvær under de lykkelige løse Forhold, som raader i hele den danske Kirke. — Et andet Gode er, at vor Kreds er saa lille. Vi kender allesammen hinanden og daner et hyggeligt Vennelag, som føler, at vi maa tale os til Rette om Tingene, som man gør det i en skikkelig Familie, og vi føler os ikke udelukkede fra nogen Del af Fællesskabet i hele den danske Menighed. Selv flere af vort Lands fri-

sindede Biskopper har ved Lejlighed taget Del i vor Kirketjeneste.

Trods denne næsten ideale Levefod har vi dog ikke undgaaet Brydninger i vort lille Samfund, og vi er blevet alvorlig mindede om, hvor svært det er at glemme den menneskelige Selvishhed, hvor gerne man end vil give sig ind under Aandens Ledelse.

Det var jo fra første Færd en Vanskelighed for os, at vor Præst ikke bor iblandt os, men har en lang Rejse at gøre, hver Gang vi skal samles med ham, og naar de enkelte faar Brug for hans Hjælp. — Jeg havde fra Begyndelsen af den Tanke, at dette maatte være en midlertidig Ordning, og jeg tør ikke frikende mig selv for en utidig Iver efter at faa dette ændret. — Niels Dael havde en dybere Bevidsthed end Fler-tallet af os andre om Livssammenhængen mellem Præst og Menighed, og vi kom desværre til at saare ham ved et overilet Arbejde for at faa en anden til at afløse ham som Præst her paa Stedet.

En saadan Mulighed syntes at aabne sig, da en ung Præst, *Paul Hedemann*, sluttede sig til vor Kreds. — Han var Sognepræst i Nøddebo. Men da han og hans Hustru blev stærkt grebne af Niels Daels Forkyndelse og kirkelige Livsyn, nedlagde han sit Embede og flyttede hertil, hvor han købte det Hus, Thomas Bredsdorff havde bygget, for at tage Del i vort Menighedsliv og virke som Medlærer ved vor Højskole.

Mange af os syntes, at denne Mand, som var en dygtig Prædikant, maatte være egnet til at blive præstelig Medhjælper hos Niels Dael, og det varede heller ikke længe, inden han kom til at forestaa Gudstjenesten i vor Kirke paa de Søndage, Niels Dael ikke var her. — Men denne tilsyneladende Rigdom med to Præster for een viste sig snart at være en ulykkelig Ordning. — Hedemann erkendte det selv og brød atter op herfra. — Vi maa være taknemlige for, at

vor rette Præst ikke svigtede os i denne brydsomme Tid. Han henstillede ganske vist til os at søge en anden Præst, som kunde bo iblandt os. Men de Forslag, der kom paa Bane, lærte os fra begge Sider at forstaa, hvor inderligt Niels Dael og vi andre hørte sammen, og i Tidens Løb kom Menighedslivet her i en rolig Gænge under hans opofrende Tjeneste til fælles Bedste.

Stormen, der var gaaet over vor Menighedskreds, bortblæste vel de Drømmerier, som Niels Dael og jeg havde delt om et videregaaende kirkeligt Arbejde her i Nordsælland. Men den lille Plantning, som var gjort, visnede, Gud ske Lov, ikke. Selv om vi syntes, dens Vækst var sen, grønnedes dog Hjerteskuddet og har været os til stor Velsignelse. I de allersidste Aar har vi haft en ny Oplevelse (og Oplivelse) i vor Menighed, som skyldes en ung Mand med aandelig Kraft, der har ladet sin Røst høre iblandt os.

For en halv Snes Aar siden traf jeg paa Liselund en Student ved Navn *Karl Nielsen*, som straks vandt mit Hjerte ved at spørge mig ivrigt ud om Grundtvigs Skrifter. — Senere mødtes vi paa Askov Højskole, og her gjorde vi den Aftale, at han og en lille Flok af hans Skolekammerater skulde komme over til Frederiksborg Højskole en Maaned i Ferietiden for under min Vejledning at studere Grundtvigs Værker. — De var en Tylvt unge, aandslivlige Mænd, og dette *Grundtvigs-Kursus*, der holdtes i August 1920, blev meget indholdsrigt og fornøjeligt for begge Parter. — Jeg kom derved til at se, hvorledes der blandt de Unge, som forberedte sig til at blive Højskolelærere eller Præster, var en Del, som havde Sans for Aanden i Grundtvigs Virke, og det gav mig godt Haab om Aandslivets Fornylse i kommende Tider.

Men det bedste, jeg vandt derved, var et personligt Ven-skab, som opstod mellem Karl Nielsen og mig, og som har bragt mig megen Glæde paa mine gamle Dage. — Trods den

store Aldersforskel og mange Modsætninger i vor Natur kom vi snart i et trygt, fortroligt Forhold til hinanden. Han brød djærvt ind i den Ensomhed, der ellers omgiver mig i mit Studerekammer, og vore lange Samtaler blev til megen Gavn og Glæde for os begge. — Jeg saae straks, at denne mærkelige Ungersvend var kaldet af den rette Myndighed til at blive en kristelig Forkynder, og jeg vilde derfor inderlig gerne knytte ham til vor Kreds som en god Afløser, naar vi Gamle faldt fra. — Vi gjorde derfor den Aftale, at han skulde bo hos os den følgende Vinter, idet jeg nærede Haab om, at andre i Kredsen vilde komme til at se paa ham med de samme Øjne. — Han prækede ogsaa nogle Gange i vor Kirke. Men det viste sig, at han blev et Stridens Emne, da sindige Folk blev stødt over hans dristige, tit næsten oprørske Udtalelser, der ikke skaanede de grundtvigske Overleveringer.

Da der saaledes ikke var Udsigt til, at han kunde faa en blivende Gerning iblandt os, hvor meget jeg saa ønskede det, brød han op den næste Sommer og rejste, som nygift, til de Forenede Stater, hvor han efter store Stridigheder fik en Stilling som Præst i »Den danske Kirke« derovre.

Vi stod i stadig Brevveksling, og da jeg i 1924 paatog mig en Foredragsrejse til Amerika, var det ikke mindst for at besøge min Ven Karl Nielsen i Nebraska. Rejsen var meget anstrengende, da jeg i Løbet af halvtredje Maaned i luende Sommervarme kørte over 8000 Miles omkring for at holde 60 Foredrag. Jeg maatte love for, at jeg fulgtes med min Søn Frederik, der var husvant i Staterne efter tre Aars Ophold derovre. Men trods alt Besvær vederkvægede Turen mig dog paa Legeme og Sjæl ved det Møde, jeg fik med vore Landsmænd. Jeg færdedes hjemligt i deres smaa Samfund og følte mig broderlig forenet med dem, naar vi talte og sang paa vort fælles Modersmaal.*)

Allevegne hørte jeg Tale om den Strid, som Karl Nielsen

*) Herom har jeg fortalt i Bogen: *Min Rejse i Amerika*, som udkom 1925.

havde yppet indenfor »Den danske Kirke« ved sine dristige Frihedskrav. De fleste var imod ham og ønskede ham snarest muligt derhen, hvor Bøgen gror. Men enkelte ældre og mange unge Præster stod dog paa hans Side, deriblandt saa frejdige Førere som *Carl P. Højbjerg* og *Aage Møller*. Det var overraskende at se, hvorledes Karl Nielsen som en luende Fakkell havde tændt den store Brand, og alle Gammel-Grundtvigianernes Veklager forringede ikke min gode Tro til den unge Stridsmand. — Vi mødtes igen med Glæde, og da han ikke agtede at blive i Amerika, men længtes efter at forlægge sin Kampplads til Danmark, enedes vi om, at han næste Foraar skulde slaa sig ned paa Frederiksborg Højskole med Kone og Barn.

Det var mit Haab, at vor Menighedskreds nu skulde faa Brug for ham. En saadan aandelig Vækker, syntes jeg, vi alle trængte til. Men da det jo ikke var min Sag at vælge for andre, aftalte vi med Frederik, at han foreløbig skulde leve som Lærer paa Højskolen, indtil det ved nærmere Bekendtskab kunde vise sig, om Folk ønskede at høre ham i Kirken.

I April 1926 kom han altsaa til Frederiksborg, og det kan nok være, at hans flammende Ord vakte Røre blandt vore Sommerpiger og siden blandt en Del af vore Vinterkarle. — Men skønt han prækede adskillige Gange i Kirken, lod det dog ikke til, at ret mange i Menighedskredsen havde Lyst til at komme nærmere i Lag med ham. — Da han nu fremfor alt vilde virke som Præst, maatte han søge andensteds hen. Han købte en lille Gaard i Stenstrup i Odsherred, hvor han mente, at det var noget Haab om at vinde Indgang, og uden at gøre Aftale med Folk om Sagen drog han derover for at prøve, om der vilde samle sig en Kreds omkring ham.

Heldigvis kom han derved ikke længere bort, end at han med sin amerikanske Bil kunde vedligeholde Forbindelsen med os. Og nu viste det sig ved hans Opbrud, at mange her i Kredsen alligevel ikke gerne vilde slippe ham. — Han var

i de sidste Maaneder af sit Ophold kommet i Gang med at holde Aftenmøder med Bibellæsning og Samtaler i forskellige Hjem, som laa i Skolens Nærhed. Og derved var en Del af vor Frimenigheds Medlemmer blevet saaledes knyttet til ham, at de — lidt sent — fik Ønsker om at bruge ham som Præst.

Dette førte til, at Karl Nielsen efter sin Afrejse kom til at holde Bibelmøder og Kirketjeneste hos os en Gang om Maaneden for dem, der ønskede det, uden at dette greb forstyrrende ind i vor Samling omkring Niels Dael. — De to Mænds Forkyndelse stemmer saa godt sammen, som man kan vente det, naar den ene er gammel og erfaren, den anden ung og fyrig. Det har heller ikke gjort ringeste Brud paa Fælleslivet, at de to saa at sige blev plantede i samme Bed. — Men min Glæde derover varede desværre kun kort, da Karl Nielsen for nylig har ladet sig vælge til Brückers Efterfølger som Frimenighedspræst i Aagaard og derfor nu kun kan komme her som en sjælden Gæst. — Jeg trøster mig dog ved, at vi fremdeles har vor gamle Præst, som vi alle kan samles om til god Opbyggelse.

Skulde jeg sige, hvad jeg regner for vor største Lykke her i Menigheden, saa er det, at vi alle føler, at Fællesskabet om Daab og Nadver er Kristenlivets eneste sande Grundvold. Men det er ogsaa opbyggeligt at høre en Forkyndelse, som gaar ud fra dette, og som aander det største Frisind med Hensyn til alle andre saakaldte kirkelige Spørgsmaal.

Alt hvad vor Kristen-Menighed
 End sukker for i Aanden,
 Naar Tro og Daab vi holder ved,
 Meddeles efterhaanden, —
 Og takker vi for Vand og Brød,
 Os Vinen skænkes himmelsød
 Med Heltemod til Striden.

X.

MIN BOGSKRIVNING.

Min mangeaarige Gerning som Højskolemand og Folketaler har stadfæstet for mig, at det levende Ord er anderledes virksomt i Livets Tjeneste end alle skrevne Bøger. — Jeg har ogsaa erfaret, at man, som det gamle Ord siger om Degnen og Hunden, kan leve af Munden. — Men efter mine arvede Anlæg har jeg dog altid følt stærk Trang til at bruge Pen og Blæk som Hjælpemidler ved mit folkelige Arbejde. — Det hører derfor til en ordentlig Redegørelse for mit Levned at tilføje en kort Oversigt over, hvad jeg i Aarenes Løb har udrettet som Bogskriver.

Jeg kalder mig nødigt »Forfatter«, dels fordi jeg ikke synes om dette halvtyske Ord, dels fordi mit Skriverseri aldrig har været et selvstændigt Fag, men stadig har været knyttet til mit Arbejde i Højskolens Tjeneste. — Naar jeg stundom har anklaget mig selv, fordi jeg har siddet saa mange Timer ved Skrivebordet i Steden for at leve mere sammen med andre Mennesker, saa har jeg forsvaret mig med, at mine Bøger dog altid har drejet sig om det samme som min mundtlige Forkyndelse og egentlig mest er skrevne til Efterlæsning for dem, der i Forvejen kender mig som Taler.

Saa længe jeg var i Askov, fik jeg sjældent Tid til at skrive andet, end hvad jeg behøvede til eget Brug som Foredragsholder. Dog optraadte jeg allerede dengang efter Schrøders Tilskyndelse som Boganmelder i »Historisk Maanedsskrift«, »Danskeren« og »Højskolebladet«. Jeg rodede mig ogsaa en-

kelte Gange ind i Bladpolemik. Men det er en Sport, som jeg for længe siden har givet Afkald paa. Derimod voksede mine Bidrag til »Danskeren« og »Højskolebladet« efterhaanden til større Tidsbetragtninger og historiske Afhandlinger, især Levnedstegninger af fremragende Mænd.

Men først i mine sidste Askovaar fik jeg et omfattende bogligt Arbejde at sysle med. Det var Mindeskiftet om *C. Berg*, som jeg skrev efter Fru Bergs Ønske, og som kostede mig meget Arbejde. — Det lykkedes mig at redde mange Træk af Bergs Ungdomsliv fra Forglemmelse, og paa dette Omraade blev min Bog om ham et værdifuldt Kildeskift. Men det kan gerne være, at jeg i min Samleriver tog saa meget med, at Fremstillingen blev lovlig bred for mange Læsere. Men den blev i al Fald modtaget med Glæde i de folkelige Kredse, hvor hans Minde især holdtes i Ære.

Jeg standsede min Fortælling ved 1866, da Berg stod ved Begyndelsen af sin store politiske Virksomhed. Det forekom mig umuligt at gennemarbejde det vældige Stof, som her svulmede op om mit Emne. Det maatte blive en Opgave for en Historiker af Fag, som har Taalmodighed til at pløje de Bjerger af Papirer, som hører dertil. Berg plejede selv at sige: »Min Historie ligger i Rigsdagstidenden.« Han kunde have føjet til: og i alle Landets Aviser gennem 25 Aar. Men disse Dokumenter gemmes jo trolig i vore Bogsamlinger, saa der gaar ikke meget tabt ved, at denne anden Del af Bergs Liv, der breder sig over hele vor politiske Historie fra 1866 til 1892, endnu ikke er skrevet.

Bogen, som jeg kaldte: *Christen Berg, en dansk Politikers Udviklingshistorie*, fik jeg først fra Haanden i 1896, da jeg var kommet her til Frederiksborg, og jeg undrer mig endda over, at jeg kunde faa den gjort færdig paa en Tid, da jeg var saa stærkt optaget af min ny Skoles Startning. — Det Afsnit, som det fornøjede mig selv mest at skrive, var Bergs Seminarietid i Ranum, fordi jeg her kunde dvæle ved den

udmærkede Skolemand *Ludvig Chr. Müller*. Han var ikke saa dybsindig som Kold. Men han kunde fortælle Israels og det danske Folks Historie med et saadant Liv, at det gav hans Tilhørere Syn for Aandens Verden, som han sjælden ligefrem talte til dem om. Jeg har tit set et Forbillede for mig i denne danske Sagamand, som Grundtvig regnede blandt sine bedste Disciple.

Med Bogen om Berg digtede jeg saa at sige min politiske Interesse fra mig, og i de to følgende Aar var jeg saa stærkt sysselsat med mit daglige Arbejde paa Højskolen, at jeg ikke fik Pennen synderligt i Gang til andet. — Men i 1898 fik jeg Stødet til et nyt bogligt Arbejde, som laa min aandelige Virksomhed meget nærmere end Bergs Liv.

Der udkom nemlig i November det Aar en Bog af Kirkehistorikeren *L. Koch* om Grundtvigianismen og Indre Mission, som rørte stærkt op i mine Følelser ved det vrang Billede, Koch gav af Grundtvig og hans Venner, især da han tydelig udtalte, at den grundtvigske Bevægelse nu stundede mod Graven. — Jeg syntes, at der burde gives et kraftigt Svar paa dette, og i min begejstrede Stemning skrev jeg i Løbet af en Uge et lille Flyveskrift, som jeg kaldte: *Grundtvigianismens Fremgang i vor Tid, et Gemæle mod Provst L. Kochs Forsøg paa at skrive dens Gravskrift*. — Dette Skrift udkom i Midten af December 1898 og vakte en Del Opsigt.

Men det vigtigste var, at Harmen over Kochs overfladiske Behandling af Grundtvigs Livsgering drev mig til for Alvor at tage dette store Emne op. — Den sidste Sætning i mit korte Gemæle lød saaledes: »Jeg haaber derfor, at Provst Koch ikke skal blive ene om at skrive Grundtvigianismens Historie i Danmark!« Og dette skrev jeg med den Tanke at forpligte mig selv til at tage denne store Opgave paa mig.

Jeg havde længe syslet med Grundtvigs Skrifter og havde holdt mange Foredrag om hans Liv. Men nu besluttede jeg

at gøre, hvad jeg kunde, for med Pennen at fremstille den historiske Gang i Grundtvigs Udvikling og især kaste Lys over hans kirkelige Anskuelse, som jeg altid har anset for den betydningsfuldeste Side af hans aandelige Ydelse.

Netop ved samme Tid havde jeg under Studiet af »Søndags bogen« gjort en lille Opdagelse angaaende hans Sjælekamp i December 1810. Jeg havde fundet, at det var under Læsningen af den 50. Davidssalme, at han var blevet ramt som af et Lyn og kom ind i den store aandelige Kamp, som han har skildret i »Kirke-Spejl«. — Dette ny Indblik i hans Liv paa et afgørende Vendepunkt blev et godt Middel til at levendegøre mig den indre Strømning i hans Sind og gav mig en stærkere Føling med denne, end jeg før havde haft. Men naar jeg skulde fremstille dette paa en forsvarlig Maade, maatte jeg granske hans »Efterladte Papirer«. Og nu fik jeg i lang Tid min Gang i Rigsarkivet, hvor disse opbevares.

Den første Frugt af disse Studier var et Skrift, som jeg kaldte: *N. F. S. Grundtvigs kristelige Opvækkelse i Vinteren 1810—11*, og som udkom i Efteraaret 1899. — Aaret efter fulgte en anden lille Bog: *N. F. S. Grundtvig som Bibelkristen, en Oversigt over hans aandelige Udvikling 1811—21*. — Endelig udgav jeg i 1901 et større Skrift, som hed: *N. F. S. Grundtvigs kirkelige Syn 1825*.

Tilsammen giver disse tre Bøger en Fremstilling af, hvorledes Grundtvig efterhaanden førtes til den kirkelige Anskuelse, som han fastholdt i Resten af sit Liv. — Jeg kaldte den sidste af dem »en historisk Indledning«, fordi jeg tænkte mig at fortsætte med et stort Værk om den videre Udvikling, som hans Grundtanke fik i Løbet af hans lange Liv. Men dette Værk, som jeg ofte har syslet med, er det desværre endnu ikke lykkedes mig at fuldføre. — En enkelt Side deraf har jeg dog skrevet om i en Bog, som hedder: *N. F. S. Grundtvigs Kamp for kirkelig Frihed, en kort historisk Oversigt*. — Dette er imidlertid kun et Lejlighedsskrift, som jeg efter

Morten Larsens Opfordring udsendte under den kirkepolitiske Strid i 1905. — I mindre Artikler, som er spredt i forskellige Ugeblade og Tidsskrifter, har jeg ydet en Del Bidrag til Grundtvigianismens Historie efter 1825.

I Sammenhæng med disse Skrifter om Grundtvig staar de Udgaver af hans egne Værker, som jeg har besørget. — I 1901 udgav jeg *N. F. S. Grundtvigs Nyaars-Morgen med Oplysninger af Holger Begtrup*. — Det er et Arbejde, som jeg selv er noget stolt af. Jeg mener, at jeg deri har oplyst Digtets gaadefulde Vers paa en forsvarlig Maade, selv om enkelte Smaafejl har indsneget sig i mine Tydninger. Jeg følte mig under Udarbejdelsen stærkt stemt af Grundtvigs historisk-poetiske Digtersind. — Da denne Udgave var udsolgt, paatog jeg mig paa Opfordring af »den grundtvigske Folkeskriftsfond« at besørge en ny med kortere Forklaringer i Hundredaaret efter Digtets Fremkomst (1824—1924). — I samme Stil har jeg givet Tydning af Grundtvigs *Rimbrev til nordiske Paarørende* (1832). Men den ligger begravet i det lille Tidsskrift, som jeg redigerede 1905—8.

Da jeg saaledes havde vundet et Navn som Kender af Grundtvig, fik jeg i 1903 fra Gyldendalske Boghandel ved Peter Nansen et Tilbud, som jeg med Glæde gik ind paa. — Forlaget havde afkøbt gamle Karl Schönberg hans Ejendomsret til de fleste af Grundtvigs trykte Værker med det Øjemed at udgive *N. F. S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter* i en lang Række Bind. Og Peter Nansen bad mig nu om at forestaa denne Udgivelse efter mit eget Skøn om, hvad der burde medtages. — Dette store Arbejde paatog jeg mig uden Betænkning og brugte i Aarene 1904—8 meget af min Tid og Flid derpaa.

Adskillige Aar senere opfordrede Grundtvigs Arvinger mig til at undersøge, hvilke af Grundtvigs *Efterladte Papirer* der egnede sig til Trykning. — Jeg foreslog, at man skulde udgive: Et Udvalg af hans Prækener fra Vartov 1839—60, hans

Brevveksling og de »Poetiske Skrifter« fra 1851 til 1872, som endnu manglede i den store smukke Udgave, som Svend Grundtvig havde planlagt, og hvoraf de 7 første Bind længe havde foreligget.

Da disse bindstærke Værker ikke kunde ventes at faa mange Købere, søgte jeg paa Arvingernes Vegne om offentlig Hjælp til deres Udgivelse, og det lykkedes da ogsaa at faa et anseligt Tilskud dertil, dels paa Finansloven og dels af Carlsbergfondet og den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. — For mit Vedkommende paatog jeg mig at udgive *Vartov-Prædikener, 1839—60*. — Det blev et meget stort Arbejde, da jeg maatte gennemlæse alle Opskrifterne til 30 Aargange for at gøre Udvalg iblandt dem og bagefter egenhændig afskrev alle de Prækener, som jeg udtog til Trykning. Men Grundtvig er saa hyggelig at sysle med, at jeg ikke blev træt af det vidtløftige Skriveri. — Ved Udgaven af Grundtvigs Breve, der blev besørget af hans Sønesøn, Dommer Stener Grundtvig, og Magister Georg Christensen, blev jeg kun brugt som ansvarsløs Raadgiver. Og det samme gælder de »Poetiske Skrifter«s to sidste Bind, der nu endelig kommer i Trykken med Georg Christensen som Udgiver.

De mange, mange Timer, jeg har brugt til at studere Grundtvigs skriftlige Efterladenskaber, har aldrig trættet mig. Jeg har erfaret Sandheden af, hvad Professor Fredrik Nielsen en Gang sagde til mig: »Mens I. P. Mynster ikke altid vinder ved nærmere Bekendtskab, kommer man til at holde mere af Grundtvig, jo nærmere man lærer ham at kende.« — Ved at læse de Breve og Optegnelser, som han har skrevet uden Tanke paa Offentliggørelse, faar man et levende Indtryk af, hvor grundærlig og ægte han var i hele sit Væsen. Han kan taale at ses i Lønkammeret, i Studereværelset og Dagligstuen uden at miste noget af sit Menneskeværd derved. — Jeg har, ved at gaa ham efter i Sømmene, fundet, at han var sund lige til Hjerteroden, hvor meget

der saa kan siges om den »manio-depressive Psykose«, som han vistnok led af flere Gange i sit Liv. — For Resten skal man helst vogte sig for at gøre det høje Sving, hvori han ofte talte og skrev, til Udslag af Sindssyge. Men man maa vel, som han selv, tro paa Aandens Magt over Menneskesjælen for at undgaa denne farlige Mistydning.

Til mit Arbejde med Grundtvig maa jeg ogsaa henregne den *Tekst*, jeg i 1923-25 skrev til *Joakim Skovgaards Bibelske Billeder*. — Lige siden jeg saae hans Vægmalier i Viborg Domkirke, har jeg ønsket, at han ogsaa vilde tegne en Billedbibel for Børn og barnlige Sjæle. Da han omsider fik Tid dertil, bad han mig om at skrive Teksten, og vi blev straks enige om, at den især maatte bygges paa Grundtvigs bibelske Sange ved Siden af de Stykker af Bibelen, hvorfra de har deres Emne. — Det blev en stor Glæde for mig at samarbejde med Joakim Skovgaard paa dette Værk, som blandt andet viser, hvorledes en Kunstner med Pensel og Blyant kan vidne om, hvad Grundtvig har været for den danske Menighed.

Da jeg ved mine første grundtvigske Studier var kommet i Skrivehjørnet, kunde jeg ikke nøjes med det boglige Arbejde, som udsprang af dem, men tog ogsaa fat paa andre offentlige Skrifter. — Jeg fik i Aaret 1900 den Tanke, at det kunde være godt for Højskolens Mænd at faa et Tidsskrift, hvori de kunde give et Skriftbillede af det Liv, vi fører paa vore Skoler og i de folkelige Forsamlingshuse. Jeg tænkte mig, at der i saadan et Tidsskrift kunde fortælles om de forskellige Højskoleers Grundlæggelse og Historie og meddeles noget af den Oplysning, som vi udbreder i Landet gennem vore talrige Foredrag. Jeg sluttede fra mig selv, at det maatte være velgørende at give et »veltjent« folkeligt Foredrag en godt afrundet skriftlig Form til Folkelæsning. Det vilde ogsaa hjælpe til, at man ikke trak altfor længe rundt med en Tale, som Livet maaske var ved at gaa af, men som nok

fortjente at stædes hæderligt til Hvile paa Tryk og saaledes endda kunde gøre Gavn efter Døden i vor Læseverden.

I Tillid til, at min Tanke vilde finde almindelig Tilslutning, startede jeg Tidsskriftet i Efteraaret 1900 og gav det Navnet: *Den danske Højskole*. Det udkom i fire Aar og kunde godt bære sig med de Holdere, det havde. Men der var desværre kun faa andre Højskolemænd, som sendte Bidrag dertil. Min Medlærer Thomas Bredsdorff var den flittigste Medarbejder. Og selv fyldte jeg tit det halve af et Hefte, naar jeg ikke havde andet Stof ved Haanden. — Der kom dog ogsaa mange læseværdige Stykker fra andre Højskolevenner. Især vil jeg fremhæve de gode Levnedstegninger, som jeg formaade flere til at skrive. Saaledes fyldte Jacob Marstrand et Hefte med en fortræffelig Skildring af F. Falkenstjerne og et Dobbelt-hefte med sin bekendte Levnedstegning af Tietgen. Min gamle Ven Friskolelærer Jørgen Nielsen skrev om Sofus Høgsbro, Harald Holm og de fynske Friskoler. — Jeg tør sige, at »Den danske Højskole«s fire Aar-gange indeholder grumme meget, der endnu er læseværdigt. Men et komplet Eksemplar deraf er desværre svært at opdrive. — Af mine egne Bidrag vil jeg fremhæve en Række Stykker om Georg Brandes, hvis Liv og Værker jeg dengang studerede temmelig ivrigt. Hertil knyttede sig nogle meget paaskønnede Afhandlinger af Bredsdorff om vore »realistiske« Digtere, I. P. Jacobsen og Holger Drachmann. Jeg skrev ogsaa om vore kirkelige Forhold, som i de Aar drøftedes meget.

Da min Energi ikke kunde faa Bugt med de andre Højskolemænds Ulyst til at skrive, fandt jeg imidlertid, at jeg ikke havde Ret til at fortsætte under det fælles Flag, som jeg havde hejst paa Tidsskriftets Titelblad. Og da jeg dog fremdeles havde Trang til et saadant Organ, lod jeg i 1905 Tidsskriftet »Den danske Højskole« afløse af et mindre, som jeg simpelthen kaldte: *Tidsskrift, udgivet af Holger Begtrup*.

— Dette gik i fire Aar, og her var jeg endnu mere Hovedleverandør selv end før.

Disse Tidsskrifter gav mig den bedst mulige Lejlighed til at udtale mig frit og personligt om alle aandelige Spørgsmaal, som laa mig paa Hjerte. Og naar jeg standsede Udgivelsen ved Nytaar 1909, var det kun, fordi jeg var kommet i Gang med et nyt bogligt Arbejde, hvorpaa jeg maatte anvende al min skrivende Kraft.

En Dag i Foraaret 1908, da jeg var i Birkerød og gik langs Gærdet om Præstegaardshaven, som altid bringer mig i minderig Stemning, kom det som en Solstraale gennem Skyer til mit Sind, at jeg kunde skrive en Bog om *Det danske Folks Historie i det 19. Aarhundrede*. — Det Emne havde længe været Hovedindholdet af mine Foredrag paa Højskolen, og nu var jeg blevet saa fortrolig dermed, at jeg turde paatage mig at give en sammenhængende skriftlig Fremstilling deraf.

Da jeg forelagde min Plan for Peter Nansen og Ernst Bojesen paa Gyldendals Kontor, fandt de den udmærket. — »Den Bog har sgu Basis!« sagde den praktiske Bojesen. — Vi blev enige om, at Værket skulde udsendes i Hefter, efterhaanden som jeg fik det skrevet. Derved bandt jeg mig selv til at arbejde støt dermed for ikke at narre dem, der tegnede sig som Købere. Det lykkedes mig ogsaa at fuldføre det store Skrift paa fire Bind i planmæssig Tid, d. v. s. i Løbet af fem Aar 1909—14. — Jeg fik Niels Skovgaard til at tegne et Omslag, der fremstiller, hvorledes den unge Karl, efter Oehlenschlägers Digt, pløjer Guldhornet op af Marken. Det fandt jeg, var et smukt Sindbillede for en folkelig Historiebog. — Oplaget var stort. Men Afsætningen var saa god, at der efter nogle Aars Forløb maatte udsendes en ny, lidt forkortet Udgave i to Bind med mange Billeder, som Helge Holst samlede for mig med megen Omhu.

Jeg naaede saaledes det Maal at skrive et historisk Værk

til Folkelæsning, og jeg har siden faaet mange Vidnesbyrd om, at det har glædet jævne Mennesker, især hvor Bogen er blevet brugt til Oplæsning i Hjemmets Kred. — Jeg gjorde vist ogsaa mine yngre Arbejdsfæller en Tjeneste ved at skaffe dem en Haandbog, som de kunde bruge til folkelige Foredrag. — Selv vore Historikere af Fag lod til at sætte en vis Pris paa Værket, selv om de med Rette frakendte det strengt videnskabeligt Værd og fandt min Fremstilling meget ensidig. Markus Rubin ytrede f. Eks., at jeg hellere skulde have kaldt min Bog »Grundtvigs Historie« end hele det danske Folks. Men jeg er godt tilfreds med, at de dog anerkendte Værdien af, at der her var givet en selvstændig Belysning af Folkets Historie fra et grundtvigsk Synspunkt.

Sidste Hefte af »Det danske Folks Historie i det 19. Aarhundrede« udkom faa Dage, før Verdenskrigen brød ud. Det gav mit Arbejde en vis Runding, at det saaledes blev afsluttet, netop som den store Omvæltning i Verdensforholdene kom til at indlede et helt nyt Tidsrum i vor folkelige Tilværelse.

I Krigsaarene kunde jeg ikke fortsætte min frodige Bogavl. Men jeg lagde derfor ikke Pennen til Side. Jeg tog tværtimod fat paa et stort Emne, som Verdensbegivenhederne oplivede for mig. Jeg gav mig nemlig til at skrive *det engelske Folks Historie* lige fra den Tid, da Angelsakserne drog over Vesterhavet, til vore Dage, da Englands Magt har bredt sig over Havene til alle Verdens Egne. — Jeg tænkte, at det vilde være nyttigt for den danske Ungdom at faa en folkelig Fremstilling af dette. Og jeg naaede virkelig at faa den ført op til Slutningen af det 19. Aarhundrede. Men af indre og ydre Grunde har jeg aldrig bragt det store Manuskript til Trykkeriet. — Det kan vist ogsaa være gavnligt for en Skribent at lade nogle af sine Frembringelser blive inden for Hjemmets Døre. — Jeg har overladt Haand-

skriftet til min Søn og Eftermand, Frederik Begtrup, i det Haab, at han kan bruge Dele deraf til sine verdenshistoriske Foredrag, der ofte handler om den angelsaksiske Folkeverden.

Som en lille Frugt af dette omfattende Arbejde maa det regnes, naar jeg, efter Opfordring fra »Udvalget til Folkeoplysnings Fremme«, ifjor lod trykke »en folkelig, historisk Fremstilling« af *Britisk Sydafrika*. Den kan staa som en Prøve paa, hvorledes jeg havde tænkt at fortælle om de forskellige Dele af The British Empire i den henlagte Englands-historie.

Efter Verdenskrigen har jeg ikke haft noget større Værk paa Stabelen, skønt Bogen om Grundtvigs kirkelige Anskuelse stadig ligger mig paa Samvittigheden. — Da min Ungdomsven *Jakob Knudsen* døde, skrev jeg i 1918 hans Levned. — Jeg har ogsaa skrevet smaa Levnedsbøger om *Ludvig Schrøder* og *Christen Kold*. — For et Par Aar siden fik Islands Biskop, Jon Helgason, mig til at skrive en kort *Grundtvigs Saga*, der blev oversat paa Islandsk, men siden ogsaa udkom paa Dansk. Det var et fornøjeligt Arbejde for mig.

Men ellers er det mig næsten til Plage, at jeg har faaet Ry som Grundtvigs-Kender og stundom tituleres »Professor i Grundtvig«. — Det fører nemlig til, at mange Folk henvender sig til mig, naar de vil have et eller andet oplyst om Grundtvigs Liv eller Skrifter. De tror, at jeg kan Grundtvig udenad paa mine Fingre, og da jeg af Forfængelighed og Hjælpsomhed nødig lader deres Spørgsmaal ubesvarede, koster det mig ikke saa lidt Tid at tilfredsstille deres Ønsker.

I de senere Aar, da Grundtvigs Højskoletanker er blevet noget kendt i fremmede Lande, har jeg ogsaa faaet mere at gøre, end jeg skøtter om, med at skrive historiske Rede-gørelser derfor til Oversættelse paa fremmede Sprog. Jeg trø-

ster mig ved, at yngre Mænd, f. Eks. Frederik Schröder i Askov, kan gøre den Slags Ting nok saa godt som mig.

Et andet bogligt Arbejde, som har optaget mig en Del i de sidste Aar, og som har været mig til megen Glæde, har jeg faaet i Arv efter afdøde Dr. med. *H. P. B. Barfod*, der paa sine gamle Dage fik den udmærkede Idee, at indsamle *Minder fra gamle grundtvigske Hjem*. — Han raadførte sig med mig derom, og efter hans Død har jeg fortsat dette.

Og nu er jeg endelig naaet til at nedskrive *mine egne Minder*. — Det er et Skrivearbejde, som jeg i mange Aar har glædet mig til. Men først nu, da jeg er blevet 70 Aar, har jeg faaet Lov af min Kone at tage fat derpaa. — Jeg veed jo ikke, om dette skal blive min sidste Bog. Der er andre Opgaver, som endnu ligger for mig, og da jeg paa en Maade er gaaet paa Aftægt, kan jeg med bedre Samvittighed end før sidde ved Skrivebordet. — Hvor længe Tanke og Haand vil være rede som hidtil, veed jeg naturligvis ikke. Men jeg finder, at det er en herlig Sysselsættelse for en gammel Mand at leve med Minderne og se at gøre dem frugtbare med Pennen saa vel som med Munden. Har man mindre Kraft at sætte ind i et saadant Arbejde, saa bødes der mærkeligt derpaa ved et langt Livs Øvelse i Brugen af dem begge.

Æbelholt.

XI.

SLUTNING.

Det er let nok at fortælle om enkelte afgrænsede Sider af dens Virksomhed, saaledes som jeg har gjort det i denne Bog. Men det er rent umuligt for mig at give et Billede af vort daglige Liv i Hjem og Skole, skønt dette selvfølgelig er den bredeste og mest dybtgaaende Del af mit Levnedsløb. — En Pen er altfor spids til at afmale Livets Strøm, og jeg skal derfor ikke forsøge derpaa. — Men for en Ordens Skyld vil jeg dog her til Slut nævne enkelte Træk af, hvad der i Tidens Løb har grebet ind i mit Arbejde og mit Hjemliv, og som har betydet noget væsentligt for min egen Udvikling i Manddomsaarene.

Det er et ejendommeligt Træk i en Højskolemands Liv, at han hver Sommer og Vinter modtager ny Flokke af unge Piger og Karle fra alle Landets Egne. Inden hvert Skolehold møder, fristes man let til at være bekymret for, hvorledes

det skal gaa. Men naar man paa Aabningsdagen staar omgivet af de mange unge Mennesker, synes jeg altid, at Bekymringerne svinder for Livets Virkelighed. Nu gælder det kun i Guds Navn at tage fat, saa godt vi kan, paa Samlivet med dem. Hver af dem bærer jo i sig en lille Verden med Præg af de Hjem, som de kommer fra, og møder gerne med store Forventninger, i god Tro til, hvad vi har at give dem. — I de første Dage er de fleste af dem dog lidt tavse og trykkede. De føler sig sky i de ny Forhold med saa mange Fremmede rundt omkring sig. Nogle længes stærkt efter Hjemmet, som de maaske for første Gang har forladt. — Dette føles ogsaa som en Tyngsel af os Lærere, og vi maa anstrenge os for at faa Liv i de døde Vande. Men heldigvis hjælper de Unge selv snart til, at der kommer et friskere Røre iblandt dem. — Ved Spisebordet, hvor der den første Dag hersker en højtidelig Tavshed, pibler Munterheden allerede den næste Dag frem i smaa Udbrud af Latter, og inden Ugen er omme, syder det med livlig Snak over alle Bordene.

Naar disse Livsytringer melder sig, kan der for Husfaderen opstaa en anden Bekymring. Vil den gode Tone ikke blive brudt under det fri Samvær? — Jeg har mange Gange tænkt paa, hvor mærkeligt det er, at hundrede unge Mennesker, som bærer paa saa mange Lidenskaber og Lyster, ikke gaar over Stregen, som naar Søen rører sig for Vind og Strøm. Det er dog ikke helt let at holde en saadan Samling af Sjæle og Kroppe bundne under en Husorden, der paa en fri Skole aldrig kan gennemføres ved Tvang fra oven. Men hertil har vi altid faaet en uundværlig Hjælp af de mange retskafne unge Mennesker, der kommer fra gode oplyste Hjem. Uden deres Støtte var Højskolelivet næppe muligt at føre, da vi paa ingen Maade vil gøre det til et Kaserneliv med militær Tugt. Alt maa gaa for sig under fri Former. Ingen af Eleverne maa frygte deres Lærere. Vi skal fremfor alt være gode Venner med hinanden. — Herved er det naturligt til meget

Gavn, at vore Elever er voksne Mennesker, som møder frivillig og kan rejse igen, hvis de ikke synes om at være hos os. — En tvungen Statshøjskole vilde være det værste Vrængbillede af, hvad vi stræber efter.

Under disse gunstige Forhold har vi haft gode ydre Betingelser for vort Arbejde, som først og fremmest gaar ud paa at danne en aandelig Forening af alle med hyggeligt Præg af Hjemliv, som det kan arte sig, hvor der daglig sidder saa mange Mennesker sammen. — Dertil har det især hjulpet os her paa Frederiksborg Højskole, at vi Lærere altid har dannet et trofast Vennelag. — Jeg maa ogsaa have Lov til at sige, at min Kone som Husmoder har sin store Del i, at det er lykkedes for os. Men det vigtigste af alt er dog, hvad den fælles Aand gennem Ord og Sang har udrettet til inderlig Enhed mellem Gamle og Unge.

Denne Sammenknytning af Sjælene under Aandens Magt er en Opgave, som intet Menneske kan løse ved sin egen Kraft. Overfor den maa vi, der er Ledere og Ordførere, føle os som Tjenere, der ikke kan undvære Delagtighed i Fælleslivet, hvis vi skal gøre Gavn med vor større eller mindre Dygtighed som Skolemænd.

Jeg har altid hævdet, at en Kreds af Lærere, som lever i fuld aandelig Forstaaelse med hinanden, gør mere Nytte i Folkehøjskolen, selv om de ikke enkeltvis er særlig fremragende, end et Korps af udmærkede begavede Mænd, som hver kun gaar efter sit eget Hovede. — Ud fra dette Syn paa Sagen har jeg valgt mine Medarbejdere. Og paa det Grundlag tør jeg sige, at vi har levet godt sammen.

Men det hænder naturligvis, at en Lærer faar Lyst til en Virksomhed, hvori han selv kan blive den ledende. — Saaledes er det ogsaa sket for os, at nogle af vore Medarbejdere i Aarenes Løb er udvandret for selv at rejse nye Skoler.

Klodskov, som var til saa megen Nytte ved det praktiske Anlæg af Frederiksborg Højskole, fik efter Systemskiftet i

1901 rejst sin kendte Husmandsskole i Kærehave. — Et større Tab var det for os, da *Thomas Bredsdorff* i 1907 forlod os for at begynde sin egen Højskole ved Roskilde. For en verdslig Betragtning var dette en farlig Konkurrence. Men vort aandelige Fællesskab overvandt Bekymringen derfor. Og da begge Skoler trivedes godt, blev det kun til Glæde for mig, at Frederiksborg Højskole satte et saa jævnbyrdigt Sideskud i vor Egn af Landet. — Paa samme Maade kunde jeg se paa det, da den unge *Niels Eggert*, som havde faaet sin Opdragelse til Højskolegerningen hos os, og som var en hjertelig Ven af os og vore Børn, i 1909 byggede Antvorskov Højskole ved Slagelse. — Hans Afløser her, *Frederik Nørgaard*, var en usædvanlig dygtig Medhjælper og god personlig Ven af os. Men ogsaa han udvandrede og overtog, et Par Aar efter Eggerts tidlige Død, Højskolen i Antvorskov, som under hans Ledelse er vokset til en af de største i Landet. — Andre yngre Mænd, der i kortere Tid har været Elever og Hjælpelærere hos os, sidder nu som Forstandere for Højskoler paa Sælland og andensteds. — Jeg kan med en vis Stolthed sige, at »Frederiksborggracen« paa den Maade har vundet vid Udbredelse indenfor den danske Højskole. — Men en lige saa stor Glæde er det for mig, at tre af mine ældste Medlærere: *Ole Jensen*, *J. R. Hedegaard* og *Anders Uhrskov*, er blevet her ved Skolen til den Dag i Dag og har dannet Hjem, som hører til vort nærmeste Vennelag.

Da vi havde været her i 25 Aar, holdt vi, i 1920, en Fest, som det endnu varmer mit Hjerte at tænke paa. — Men nu var jeg kommet saa højt op i Aarene, at det Spørgsmaal meldte sig, hvem jeg skulde faa til Afløser som Skolens Forstander. — Dette Spørgsmaal har tit voldt Vanskeligheder paa andre Højskoler. Men her fik det en Løsning, som jeg er inderlig taknemlig for.

Vore fire Sønner gik hver sine Veje og uddannede sig til anden Virksomhed end min. Men een af dem, som var godt

fremme i sit selvstændige, praktiske Arbejde, gjorde os den Glæde at vende tilbage til os for at optage Gerningen som Højskolelærer. — Det var vor næst yngste Søn, *Frederik Lange Begtrup*, som er født her paa Skolen Aaret efter dens Grundlæggelse. — Han var blevet polyteknisk Kandidat i en ung Alder og rejste kort efter til Amerika, hvor han opnaaede en god Stilling som kemisk Leder af en stor Fabrik i Kentucky. Men efter tre Aars Forløb fik hans historisk-poetiske Anlæg Overhaand i hans Sind. I 1922 kom han hjem til Danmark og blev Lærer her ved Skolen. Aaret efter giftede han sig med en Datter af vore gamle Askovvenner, Jacob og Ingeborg Appel. Og nu behøvede jeg ikke længer at lede om en Arvetager til min Livsgerning.

I 1924 gjorde han og jeg en herlig Rejse over til de Danske i Amerika, og Aaret efter ordnede vi Sagerne herhjemme saaledes, at han blev Frederiksborg Højskoles Forstander, mens min Kone og jeg byggede os et rummeligt Aftægtshus i »Forsøgshaven« midt imellem Skolen og Kirken. Vi kaldte det Æbelholt, dels fordi det laa i den gamle Æblehave, og dels til Minde om Klosteret Æbelholt, der i Middelalderen laa her i Sognet.

Min Søn er nu Skolens Ejer og eneste Leder. Men jeg er Lærer hos ham og har omtrent det samme Antal Foredrag paa Skolen som før. — Jeg kunde ikke tænke mig en bedre Livsordning for os og kan med Sandhed sige, at »Snorene er faldne for mig paa liflige Steder«.

Det har ikke i mindste Maade været pinligt eller blot vemodigt for mig at opgive min Stilling som Højskolens Forstander. Jeg har jo ogsaa Arbejde nok imellem Hænderne: mine Timer paa Skolen, som næsten altid opliver mig, mine Foredragsrejser, som jeg endnu ikke har indstillet, og mit Skriveri, som jeg nu kan drive med mere Ro og bedre Samvittighed end før, da jeg stundom syntes, at jeg stjal Tiden dertil fra andre Pligter.

Holger og Johanne Begtrup med Børn og Børnebørn 28. Juni 1929.

For min dygtige Kone har det vel nok været sværere at flytte fra den store Virksomhed, hvori hun fyldte saa godt. Men heldigvis har hun ikke faaet Tid til at savne den, thi ogsaa her paa Æbelholt har hun faaet Hænderne fulde af nyttigt Arbejde i Hus og Have. — Desuden er vi sjælden uden Gæster, og især har vi tit Besøg af vore Børn og mange Børnebørn, saa der er nok at tage Vare for en Husmoder. Hun kunde slet ikke overkomme det, hvis vi ikke havde vor eneste ugifte Datter, Elisabeth, kaldet »Bette«, boende hos os. — Jeg tør lige saa lidt lovprise hende som Johanne i denne Bog, hvor megen Grund jeg saa end har dertil. Men jeg maa dog sige, at Gud har givet hende sjældne Gaver til at tage sig af Børn. Hun har en fri Børneskole med omtrent 60 Elever. Men det hindrer hende ikke i at være som en anden Mor for sine Søskendes Børn, der altid hænger om hende.

Det er sandelig »et jævnt og muntert, virksomt Liv«, der føres omkring mig her paa Æbelholt, for ikke at tale om, at vi naturligvis daglig tager Del i, hvad der foregaarovre paa Højskolen. — Saaledes rører Livet sig om os, mens vi dog ogsaa har Stunder til at tænke over, hvorledes vi som gamle skal berede os til det næste, som venter os efter Naturens Lov.

Alderdommen er for mig lige saa lykkelig, ja, aandeligt talt, bedre end nogen anden Tid af mit lange Liv. — Jeg havde længe glædet mig til at fylde Halvfjerds. Og jeg blev ikke skuffet i mine Forventninger til den Mærkedag. Det blev en af de bedste Fester, jeg har oplevet, præget af det Lys og den Varme, som vi kan finde i et stort Vennelag. Jeg har ogsaa haft Sjælegavn af alle de Tanker, som en saadan Dag maa fremkalde. Jeg har levet i mine Minder som aldrig før, — langt rigere end jeg med min Pen kan beskrive det. Men jeg har dog haft en særlig Glæde af i denne Bog at fremdrage noget af det, som jeg i Aarenes Løb har oplevet under Guds naadige Førelse.

Se ned, Vorherre, og hør vort Kald!
Du lære os det af Naade:
At tænke paa vore Dages Tal
Og lade din Visdom raade!

Ja, styrk din Tjener med Kraftens Aand
Og Børnene hans tillige!
Lad Værket lykkes ved deres Haand,
Lad blomstre med os dit Rige!
